

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

MODERNLEŞME
SÜRECİNDE
KUR'AN VE
MÜTEŞÂBİHLER

AHMET
BAYDAR

BEYAN

AHMET BAYDAR

1952'de Koyulhisar'da doğdu. İlk tahsilini Zara'da, orta ve liseyi Sivas İmam Hatip Okulunda tamamladı. 1972'de girdiği İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nden 1976'da mezun oldu. Bir süre Diyânet İşleri Başkanlığı'nda çalıştıktan sonra Millî Eğitim'e geçti. Gemlik'te ve Burdur-Yeşilova'da öğretmenlik ve idârecilik yaptı.

Yayınlanmış Eserleri:

- 1- İbrâhimî Okuyuş (1998)
- 2- İki Deniz Arasında Vahiy (1999)
- 3- Kur'ân Açısından Korku ve Büyü (1999)

MODERNLEŞME SÜRECİNDE KUR'ÂN VE MÜTEŞÂBİHLER

Beyan yayınları'nın 332. kitabı olarak yayına hazırlandı, dizgi ve sayfa düzeni, Hasan Demir; kapak düzeni, Yazıevi (517 82 64); baskı, Umut Matbacılık (637 09 34) tarafından gerçekleştirildi ve Kasım 2000'de İstanbul'da yayımlandı. ISBN 974-473-276-0

AHMET BAYDAR

**MODERNLEŞME SÜRECİNDE
KUR'ÂN VE MÜTEŞÂBİHLER**

BEYAN YAYINLARI

Ankara Cad. 49/3 • 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: 0212 512 76 97 Tel-Fax: 0212 526 50 10

İÇİNDEKİLER

Sunuş, 7

Giriş, 9

BİRİNCİ BÖLÜM

BİLİMLE TEFSİR

Tefsir neden gerekli?, 19

Bilim Allah'ı âciz mi bırakıyor?, 20

Kaptan Kusto ve Peygamber, 23

Kur'ân'a onaylatılan bilim ve keşifler, 26

Keşfe öncü gösterilen âyetler, 28

Edebî dil laboratuvar dili, 31

Bilimsel yöntemin mantığı, 35

Kur'ân'da bilimsellik neden kapalı?, 38

Bilimsel yaklaşımların çıkmazları, 39

Sonuç, 43

İKİNCİ BÖLÜM

MÜTEŞÂBİH

Üçüncü sûrenin yedinci âyeti, 45

Kitabın anası, 48

Onda muhkem âyetler vardır, 50

Diğerleri müteşâbihlerdir, 52

Muhkem ve müteşâbihler için yapılan tanımlar, 53
Farklı bir tanım, 58
Muhkem bir sûre, 61
Müteşâbihler kuşkuya sebep olur, 63
Çocuklar anaya benzer, 64
Sözün güzeli ve en güzeli, 66
Sözün en güzeli nasıl bilinir?, 68
Sözün iki tevili, 69
Sonuç, 73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BENZEŞENLER

Kur'ân, Kitab-ı Mukaddesle benzeşir, 75
Târihî arka plân, 77
Şefaat konusunda benzeşenler, 82
Pratik bir konuda benzeşenler, 85
İkinci hayatın öğretilmesinde benzeşenler, 87
Allah'ın isimlerinde benzeşenler, 93

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KİTAP HEM MUHKEM HEM MÜTEŞÂBİHTİR

Yorumlar üzerine, 99
Yorum noktaları, 101
Kitabın tamamı muhkemdir, 103
Kitabın tamamı müteşâbihtir, 104
Kitap, hem muhkem hem müteşâbihtir, 105
Sonuç, 106
Bibliyografya, 109

SUNUŞ

Bu eser, ilk bölümde modernleşme sürecinde hızla gelişen *bilimsel tefsir anlayışını* konu edinmektedir. İkinci bölümde ise, Kur'ân'ın *müteşâbih* diye nitelediği âyetleri ve bilimsellik ile müteşâbihler arasında var sayılan ilişkiyi incelemektedir. Üçüncü bölüm, müteşâbih âyetler hakkında son söz niteliğindedir.

Çalışmamızın yüce kitabımız Kur'ân'ı yormadan anlamaya mütevazı bir katkı kabul edilmesini temennî ediyoruz.

Bütün övgüler Allah'adır.

İstanbul 2000

Ahmet Baydar

GİRİŞ

Tevrat, Incil ve Kur'ân, Allah'tan kula birer mesajdır. Bu mukaddes kitapların temel amacı, elbette insana kulluk bilinci öğütlemektir. Kitaplar, bu amaçlarını gerçekleştirmek için, yasal ve yasadışı olanı belirlemek durumundadırlar.

Bir şeyin yasal olup olmadığını belirleyen sözler, anlamı açık, nihâî maksadı bildiren, kesin hükümlü sözlerdir. Söz, yukarıdan aşağıya, yani yaratıcıdan yaratılana doğru olduğu zaman, kul zaten bu kesinliği beklemektedir. Ancak kitaplar doğal olarak, sınır koyan, hüküm veren, belirleyen bu sözler dışında, serbest alanı konu edinen; kıssalar, atasözleri ve meseller gibi, doğrudan herhangi bir hükmü konu edinmeyen başka pek çok söz de söylerler. Yani mukaddes kitapların üslubuna bakıldığında, belirleyen ve uyaran olarak iki türlü söz kullandıkları görülür.

Uyaran Sözler

Kur'ân-ı Kerim, uyarı objelerini daha çok, “dağlar” ve “yıldızlar” gibi bütün toplumlarca bilinen doğal varlıklardan seçer. Bundan daha az bir oranla da olsa, evrensel olarak bilinmeyen -“deve” gibi- varlıkları örneklediği de olur. Ancak, muhataplarının ve onların yakın çevrelerinin tanımadıkları varlıklardan asla söz etmez. Mesela yedinci asırda Hicaz yarımadasında yaşayan kimselerin tanımadığı bir kutup hayvanı olan “penguen” den ve Himalayalarda yaşayan “panda” dan bahsetmez.

Kur'ân; insana birşeyler hatırlatmak için, kendisinin “Atılmış bir damla su” kökeninden, kendisine boyun eğilen bir “halife” haline yükseliş evrelerine değinir. Ama Biyoloji sahasına girek anatomi bilgisi vermez. Ölümünden sonra dirilmeye tanık olarak, ovaların bir mevsimde sararıp “ölüşüne” başka bir mevsimde tekrar yeşerip “canlanmasına” dikkat çeker. Ama kesinlikle Sitoloji sahasına girerek bitkinin hücresinden bahsetmez.

Kur'ân, Ay ve Güneş gibi varlıkların, yaratıcının birlik ve kudretine işaretini hatırlatır. Onların doğal durumlarını insanı düşünmeye yönlendirmesi gereken belgeler olarak sunar. Ama, asla Astronomi alanına girerek gök cisimlerinin hareket ve yapılarını konu edinmez.

Yine Kur'ân; bazı tarihî olaylara temas eder. Ama, asla tarihi tartışmalara girmez. Peygamber kıssalarından güzel örnekler verir. Fakat amacı kesinlikle kronolojik bir bilgilendirme değildir. Önceki azgın toplumların başlarına gelen felaketleri hatırlatır. Bunu da elbette bir vakanüvis gibi yapmaz. Mukaddes kitapların önceki toplumlara yaptığı uyarıları yineler. Tabi bunların da akademik alıntılar niteliğinde olması beklenemez.

Ayrıca Kur'ân; bütün bu uyarılarını, ilk muhataplarının konuştuğu güncel dille yapar. Eğer onların söyleyiş biçiminde hatalar varsa, bununla ilgilenmez. Yani dil tashihi ile uğraşmaz. Örnekleme, benzetme ve mecazları halkın bildiği gibi kullanır. Temsil, atasözü ve deyimleri yaygın bilinen biçimleriyle verir. Arapça söyleyen şair “Yedi gök” demişse, Kur'ân da “Yedi gök” der. Aynı soydan olan İbraniler, ortak atalarına Abraham demişse bile, Kur'ân-ı Kerim uyandı bulunduğu toplumun söyleye-geldiği gibi İbrâhim demeyi tercih eder.

Kısaca, Kur'ân-ı Kerim, toplumu uyarma aracı olarak gösterdiği varlıkları ve tarihi olayları anlatırken, hep ilk muhatapla-

rının hafızasına hitap eder. Temas edilen konu, evrensel olsun, yöresel olsun ilk muhataplarının bildiği malumat ile yetinir. Ziraat, hayvancılık, sağlık, tecrübe ve bilim sahalarında asla onlarla tartışmaz. O asırda toplumun henüz tanışmadığı bilimsel alana da girmez. Varlığın oluşuna dikkat çeker. Ama, felsefe kitaplarındaki gibi varlıkların yapılarıyla ilgilenmez. Deve ve sivrisineğin garip yaratılışlarına dikkat çeker. Fakat biyologlar gibi omurganın yapısından bahsetmez. Kuşların boşlukta nasıl durduklarına değinir. Ama, uçuş dengesinde ya da havanın özgül ağırlığından bahsetmez.

Bu nedenle, Kur'ân'ın üslubu, önceki mukaddes kitaplar da olduğu gibi, teknik ve teknolojik bilgilendirmeden kesinlikle uzaktır. Kitabın, asıl amacı bazı *belirlemeler* yapmak olsa da, önce, toplumu gösterilen hedefe hazırlamak için bu *uyaran* sözleri kullanması gerekmektedir. Kur'ân, bunları; benzer, ayrıntılı, güzel ve benzeşen diye nitelemektedir.

"Bir âyetin yerine benzerini getirmeden..."¹

"Sonra ayrıntılandırılmıştır."²

"en güzeline uyun."³

'Diğerleri benzeşenlerdir'⁴

Belirleyen Sözler

Kur'ân'daki ikinci söz türü ise *belirleyenler*dir.⁵ Belirleyen sözler, daha önce hakkında ayrıntı verilen konularda, son noktayı kor. Uyaran sözlerle eğitilen ruhlara, nihâî maksadı anlatır, asıl amacı belirler. İyi ya da kötü olduğu daha önce uyaran sözlerle anlatılan bir şeyin helâl mi, haram mı olduğu hükmünü verir.

Bizce, Kur'ân-ı Kerimin, ikili anlatışlı (*mesânî*) sözler diye

1 Bakara, 2/106.

2 Hüd, 11/1.

3 Zümer, 39/55.

4 Âl-i İmrân, 3/7

bahis açtığı durum budur. Mesani teriminin kullanıldığı âyet Zümer sûresindedir,

mesânî bir kitap halinde indirdi."

Mesela, içki hakkında inen ilk âyetler, onu kesin bir dille yasaklamaz. Çünkü bunlar uyaran sözlerdir. Fakat Kur'ân, içkinin zararlarını ayrıntılı olarak anlattıktan sonra, *belirleyen* sözünü söyler. O konuda son hükmünü verir. İşte, bir konudaki nihâî maksadı belirleyen bu söz türü, Kur'ân'ın kendi nitelemesiy-le; en güzel, daha hayırlı ve ana diye adlandırılır.

*"Rabbinizden size indirilenin en güzeline uyun"*⁶

*"Bir âyetin daha iyisini..."*⁷

*"Ondandır muhkem âyetler -ki onlar kitabın anasıdır-"*⁸

Uyaran Sözlerin Tefsiri

Kimi ilâhiyatçı yorumcular, mukaddes kitapların üslubunda, bizim yukarıda özetini verdiğimiz net bir ayırıma gitmezler. İlâhî kitapların, her sözünde, belirlemeler yapıldığını düşünürler. *Uyarma* aracı olarak bulunan detaylı sözlerde de kesin hükümler bulunduğuna inanırlar. Tabi bu, mukaddes kitapların doğal varlık ve olaylara yönelik belirlemeler yaptığını kabul ettikleri anlamına gelir. Böyle düşünenler, tarih boyunca her türlü derde devayı mukades kitaplarda aramışlar, sorunlarına din-bilimsel çözümler üretmişlerdir. Bu noktadan hareketle, Tanrı sözlerinin, Tıp, Biyoloji ve Astronomi gibi bilimlere öncülük ettiğini öne sürmüşler, *uyaran* âyetlerin, bilimsel gelişme ve keşiflerle tefsir edilmesi gerektiğini iddia etmişlerdir.

5 Zümer, 39/23.

6 Zümer, 39/55.

7 Bakara, 2/106.

8 Âl-i Imrân, 3/7

Bilimsel tefsir anlayışını ilk sistemleştirenin Gazzâlî (vefatı 1111) olduğu kabul edilir.⁹ Bu anlayışın İslâm dünyasındaki, ilk sistematik savunucuları Kur'an'ın bilim ve teknolojiye açıkça değil de, üstü kapalı bir biçimde konuştuğunu belirtirler. Gazzâlî, İhyâü Ulumî'd-Din adlı eserinde her âyetin iki yüz kırk bin anlamından söz eder. Süyûtî, ise İtkân adlı eserinde, Kur'an'ın bahsettiği ilimlerin sayısının yetmiş yedi binden fazla olduğu görüşüne yer verir. Bu konudaki en açık delilleri ise şu hadistir:

“Her âyetin bir zâhiri, bir bâtını, bir haddi, bir de matlâı vardır.”¹⁰

Bu hadise göre, Tanrının her sözünün iki anlamı vardır. Biri açık, diğeri ise gizlidir. Açık anlam üzerinde herkes ittifak etmektedir. Fakat gizli anlamı herkes kavrayamaz. Ayrıca her devirde de anlaşılamaz. Bu nedenle hiç bir zaman üzerinde ittifak edilmez. Bu hadis, otoritelerince ‘mürsel’ diye nitelenir. Söz, Peygamber’e isnat eden sahabe bilinmemektedir. Yani bu haber, bir delil olamayacak derecede zayıftır.

Müteşâbih Âyetler

Klasik dönemdeki bilimsel tefsir yanlısı yorumcuların gizli (*bâtını*) dedikleri bu ikinci anlama, bilimsel tefsir yanlısı çağdaş yorumcular, *mecâzî*, *remzî*, *işârî* ve ya *lâzımî* de demektedirler. Onlar, insanın ve kâinatın yaratılması ve mahiyeti hakkındaki ilmin en son buluş ve icatlarının, Kur'an'da zaten mevcut olduğu, fakat bunların kitapta gizli bir şekilde ifade edildiği inancındadırlar. Bu nedenle o gizliliğin tefsir ve yorumlarla açıklanması gerektiğini öne sürerler.¹¹

9 Bkz. İsmail Cerrahoglu, Tefsir Tarihi, Ankara, 1988.

10 Hadisin tenkidi için bkz. Prof. Dr. Sait Şimşek, İlmî Tefsir Üzerine, Samsun, 1989. (Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayını No 55.)

11 Fethullah Han, Kur'an ve Kainat Âyetleri, İstanbul, 1998.

Bilimsel tefsir yanlısı çağdaş yorumcuların çok kullandığı, gizli, mecazî, remzî, işârî ve lâzımî kelimeleri –yüklenilen bu anlamlarıyla- Kur’ân’da bulunmaz. Ancak kimi açık sözlü yorumcular, bilimsel anlam yüklenebilecek bu âyetlerin aslında, Kur’ânın *müteşâbihler* diye nitelediği sözler olduğunu açıkça belirtirler.¹² İşte bu son terim Kur’ân’da şöyle geçmektedir;

“Ondandır muhkem âyetler -ki onlar kitabın anasıdır- ve diğerleri müteşâbihlerdir...”¹³

Bu âyette geçen *müteşâbih* kelimesine bir çok mealde, uygun bir anlam verilmez. Bazılarında ise parantez içinde yakın olduğu düşünülen bir anlam verilir. Bir kısmında da, metnin dışında uzunca açıklamalar yapılır. *Müteşâbih* kelimesi için yapılan bütün bu tercihleri, muhtevalarına göre şu dört grupta mütalaa edebiliriz.

1- *Müteşâbih* âyetler, lafız ve anlam yönünden bir başkasına benzediği için anlamları ortaya çıkarılmada zorluk çekilen âyetlerdir.¹⁴

2- *Müteşâbih* âyetler, her biri murat olunabilecek gibi görünmekte birbirlerine benzediği için, çeşitli anlamlara ihtimalli olan, birkaç şekilde tefsir edilebilen âyetlerdir.¹⁵

3- *Müteşâbih* âyetler, ince mecâzî manaları olan¹⁶ istiare yoluyla işaret edilen anlamı yansıtan¹⁷ âyetlerdir.

12 Cemâleddin el-Kâsımî, Tefsir İlminin Temel Meseleleri, İstanbul, 1990, S. 286.

13 Âl-i İmrân, 3/7

14 Bkz. Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk, Kur’ân’ın Temel Kavramları, İstanbul, 1998. Öztürk, adı geçen eserde, *müteşâbih* kelimesine bu anlamı tercih etmekle birlikte, Kur’ân-ı Kerim mealinde anlam vermemiştir.

15 E. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’ân Dili. Ö. Rıza Doğrul, Tanrı Buyruğu, İstanbul, 1934. (Parantez arasında açıklamış). Prof. Dr. Süleyman Ateş, K. Kerim ve Yüce Meali, (Parantez arasında açıklamış).

16 Ord. Prof. Dr. Sadi Irmak, Kutsal Kur’ân, Türkçe meal, İstanbul, Akşam Mat, (tarihsiz).

17 Muhammed Esed, Kur’ân Mesajı, İstanbul, 1998, ilgili âyetin dipnotu.

4- Müteşâbih âyetler, manası tam olarak anlaşılması mümkün görülme-¹⁸ hiçbir şey anlaşılmayan veya manası akla aykırı olduğu için iradesi mümkün olmayan¹⁹ âyetlerdir.

Aslında yukarıda özetlediğimiz dört grup mealde, bizzat Kur'ânda kullanılan müteşâbih kelimesi ile, bilim ve keşifler arasında doğrudan bir ilişki kurulmaz. Ancak o tanımlar, bilimsel tefsir ve yorumlara meyilli olan kimselere uygun bir kapı aralamaktadır. Eğer bazı âyetler, -nüzulünden şu kadar yüz yıl sonra bile hala- zor anlaşılıyor veya hiç anlaşılamıyor görülüyorsa, o âyetlerde Kur'an'ın muhtevasını ve kullandığı dili aşan problemlerin varlığını kabul ediyorlar demektir. Bu problemleri çözmek için de, harici başka bir hakeme ihtiyaç duyacaklardır. İşte o hakem, kimilerine göre Bilim ve keşiflerdir.

Çağdaş Bilimsel Tefsir Hareketi

Çağdaş bilimsel tefsir hareketi, bir açıdan bakıldığında masum gibi görülür. Çünkü, ne de olsa, bu işin aslı, düşünmeyi emreden bir kitaptan, felsefi görüşler çıkarmaktır. Hem de bu, kitabın anlaşılmayan bölümlerini, anlaşılır kılma gibi zahirde gerekli görülen bir çabadır. Ne var ki bu hareket sonunda -iki yüz yıldır-, evrensel diyebileceğimiz tefsir usûlünü zorlamıştır. On dört asırdır süregelen geleneksel tefsir tarzında önemli bir kırılma olmuştur.

Bugün, teknolojik her gelişmeye Kur'an'dan işaretler bulunuyor. Pek çok âyet, Fizikî bilimlerin ulaştığı sonuçlarla yorumlanıyor. Çağdaş bazı Tefsîr kitapları, bir fizik, astronomi ve biyoloji ansiklopedisi görünümü alıyor. Embriyodan atom bombasına, elektriğin icadından aerodinamik kanununa varıncaya

18 Ali Özek, (Heyetle birlikte) K. Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meali, Medine 1992. Müteşâbih kelimesini metnin dışında açıklamış.

19 H. Basri Çantay, K. Hakim ve Meal-i Kerim, İstanbul, 1981. İlgili kelimeye metnin dışında anlam vermiş.

kadar pek çok şeye Kur'ân'dan onay aranıyor. Okyanuslardaki sıcak ve soğuk su akıntılarından, hava basıncı ve oksijene kadar pek çok keşfi, UFO'lara kadar her varsayılanı Kur'ân'ın önceden haber verdiği belirtiliyor.

Şimdi bir fikir vermesi açısından, Kur'ân'da bilim, keşif ve teknoloji arayan, Türkçe bazı eserlerin isimlerine bir göz atalım;

İlimler ve Yorumlar Açısından Kur'ân'a Yönelişler,²⁰ Kitab-ı Mukaddes Kur'ân ve Bilim,²¹ Kur'ân ve İlimler,²² Kur'ân ve Bilim,²³ Kur'ân'da Fenne İşaretler,²⁴ Kur'ân ve Fenni Keşifler,²⁵ Kur'ân'da Fen Bilimleri,²⁶ Kur'ân Işığında Kâinat ve Göklerin Fethi,²⁷ Kur'ân'a Göre Uzayda Hayat Var,²⁸ Kur'ân-ı Kerime Göre Aya Gitme Hadisesi,²⁹ Kur'ân ve Tıbbı Göre İnsanın Yaratılışı,³⁰ Kur'ân-ı Kerimde Besinler ve Şifa,³¹ Kur'ân'ın Matematik Sırları,³² Kur'ân'dan İcadlara,³³ Kur'ân'dan Tekniğe,³⁴ Kur'ân ve Kâinat Ayetleri,³⁵ Müsbet İlim Metoduyla Kur'ân'ın Açıklanması.³⁶

20 Celâl Kırca, İstanbul.

21 Maurice Bucaille, Türkiye Öğr. Vakf. Yayını.

22 Safvet Senih, Nil A.Ş.

23 Celâl Kırca, Kırca Neşriyat.

24 İbrahim Demirkan, B. Erenler Mat.

25 Suat Yıldırım, D.İ.B. Yay.

26 Celal Kırca, Kırca Neşriyat

27 Mehmet Eminoglu, Can Kitabevi.

28 Rauf Pehlivan Gür, Gonca Yay.

29 Necmettin Güzel, Baha Mat.

30 M. Ali Elbar, TDV. Yayını.

31 Davud Ayduz, Timaş Yay.

32 Haluk Nurbaki, Damla Yay.

33 Şaban Döğen, Nesil Basım Yay.

34 Şaban Döğen, Nesil Basım Yay.

35 Fethullah Han, İnkılab Yayınları.

36 M. Nafiz Alunoğlu, Posta Mat.

Bu alışmalar, ülkemizde yayınlanmış pek çok eserden sadece birkaçıdır. Tabi bu yönde kaleme alınan, akademik çalışma, makale ve konferansların hesabı yoktur. Yukarıdaki eserlerin isimleri, muhtevalarını herhalde yansıtmaktadır. Sanıyoruz bu durum anlatmak istediğimiz şey hakkında bize yeterli bilgi vermektedir.

Son olarak zikrettitiğimiz eserin ismi bir hayli dikkat çekmektedir. Eserin ismi şöyle, “Müsbet İlim Metoduyla Kur’ân’ın Açıklanması” Yazar, açıkça Kur’ân’ın bilim metoduyla yorumlanmasını öneriyor. Yani, yedinci asırda yaşamış olan insanların problemlerine çözüm getiren İlâhî sözler, yirmi birinci asrın bilimleriyle açıklanacak! Komşuya iyi davranmaktan bahseden âyeti Kimya, bireysel sorumluluğun esas olduğunu anlatan bir âyeti de Biyoloji tefsir edecek!

Sağduyulu insanları düşündürmesi gereken asıl husus da şudur. Mukaddes kitabı, bilim ve teknolojiyle yorumlama abaları İslâm dünyasında yöresel kalmamıştır. Bütün müslüman toplumlara siryet etmiş durumdadır. İslâm coğrafyasında, bilsin bilmesin, hemen herkes ya Kur’ân’ın bilimle uyuştuğundan ya da en azından vahiyle bilimin elişmediğinden söz etmektedir. Bu arada, Kur’ân’ın bilim ve teknolojiye öncülük yaptığını iddia edenler de az değildir.

Bir zamanlar romatizmal rahatsızlıklar için önerilen bakır bilezikler halk arasında çok yaygındı. Onların *etna* markalı olanları daha sağlıklı biliniyordu. Kur’ân’ın, bunu bile asırlar öncesinden haber vermiş olduğunu düşünmek, bizce inanç dünyamız açısından pek sağlıklı bir gidiş değildir. Bu sonucu Bakara Sresinin 61. yetinden çıkarırlar. Toplumunu Hz. Musa’ya; “Bir çeşit yemeğe dayanamayacağız, bizim için Rabbine yalvar, bize sebze yetiştirsin” deyince Hz. Musa; “(*edna billezi hüve hayr*) Ha-

yırlı olanı daha düşük şeyle mi değiştirmek istiyorsunuz?” demiş. İşte bu âyetten, *etna* markalı bileziğin daha sağlıklı olduğu sonucuna varmamız gerekiyormuş.

Bu konuda ilginç bir örnek de şudur. Yedinci sûrenin dördüncü âyetinde mealen şöyle buyrulur; “Biz nice kasabaları yok etmişizdir; geceleyin veya gündüz uykularında iken baskınımıza uğramışlardır.” Âyet, bir tür cezalandırmadan söz ediyor. Bu, eski toplumların kendilerine veilen mucizeleri inkar etmelerine karşılık İlâhî bir cezalandırmadır. Kimi insanlar, geçen yıl on yedi ağustosta yaşadığımız Gölcük merkezli depremi bu âyetle ilişkilendirmiştir. Çünkü depremin büyüklüğü rihter ölçeğine göre 7,4 dür. Bu âyet de 7 sûrenin 4. âyetidir. Tabi bu durumda, her deprem İlâhî bir cezalandırma sayılıyor. Hepsinin büyüklüğünün de tam 7,4 olması düşünülüyor.

İşte, Kur’ân’ı teknoloji diliyle yorumlamaya alıştırılan halkın geldiği sonuç budur. Bizce, bilimsel tefsir anlayışının en tehlikeli yanı da, inanan insanları, bu ve benzeri garip yaklaşımlara düşürmüş olmasıdır. Gittikçe yaygınlaşan benzeri tutumlar, mukaddes kitabın rehberlik fonksiyonunun toplumumuzda unutulmaya yüz tuttuğunun açık bir göstergesidir.

Tefsir Neden Gerekli?

Zaman, sürekli farklı olaylarla akıp gitmektedir. Hayat, her an yeni hadiselerle tanış olmakta ve her gün yeni bir meseleyle karşılaşmaktadır. Kabul etmek gerekir ki, olayların sürekli farklılaştığı bir hayatta sorunlar ve onların çözümleri de farklı olacaktır. Yeni olaylar, yeni sorunlar ve yeni çözümler de yeni bir dili gerekli kılacaktır. Çünkü farklılıklar, ancak farklı kelimelerle izah edilebilir.

Bu nedenle daha önce benzeri bulunmayan yeni bir olayı anlatmak için, yeni kelimeler gerekecektir. Unutulan varlıkların isimleri onlarla birlikte kaybolacak, unutulmayanların da çoğu zaman isimlerinin söylenişi değişecektir. Hatta bazen söyleniş farkından dolayı kelimenin anlamı bile farklılaşacaktır. Yani dil de hayattaki değişime uyacak, hayatla birlikte dil de değişecektir.

Kimi zaman, aynı coğrafyada yaşayan ve aynı dili konuşan insanlar birbirlerini anlayamıyorlar. Dedenin dilini torunun anlamadığı oluyor. Hayat değişiyor, sorunlar değişiyor, çözümler değişiyor, dil değişiyor. Fakat Kitap değişmiyor. Çünkü Kitap, belli bir zaman diliminde ve belli bir coğrafyada yaşayan az sayıdaki olayı konu edinmiştir. Pek az sosyal sorunun çözümüne ışık tutmuş bir metindir. Şimdi değişmeyen bu metni, sürekli

değişen bir dille nasıl anlayabiliriz? Bunun tartışmasız tek yolu, metni güncelleştirmektir. Bu sebeple inananlar bin dört yüz seneden bu yana, Kur'ân'ın anlamını, tefsirlerle hep yaşadıkları çağa taşımışlardır.

Aslında, Kur'ân-ı Kerîmi tefsir etme ve yorumlama faaliyetleri, daha Hz. Peygamber hayatta iken başlamıştır. Peygamberin vefatından sonra da hızla artmıştır. Bu artışın önemli bir nedeni, herhalde İslâm coğrafyasının genişlemesidir. İslâmla tanışmak isteyen farklı din ve dilden ırklar Kur'ân'ı anlamak istemişlerdir. Ancak onun indirildiği atmosferden uzak bulunmaları, anlama işini oldukça güçleştirmiştir. Bunun için de tefsire ihtiyaç duyulmuştur. Yorumlama faaliyetleri ise tefsir çalışmalarının doğal bir sonucudur.

Tefsir ve yorumlama çabalarının elbette üzerinde anlaşma sağlanan bir yöntemi olagelmıştır. Nitekim ilk plânda anlaşılabilen bazı âyetler, öncelikle diğer âyetlerle açıklanmıştır. Bu yeterli olmadığında Hz. Peygamberin söz ve davranışları devreye girmiştir. Bu tefsir yönteminde, Arap Dili ve Edebiyatı da önemli bir rol oynamıştır. Tarihi verilere, Kitab-ı Mukaddes'e ve Ehl-i Kitabın dinî diğer metinlerine de küçümsenmeyecek ölçüde müracaatlar yapılmıştır. İşte bütün bunlar, Kur'ân'ı aktüelleştirme çalışmalarında evrensel diyebileceğimiz bir yöntemin esasları olagelmıştır.

Bilim Allah'ı Aciz mi Bırakıyor?

Kur'ân tefsirinde evrensel diyebileceğimiz klasik yöntemde, bilimsel veriler tefsir malzemesi olarak kullanılmaz. Ama zamanla eklenmiştir. Bu kanaat her halde, ilk bakışta çok masum gibi görünen, Kur'ân'ın bilimi teşvik ettiği anlayışından doğmuştur. Önce mukaddes kitabın bilimsel çalışmaları övdüğü

yadsınamaz bir gerçekmiş gibi anlatılmış, sonra da bilim onu tefsir etmede bir materyal olarak kullanılmıştır. Bu hususu, biz-zat Kur'an'ın kendisinin de önerdiği iddia edilmiştir. Dile getirilen delillerin en geneli, her halde bilimin gücüne işaret ettiği öne sürülen Rahmân Sûresindeki şu âyettir;

“Göklerin ve yerin çevresinden geçmeye gücünüz yetiyorsa geçin! Ama bir sultan olmaksızın geçemezsiniz!”³⁷

Bilimsel tefsir yanlılarına göre; yukarıdaki âyet bizi dünyanın dışındaki nimetleri aramaya davet etmektedir.³⁸ Âyette geçen sultan, *hakimiyet*, ışık ve kuvvet demektir. Bu kuvvet, kâinatın sırlarını keşfeden Fizik Bilimleriyle elde edilmektedir. Yer ve göğün çevresini geçmeye ancak ona ulaşanının gücü yetmektedir. Nitekim, çağdaş insan, bilimin bu kuvveti sayesinde, yerin çekiminden kurtularak uzay yolculuğuna çıkabilmiştir. ³⁹

Bilimsel yorum yanlıları, bu noktadan hareket edildiğinde şöyle bir sonuca varılabileceği ihtimalini düşünmemiş görünmektedirler. Kur'an, miladın yedinci asrında yaşayan çağdaşlarına meydan okumuştur. Ancak onlar bilim ve teknolojiye geri oldukları için, bu meydan okumaya cevap veremediler! Ama, insanlar zamanla yardımlaştılar, teknolojilerini birleştirerek geliştirdiler. Böylece Allah'a cevap verebilecek bir *kudrete* ulaştılar! Sonunda, uzay yolculuklarıyla yerin ve göğün sınırlarını geçmeyi başarabildiler!

Oysa; yukarıdaki âyet, öncesi ve sonrasıyla okunursa delaletinin hiç de böyle olmadığı görülecektir. Kaldı ki, bu hitap

37 Rahmân, 55/33.

38 Bkz. Fethullah Han, Kur'an ve Kainat Âyetleri, İstanbul, 1998, S. 65.

39 ed-Doktor Abdulaziz el-Hayyât, el-l'câzu'l-Kur'ânî, (el-Cumhûriyyetu'l-lrâkiyye Vuzâratu'l-Evkâf ve's-Su'ûnu'd-Dîniyye) Bağdad 1990. Zikri geçen âyetteki *sultan* kelimesine verilen; *hakimiyet* ve ışık anlamları için bkz; Saffet Senih, Kur'an ve İlimler, İzmir, 1995, S. 7

henüz gerçekleşmemiştir. Hem, bilimsel çalışmaların yürütülebildiği şimdiki hayatta değil, aksine hesap verilecek olan ikinci hayatta yapılacaktır.

Kur'ân'ın yukandaki âyetle resmettiği sahne şudur. İnsan, ikinci hayatta, hesap verme yerinde toplanmışlardır. Suçlular, akibetlerini gördükleri için huzurdan kaçmak istemektedirler. İşte o anda onlara seslenilmiş ve şöyle denmiştir; “Ey ins ve cin toplulukları! Eğer yer ve göklerin sınırlarından çıkıp, Allah'ın cezalandırmasından kaçmaya gücünüz yeterse, hadi bunu yapın, kaçabilirsiniz kaçın. Ama buna gücünüz yetmez, çünkü Allah sizi kuşatmıştır. Onun emri olmadıkça da, kaçamayacaksınız.”⁴⁰

Şimdi bu âyeti bir de sayfadaki yerinde öncesi ve sonrasıyla görelim. Bakalım bilimsel keşiflerden, uzay gemilerinden, yerin sınırlarının geçilip aya ulaşılacağından bahis var mı?

“Ey insan ve cin toplulukları! Sizin de hesabınızı ele alacağız. Öyleyken Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız? Ey cin ve insan toplulukları! Göklerin ve yerin çevresini geçmeye gücünüz yetiyorsa geçin! Ama bir sultan olmanızın geçemezsiniz! Öyleyken Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız? Ey insanlar ve cinler! Üzerinize dumanlı bir alev ve ateşsiz bir duman gönderilir de kurtulamazsınız.”

Görülüyor ki, âyetin geçen ve gelecek kısmından da anlaşılan aynıdır. İkinci hayatta, ins ve cinin hesabı ele alınacak. On-

⁴⁰ Fahrüddin er-Râzi, Tefsîr, ilgili âyet. Cârullah ez-Zemahşerî, el-Keşşâf, Lübnan, tarihsiz, ilgili âyet M. b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtubî, el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân, Lübnan, 1966, ilgili âyet. A. Mustafa el-Merâğî, Tefsîr, Mısır, 1973, ilgili âyet. İsmâil Ibnu Kesîr, Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, Lübnan, 1969, ilgili âyet.

lar, âkıbetin korkunç olduğunu gördüklerinde cezadan kaçmak isteyecekler. Fakat, yardım görecekları bir sultan olmadığı için kurtulamayacakları kendilerine bildirilecek. Öyle bir kudretin geleceğini bekleyedursunlar, onlar bu durumda iken, üzerlerine dumansız bir alev ve ateşsiz bir duman gönderilecek. Yani insan, kendilerine teklif edilen şeyi başaramayacaklar.

Kaptan Kusto ve Peygamber

Bilimsel tefsir yanlılarının başka bir iddiası da şudur. Kur'ân'da öyle âyetler vardır ki, onlar bugüne kadar anlaşılmamıştır. Bunun sebebi, onları yorumlamada önceki devirlerdeki fiziksel bilimlerin yetersizliğidir. Böyle anlamı kapalı âyetlerin tefsirleri, ancak tabii bilimlerde yeterli ilerleme sağlandıktan sonra yapılabilmiştir. Bu husustaki örneklerinden birisi, iki denizle ilgili âyetlerin yorumlanmasıdır.

“Sen, inkarcılara uyma, onlara karşı olanca gücünle savaş. Birinin suyu tatlı ve kolay içimli, diğlerinin tuzlu ve acı olan iki denizi salıverip aralarına da, karışmalarına engel bir sınır koyan Allah'tır.”⁴¹

Yukarıdaki âyet, -bilimsel tefsir yanlılarının hepsinin yaklaşımını içine alacak Kur'âni bir terimle söylenecek olursa- *müteşâbihlerdendir* Bu nedenle ilk muhatapları, ondan bir şey anlamamışlardır! Fakat bilimsel ve teknolojik gelişmeler, bugün âyetin anlaşılmasını sağlamaktadır. Ünlü araştırmacı Kusto, sıcak ve soğuk su akıntılarının okyanusta kavuştuğunu, fakat aralarında bir perde varmışcasına birbirine karışmadığını keşfetmiştir. İşte bu, iki denizle ilgili âyetlerin tefsiridir! Böylece, on dört asır boyunca anlaşılamayan bu âyetin sırrı çözülmüş olmaktadır!

İki denizle ilgili âyetler için bu yorumu yapanlar, dolay-

⁴¹ Furkan, 25/52-54.

sıyla şunu da söylemiş olurlar; “Bizden öncekiler, Kur’ân’ın bazı âyetlerinden hiç bir şey anlamamış olabilirler. Nitekim, bizim de anlayamadıklarımız vardır. Bu âyetler bilim ve teknolojinin ilerlemesiyle anlaşılabilir olacaktır.” Acaba bu yaklaşım doğru mudur? Bu durumda, Peygamber ve arkadaşlarının da bir şey anlayamadıkları âyetlerin olması gerekmez mi! Farz edelim öyledir. O halde, ancak bugün anlaşılabilir âyetlerin, o topluma indirilişinin anlamı nedir?

Bizce, iki denizden muradın ne olduğu peygamber, arkadaşları ve onlardan sonraki ilk nesillerce doğru olarak anlaşılmıştır. Ancak sonraki zamanlarda çeşitli yorumlarla karıştırılmıştır. Bu konuda bizim tercihimiz şudur. Kur’ân dilinde *iki deniz* temsiliyle anlatılanlar; yer ve göklerdir. Yer ve gökler cismânî ve rûhânî âlemi temsil eder. Cismânî varlık, ilk hayat olarak yer yüzünde salıverilmiştir. Rûhanî varlıklar da, ikinci hayat olarak, gökle kinâye edilen bir âleme salıverilmiştir. Burası fizik, orası ise metafizik âlemdir. Tenler, maddî mülkü oluşturan bu şahâdet denizine, canlar ise metafizik olan gayb alanına aittir. ⁴²

İki denizin Kur’ân’daki özeti şudur. Yer ve gök, önceleri su olmada müşterektiler. Allah’ın arşı önce ‘Su’ üstünde idi. Yani hükmü ve saltanatı su üzerinde idi. Sonra aralarını ayırmak sûretiyle, ulvî ve süflî nitelikli iki âlem açığa çıkardı. Sonra süflî âlem dediğimiz yer yüzünde canlıları yarattı. Bu canlılar da yine evrenin aslı olan ‘Su’ dan oluşmuştur. Kur’ân ‘İlk hayatı’ da gökten indirilen suya benzetmektedir. Yerin bitkisi, bu su ile karışır. Derken o bitki, rüzgarların savurduğu çer çöp kırıntısı haline geliverir. Varoluş sudan başlıyor. Sonra canlılık su ile oluşuyor. Yaşadığımız bu hayat da, yine bir mesel olarak, gökten indirilen suya benzetiliyor... İster acı ister tatlı olsun, çok olan her suya

⁴² Geniş bilgi için bkz; ‘İki Deniz Arasında Vahiy’ adlı eserimiz, İstanbul, 1999.

deniz denir. Yani varlığın kökenindeki su da bir denizdir. Ulvi ve süflî olarak ikiye ayrılmakla da bir deniz iki olmuştur. Yani Allah, iki deniz salıvermiştir.

“Sen, inkarcılara uyma, onlara karşı olanca gücünle savaş. Birinin suyu tatlı ve kolay içimli, diğerininki tuzlu ve acı olan iki denizi salıverip aralarına da, karışmalarına engel olan bir sınır koyan Allah’tır. İnsanı sudan yaratarak, ona soy sop veren O’dur. Rabbin her şeye Kadir’dir.”⁴³

“O, iki doğunun Rabbidir, iki batının Rabbidir. Öyleyken Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız. Acı ve tatlı sulu iki denizi birbirine kavuşmamak üzere salıvermiştir. Aralarında bir engel vardır; birbirinin sınırını aşamazlar. Öyleyken Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız. Bu iki denizden de inci ve mercan çıkar. Öyleyken Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız? Denizde yürüyen dağlar gibi gemiler O’nundur. Öyleyken Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlarsınız?”⁴⁴

Bu denizlerin suyu, birbirine eşit değildir. Biri tatlı ve içimi hoş, diğeri acı ve tuzludur. Yani farklı hayat kanunlarına tabidirler. Aralarındaki bir engelden dolayı da birbirlerine asla karışmamaktadırlar. Onlarda pek çok nimetler vardır. İnsanların yemeleri için et ve meyveler, akan sular, süslenmeleri için inciler vardır. Ancak dünya denizindekiler geçici ve az, âhîret denizindekiler ise daha kalıcı ve hayırlıdır.

Kur’ân, ilk hayatı bir denize, ikinci hayatı başka bir denize benzettiği gibi, ikisi arasındaki dirilme gününü de gemilerin

⁴³ Furkan, 25/52-54.

⁴⁴ Rahman, 55/17-25.

demir attığı iskeleye benzetir. Iskele, ilk denizdeki bu hayatın son durağıdır. Tabi her toplum, bu denizde ayrı gemilerde bulunur. Peygamberlerin oluşturdukları toplumlar ise, 'Allah'ın adı' ile yürüyen başka bir gemidedir. Hz. Nuh, gemisini ilâhî vahyin kontrolünde yapmıştı. İnkarcı ileri gelenler bu gemiyle alay ederlerdi. O da: "Bizimle alay ediyorsunuz ama, biz de sizinle alay edeceğiz; rezil edecek olan azabın kime geleceğini ve kime sürekli azabın ineceğini göreceksiniz" demişti. Sonra inananlar bu gemiye binmişlerdi. İnanmayanlar ise boğulmuşlardı. Allah Nuh'a şöyle vahyetmişti;

*"Onun yürümesi ve iskeleye varışı Allah'ın ismiyledir."*⁴⁵

Kur'ân'a Onaylatulan Bilim ve Keşiflere Örnekler

1-Tıp

Herkes Tıp biliminin konu edindiği araştırmaların, insanlığın yararına olduğunu bilir. Ve her mümin de, Allah'ın tabipler tabibi olduğuna inanır. Öyleyse, "Allah insanların yararı için indirdiği kitabında, Tıptan niçin bahsetmesin! Neden ona yön vermesin, esaslarına işaret etmesin!" diye düşünebilir misiniz? Kimilerine göre, Kur'ân-ı Kerim en az elli âyetinde bizzat Tıp biliminden söz etmektedir! Gerçi tıp kelimesi Kur'ân'da hiç kullanılmamaktadır. Ama olsun. Söylenişte ona yakın olan, *Tâbe* ve *Tûbâ* gibi kelimeler var. İşte bu kelimelerle, Tıp kelimesinin kökü olan T-B-B arasında ilişki kurulabilir! Tabi bu kadar geniş düşünürseniz; "Bu elli âyetin meal ve açıklamaları size müstakil bir Tıp kitabı yazdıracak kadar geniş bir alanı kapsayabilir"! ⁴⁶

Kur'ân, "Yiyin, için, fakat israf etmeyin"⁴⁷ yahut, "Balda in-

⁴⁵ Hud, 11/38-41.

⁴⁶ Bkz. Osman Öztürk, Kur'ân'da Tıp ve Tıp'ta Yemin, İstanbul, 1999, S. 14.

⁴⁷ A'râf, 7/31.

sanlara şifa vardır"⁴⁸ gibi bazı genel sağlık yasalarından söz etmektedir. Bunlar Tıp biliminin omurga prensipleri görülebilir. Fakat Kur'ân'daki bu bahisler, okuyucuyu asla kitabın gündeminden uzaklaştıracak yoğunlukta değildir. Bu bahisler, *belirleyen* sözlere geçiş sağlayan *uyaran* sözlerdir. Kaldı ki bu ifadeler Tıp biliminin keşfedeceği şeyler alanına da girmez. İlk muhataplarının ve her seviyedeki insanın anladığı sadeliktedir. Fakat gariptir ki kimi çağdaş yorumcuları rahatsız eden de işte bu kolaylıktır. Onlara göre mucize bir kitap bu kadar kolay olmamalıdır. Günün gerisinde kalmamalı, onu geçmelidir. Modern çağda mucizeler yaratan Tıp bilimini de diğer bilimleri ve keşiflerini de kapsamalıdır.

2-Taşkömürü

Bilimsel tefsir yanlısı yorumcunun amacı Kur'ân'ın bir mucize kitap olduğunu söyleyebilmektir. Bu nedenle bilimsel her hangi bir sonuç arar. Taş kömürünü bulur. Taşkömürü, ağaç, bitki ve fosillerden oluşmuş inorganik bir yakıttır. Yorumcu bu bilgiyi yükleyebileceği bir âyet arar. Amacı taş kömürünün oluşumunun, insanların keşfetmesinden şu kadar yıl önceden Kur'ân'da haber verildiğini söylemektir. Ama, Kur'ân metninde, taşkömüründen bahsedilmez. Onu oluşturan, ağaç ve bitkiden de. Fakat, modern yorumcunun bulması zor olmaz. Arar ve şu âyeti bulur;

*"Ve O ki otlığı çıkardı ve sonra onu kükuru siyah bir çöpe çevirdi."*⁴⁹

Yorumcu, ağaç ve bitkiyi *otlak* kelimesine, kömürü de *siyah* kelimesine katar. Böylece ağaçlardan taş kömürü yapar. Oysa bu *uyaran* bir sözdür. Âyet, Kur'ân'ın ilkbahar ve sonbahar tasvir ettiği bir bölümden alınmıştır. Konu, öldürme ve diriltme-

48 Nahl 16/69.

49 E'lâ 87/4-5.

dir. İlâhî kudretin büyüklüğü anlatılmaktadır.

3- Kâinat Genişliyor

Kâinatın her yöne doğru genişlediğini ve bu genişlemenin halen sürdüğünü Edwin Hubble 1920 lerde keşfetmiştir. Bilimsel tefsir yanlıları, bu kozmolojik keşfin, Dr. Hubble'den on dört asır önce Kur'ân'da mucizevi bir biçimde belirtilmiş olduğunu ifade ederler. İlgi kurulan âyet şudur,

*“Göğü, sağlam bir şekilde biz kurduk. Evet, vâsiûn da biziz.”*⁵⁰

Onlara göre âyette geçen vâsiûn kelimesi genişletme anlamındadır. Bu durumda yukarıdaki âyetin anlamı; *“Göğü, sağlam bir şekilde biz kurduk, genişleten de biziz”* biçiminde olur. Oysa vâsi' kelimesi Kur'ân'daki kullanımlarında; kuşatmayı, güç ve kudreti yetmeyi ifade eder.

*“Hükûmranlığı gökleri ve yeri kuşatmıştır (vesia)”*⁵¹

*“Allah bir kişiyi ancak gücünün yettiği (vüsa) ile yükümlü tutar.”*⁵²

Gökten bahseden âyette anlatılan da, Yaratıcının kudretindeki vüsattır. Yani âyette; *“Göğü, sağlam bir şekilde biz kurduk. Evet, gücü yeten de biziz”* denmektedir.

Keşiflere Öncü Gösterilen Âyetler

Bilimle tefsir yapılabileceği iddialarının hepsi bu kadar da değil. Henüz keşfi tamamlanmamış bazı konulara bile vahyin, öncülük ettiği iddiaları vardır. Ancak vahyin bunu direkt değil bazı işaretlerle yaptığı söylenir. Bu bilimsel işaretler daha çok peygamberlere verilen mucizelerin anlatımından çıkarılır.

⁵⁰ Zâriyât 47

⁵¹ Bakara, 2/255.

⁵² Bakara, 2/286.

Mesela, bilim henüz, maddenin ışınlama yoluyla bir yerden başka bir yere nakledilmesini başaramadı. Oysa, bilimci yorumcular, Kur'ân'da anlatılan Süleyman peygamberle ilgili kıssada, madde nakline ilişkin işaret bulurlar. Yemen tarafında kraliçe olan Belkis'in tahtı, göz kırpması süresinden daha kısa bir anda, Kudüs yöresinde bulunan Süleyman peygambere getirilmiştir.⁵³ Bilimsel tefsir eşiliminde olan yorumcular bunu Kur'ân'da ışınlamaya bir işaret olarak görürler.

Yine, çok konuda başarılı adımlar atan Bilim, henüz *koku naklini* gerçekleştirememiştir. Oysa, bilimsellik taraftarı yorumcular, Kur'ândaki bir kıssada koku nakline işaret bulmuşlardır. Bu kıssaya göre, Yakup aleyhisselam, oğlu Yusuf'un gömleğinin kokusunu çok uzaklardan alabilmiştir.

*"Kervan, memleketlerine dönmek üzere ayrıldığında, babaları: "Doğrusu ben Yusuf'un kokusunu duyuyorum; ne olur bana bunak demeyin" dedi."*⁵⁴

Yakup peygamber Kenan diyarında, Yusuf peygamber ise o anda Mısır'dadır. Bu kıssanın Kur'ân'da anlatılması bilimsellik taraftarlarına göre, koku nakline işaret görürler. Eğer ilim ve teknikte çalışıp ilerlese ses ve görüntü gibi, belki kokuyu da uzak mesafelere anında nakledebiliriz" derler.⁵⁵

Bir başka iddiaya göre de; Kur'ân'da henüz *anlaşılamayan*

53 İlgili kurulan âyetler şunlardır. "Süleyman: "Ey cemaat! Bana teslim olmalarından önce, hanginiz o kraliçenin tahtını yanıma getirebilir?" dedi. Cinlerden bir ifrit: "Sen yerinden kalkmadan önce sana onu getiririm, buna karşı güvenilir bir güce sahibim" dedi. Kitabın bilgisine sahip olan biri: "Gözünü açıp kapamadan ben onu sana getiririm" dedi. Süleyman, tahtı yanına yerleşivermiş görünce: "Bu, şükür mü edeceğim yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınavan Rabbimin lütfundandır... dedi." Neml, 27/38-40.

54 Yusuf, 12/94.

55 Halûk Akten, Bilim Adamlarına Baş Eğdiren Kitap, Konya, 1998, S.144.

bazı âyetler vardır. Bu anlaşılamayan âyetler daha ileride, bilimin bize bahşedeceği yeni teknolojik imkanlarla anlaşılacaktır. Nitekim, bir yorumcuya göre, biz Mülk Sûresindeki şeytanların yıldızlarla taşlanması anlatan âyetin ne demek istediğini şimdilik bilemiyoruz. Yorumcu anlayabilmemiz için, bilim ve teknolojinin gelişeceği gelecek zamanı beklememizi önermektedir.⁵⁶

Oysa şeytanların yıldızlarla taşlanmasının Kur'an'daki hikâyesi şöyledir. Yakın gökten bahseden bazı bölümlerde, şeytanların burayı dinlediklerine atıfta bulunulur. Ancak burası, lambalarla ve gezegenlerle donatılmış, böylece şeytanlardan korunmuştur.

“Ant olsun ki, yakın göğü kandillerle donattık, onlarla şeytanların taşlanmasını sağladık.”⁵⁷

“Şüphesiz Biz, yakın göğü bir süsle, yıldızlarla süsledik.”⁵⁸

“Onları, racîm her şeytandan koruduk”⁵⁹

“Biz o yakın göğü bir süsle, yıldızlarla süsleyip donattık. Ve her türlü âsi şeytandan koruduk.”⁶⁰

Bu şeytanlar *racîm*’ dir. *Racîm* hem atan ve hem de atılan anlamına gelir. Kelime, istiâre yoluyla zan ve vehimle atmak anlamında da kullanılabilir. Bilinmeyen konularda geliş güzel konuşmaya *racmen bilgayb* denir. “Üç kişiydiler, dördüncüleri köpekleriydi.” diyecekler. şunu da diyecekler: “Beş kişiydiler, altıncıları köpekleriydi.” bilinmeyen şey hakkında atıp tutarak (*rac-*

56 Bkz; Cemâleddin el-Kâsımî, adı geçen eser, S.286.

57 Mülk, 67/5.

58 Saffat, 37/6.

59 Hicr, 15/17

60 Saffat, 37/6.

men bilgayb)”⁶¹

Gaybı bilmediği halde, işkembeden atan kimse de racîmdir. O zaman racîm, hevâ ve hevesine uyarak saçma sapan söz eden, zan ile konuşan, konuşmasında sebep sonuç ilişkisi bulunmayan, indî hükümler veren demek olur. Artık onlar, meleklerden oluşan yüce topluluğu dinleyemezler. Her taraftan atılarak orayı dinlemekten uzaklaştırılırlar.

*“Onu, inatçı her türlü şeytandan koruduk. Onlar yüce alemleri asla dinleyemezler. Her yönden kovularak atılırlar. Onlara sürekli bir azap vardır.”*⁶²

*“Doğrusu onlar vahyi dinlemekten uzak tutulmuşlardır.”*⁶³

Bu nedenle yakın gök, artık onlar için gayb hakkında haber uydurma, atma yerleri olmuştur. “Ant olsun ki, yakın göğü kandillerle donattık, onlarla şeytanların taşlanması sağladık ve şeytanlara çılgın alev azabı hazırladık.” Böylece şeytanların yakın gökte yüce topluluğun konuşmalarını dinlemeleri, gayba muttâl olmaya, İlâhî takdîr ve plânı almaya çalışmalarından kinâye olduğu anlaşılmaktadır.

Edebî Dil, Laboratuar Dili

İnsanlar farkında olmadan iki ayrı dil ile konuşurlar. Bu her ulus için böyledir. Biz bir işe geç kalındığını anlatmak için, “Atı alan Üsküdar’ı geçti” deriz. Yorgunluğunu ve bitkinliğini ifade etmek isteyen birisi, “öldüm” diyebilir. Çok dertli olduğunu belirtmek isteyen kimse, “Derdimi söylersem, Gün durur bulut ağlar” diyebilir. Bu sözlerdeki ikinci tip söyleyişlerde labora-

61 Kehf, 18/22.

62 Sâffât, 37/7-9.

63 Şuarâ, 26/212.

tuar mantığı aranmamalıdır. Yani, gerçekte “Üsküdar’ı geçen bir atlı” bulunmamaktadır. Yorgun kimsenin “öldüm” sözündeki kastı da elbette biyolojik bir ölüm değildir. Dertli kimse için, “Günün durması ve bulutun ağlaması” da elbette ancak bir mecaz olarak düşünülebilir.

Oysa pek çok bilimsel tefsir yanlıları, yukarıdaki gibi mecazları, gerçek anlamda ele alırlar. Bunlar *belirleyen* sözlermiş gibi, hükümler çıkarırlar. Bunun ilginç bir örneği Tevrat’taki bir âyetin, yorumuyla ilgilidir. Tevrat’ta, bir gün İsrâiloğulları için Rabb’in de cenk ettiği anlatılır. İşte o cenk günü Yeşû Peygamber şöyle der;

Dur, ey Güneş, Gibeon üzerinde;

Ve Ay, sen Ayyalon deresinde,

Eski Ahit, peygamberin bu yakarışı üzerine, millet düşmanlarından oç alınıncaya kadar, Güneşin durduğunu ve Ay’ın yerinde kaldığını yazar.⁶⁴ Yani, her zaman gün boyunca hızla dönen Güneş, bu savaş gününde gerçek anlamda dönmez mi olmuştur? Böyle bir durum için, mecazı bilmemek ve sözün akışındaki şiirselliği göz ardı etmek gerekir. İlginçtir ki, Luther, Copernic’in evrenin sistemi teorisini saçma bulurken kutsal metindeki bu delile dayanmaktadır. Bu âyete dayanarak, dönen şeyin aslında Yerküre değil, Güneş olduğunu iddia etmiştir.

Yine dini geleneğe göre; Havva, eşi Adem’in ege kemiğinden yaratılmıştır. Batılılar, Mukaddes kitaptaki konuyla ilgili bir bölümü, nesnel anlamda aldıklarından, zamanla kadının bedensel olarak, erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığına inanmışlardır. Bu inanç, sonraları laboratuvar bilgisine karıştırılarak, erkeğin bir kaburgasının noksan olduğu bilgisine (!) de varmıştır. Tıp ilminin otopsiyi keşfetmesiyle, bu bilginin doğru olmadığı

⁶⁴ Eski Ahit, Yeşû 10/13.

görölünce, bilimin, dini yendiğine inanılmıştır.

Bilimsel tefsir yanlısı çağdaş yorumcular da, on dört asır önceki insanların bilip bilemeyeceklerine bakmadan, Kur'ân'daki *alak* kelimesini laboratuardan alınan *embriyo* ile tercüme etmişlerdir. Oysa ilk müfessirlere göre insanın yaratılışının ikinci aşamasına⁶⁵ işaret eden bu kelime, etimolojik olarak; "Bir yere tutunmak" anlamındaki A-L-K kökünden gelmektedir. Bu maddenin sülûğümsü bir görüntüsü olduğu için böyle denmiş, Türkçe'ye de kan pıhtısı olarak tercüme edilmiştir.

Bu duruma bir başka örnek de *inşakka* kelimesidir. Kur'ân, elli dördüncü Sûrenin ilk âyetinde; '*Inşakka'l-Kamer*' der. Bu formun harfi harfine anlamı, *ay yarıldı* demektir. Bazı yorumculara göre burada anlatılan, gök ayının Peygamberin bir parmak işaretiyle mucize olarak iki parçaya bölünmesidir. Bu âyetten ayın gelecekte yarılacağını anlayanlar da vardır.⁶⁶ Kimine göre anlam daha farklıdır. Çünkü bu âyetin Kur'ân tertibindeki ve nüzul sırasındaki yeri incelendiğinde, aslında peygamberden mucize isteyenlerin kınandığı görülür. Ayrıca, varsayılan yarılma olayının bir gece vaktinde ve tanıklarının da az olduğu rivâyet edilmektedir. Oysa mucizeler, önceki peygamberlere tanıklarının çok olabileceği gündüz vakitlerinde ve de tekrarlanarak verilirdi. Kaldı ki, Kurânın üslubunda ayın yarılması değil bizzat kendisi bir mucize olarak sunulmaktadır. Bu nedenlerle, '*Inşakka'l-Kamer*' formundaki yarılma gerçek değil, mecazidir. Bu, iş açığa çıktı, olay vuzuha kavuştu anlamında bir deyimdir.⁶⁷ Burada, vuzuha kavuştuğu belirtilen şey ise, son uyarıcı-

65 İlk indirilen sûrede, insanın *alaktan* yaratıldığı buyrulmaktadır. Yaratılışın ilk maddesi *nutf*e ikincisi de *alak*tır. *Alak* kelimesi için ayrıca bkz; Hac, 22/5.

66 Müfessirler, bu görüşü, Osman b. Ata'ya isnat ederler.

67 Ibnu'l-Esir, en-Nihâye, Ş-K-K kökü. Râgıp el-İsfahanî, Abdu'l-Celil İsa, el-Mushafu'l-Müyesser ilgili âyet.

nın gelmesiyle yaklaştığı kesinleşen kıyamet saatidir. Nitekim âyetle şöyle buyrulur;

“Saat yaklaştı Ay yarıldı.”

Kamer Sûresinin nüzul sırasındaki yerini, âyetin söz akışındaki anlam örgüsünü, varsayılan yarılma olayı ile ilgili haberlerin zayıflığını, Kur’ân’ın Hz. Muhammed’e mucize verilmesi bahsindeki olumsuz tutumunu ve doğal olay ve varlıkların zaten birer mucize sayılması gerektiğini, göz önüne alırsak son tefsiri tercih etmemiz gerekmektedir. Ay yarıldı. Yani son uyarıcı geldi. İş açığa çıktı, kıyamet saati yaklaştı.

Şimdi Kur’ân’daki bu ifadenin, yirminci asır insanının Ay’dan toprak getirmesiyle ne alakası olabilir demeyin. Modern tefsir yöntemi ruhlara öyle bir sinmiştir ki kimde ve ne zaman patlak vereceği belli olmaz. Bakınız yorumcu ne diyor;

“Sözü tefsir içi bir tartışmaya sokmadan söyleyelim: Biz bu “hikmet” omurgalı Kur’ân âyetini insanlığın aya inişini ifadeye koyduğunu düşünüyoruz. Âyetin esprisine, tarihsel ve bilimsel gerçeklere uygun olan da budur. Ay’ın yarılması, insanlığın Ay’a inişinin ve oradan bazı kaya parçalarını alarak dünyaya dönüşünün sembolik bir anlatımıdır. Yani bu “mucize”, insanlığın Ay’a indiği 1969 yılında tecelli etmiş ve Kıyame-tin iyice yaklaştığını gösteren bir belge olarak önümüze konmuştur.”⁶⁸

Aslında Kur’ân-ı Kerîm, doğal varlık ve olaylarla tefsir edilebilir. Çünkü onlar da birer âyettir. Bu durum kitabı anlamayı kolaylaştırıp hızlandırabilir de. Dahası, bu işi yapmamızı bizzat Kur’ân’ın kendisi de istemektedir. Fakat burada dikkat

68 Yaşar Nuri Öztürk, Depremin Gösterdikleri, İstanbul 1999, S. 84.

edilmesi gereken hassas bir nokta vardır. Öncelikle bilinmesi gereken bu nokta şudur. Dil, laboratuara sokulamaz. Çünkü, dilde teşbih ve temsiller vardır. Deyimler vardır. Akıl yanlış bulsa, sözlük yabancı görse, hatta bilim yanlış görse de dil yaygın olan bir kullanımı tercih edebilir. Bazen dildeki bu yaygın yanlış, en değerli sözlüğe bile tercih edilebilir. Dahası dilde bir çok sanatlar vardır. Laboratuar, bütün bunlara yabancıdır. Dil disiplini oluşturan mantık, matematiksel mantığa sıkıştırılamaz. Şayet vahiy, Fiziksel Bilimlerin dili sayılan laboratuvarla tefsir edilirse, dil laboratuvarında bilimle yarışırılmış olur. Bu durumda, yarışma din adına yapılsa da bilime yenilen ya da onu yenen din değil, dil sayılmalıdır.

Bilimsel Yöntemin Mantığı

Acaba, tefsir usulünü zorlayan, Kur'anı modern bilimlerle bu denli yoran bilimsel tefsir arayışının mantığı nedir? Eşyanın nesnelliğini konu edinen bilim, neden helal ve haramı konu edinen vahye katılmak istenir? Kur'an'ın geleneksel tefsir tarzındaki bu usul kırılmasının, daha doğrusu bu usulsüzlüğün bazı sebepleri bizce şunlardır.

1- *Bilim hayranlığı*: Bazı modern yorumcular; halkın keşiflere olan tepkisini azaltmak, yahut inançlı kesimin bilime karşı olan şüphelerini gidermek çabasıyla bilimselliğe kaymış olabilirler.

2- *Uyum arayışı*: Bazı bilimsel'lik yanlıları, bilimsel yorumlarıyla, Allah'ın âyetleri olan sözü ile, yine O'nun âyetleri olan tabiat arasındaki münâsebeti arıyor olabilirler.

3- *Kur'an'ın içeriği*: Kur'an, hiçbir şeyi eksik bırakmayan, yaş-kuru her şeyi içine alan, her şeyi açıklayan⁶⁹ kitap(lar)dan söz eder. Eksik bırakmayan, yaş-kuru her şeyi içine alan kitap,

⁶⁹ "Sana her şeyi açıklayan ve müslümanlara doğruyu gösteren bir rehber, rahmet ve müjde olarak Kitabı indirdik." Nahl 16/89.

Kur'ân değil levh-i Mahfûz'dur.⁷⁰ Peygambere indirilen kitabın açıkladığı da bilimi ve teknoloji değil, elbette hikmete dâir olan her şeydir. Çünkü âyette açıklama anlamında kullanılan kelime *tibyândır*. Bu da kapalı bir biçimde anlatmak değil, aksine kapalılığını gidermek demektir.⁷¹

Ama, kimi yorumcular, bu kitabın Kur'ân olduğunu düşünerek bilimsel yorum işini kendilerine bizzat Kur'ân'ın bir görev olarak yüklediğini düşünmüş olabilirler.

4- *Savınma psikolojisi*: Son iki yüzyıldır, teknolojideki baş döndürücü hız, bütün dünyada dine talebi azaltmıştır. Teknolojik imkânların sunduğu şatafat, artık insanlığa dinin modasının geçeceği kaygısı vermektedir. Bazı yorumcular, mukaddes kitaplarının çağ dışı kalacağı endişesi ile böyle bir tarzı tercih etmiş olabilirler.

5- *Taklit hastalığı*: Batıda din, keşifler karşısında zor durumda kalmıştır. Dini kurumlar, devleşen Bilim karşısında gittikçe kan kaybeden inancı, savunamaz haldedir. Bu ikilinin bir yerde barışmaları ya da ateşkes ilan etmeleri gerekiyordu. İkinci oldu. Batı için doğru olan da buydu. Çünkü onlarda din, bilimin sahasına tecavüz ederek ağır cezalı suç işlemişti. Bilimle barış isteyecek yüzü kalmamıştı. İslâm dünyasında dini yapılanma Batıdan çok farklı olsa da iletişim bu farkı gittikçe azaltmıştı. Batıda olup biten her şey İslâm coğrafyasına sorgusuz ithal edilmişti. Bu talep kimi kesimlerde tutku derecesine de ulaşmıştı. İşte bunlar, geçmişte kendilerinde de din-bilim kavgaları olmuş gibi, taraflara ateşkes teklif etmek istediler. Fakat tutmadı. Çünkü devletleşerek kurumlaşan bilim, kendisine muhatap kurum

70 "Kitapta Biz hiçbir şeyi eksik bırakmadık; onlar sonra Rablerine toplanacaklardır." En'am, 6/38. "Karada ve denizde olanı bilir. Düşen yaprağı, yerin karanlıklarında olan taneyi, yaşı kuruyu -ki apaçık Kitaptadır- ancak O bilir." En'am, 6/59.

71 Bkz. Zemahşerî, Keşşâf , ilgili âyet.

bulamadı. Batıdaki gibi İslâm dünyasında dini kurumlar yoktu. Bu sefer taraflar arasında barış gündeme geldi. İşte İslâm coğrafyasında varsayılan bilim-din savaşına son verecek sanal barışı bazı bilimsel tefsir yanlıları üstlendi. Kutsalın köklerine inerek Kur'ân'a gittiler. İnsanların saygı duymaları için; onu bilimle barıştırmak, yahut keşifler karşısında yüceltmek, müthiş göstermek gerekiyordu. Öyle de yaptılar.

6- *İcaz arayışı*: Kur'ân'ın inanç dünyasındaki başarısı nereden kaynaklanıyordu? Acaba onun gizemli üslubu mu insanlar üzerinde etkili olmuştu? Yahut gelecekten haberler vermesi mi? Yoksa insanlığa rehberlik ettiği yolun haklılığı mı kendisini kabul ettirmişti?

Klâsik dönemde Kur'ân'ın başarısı onun *mucize* oluşunda, mucizeliği de genelde üslubunda aranmış ve bu yönde çok da eser kaleme alınmıştı. İşte çağdaş bazı yorumcular, bu başarıyı yine onun mucize oluşunda gördüler. Ancak bu mucizeliği eski yorumcular gibi üslubunda değil, daha çok *gelecekte haber verme özelliğinde* aradılar. Sonra da onu gelecekte haber veren bilimle yarıştırdılar.

Bizce modern mantığın altında yatan gerçek sebep, Kur'ân'ın mucizeliğini bilimsellikte arama çabalarıdır. Bilimsel tefsir taraftarlarının hemen hepsinin hareket noktası şudur. Kur'ân son peygamberin kıyamete kadar yaşayacak bir mucize-sidir. Mucizelerin konusu da o çağda en çok rağbet gören şey cinsinden olur. Bu çağda en rağbet gören şey de tartışmasız bilimdir. Bu durumda onlara göre, Mucize Kur'ân, bilim çağında da bilimi aciz bırakabilmelidir. İndirildiği çağda her sınıftan insanların bildiklerini geçtiği gibi, bugün de bilim adamlarının bildiklerini geçmelidir.

İşte bu düşüncelerden sonra bilimi övme sadedinde şun-

lar söylenecektir. Kur'ân *okuma* demektir. İlk âyet *okumaktan* söz eder. İlk emri *okudur*. İlk sûrede *kaleme* dikkat çekilir. Pek çok âyet *bilimi* teşvik hatta ona öncülük eder. Daha sonra da müteşâbih olarak görülen âyetlerden örnekler sergilenecektir. Bir âyette, aranan anlam yoksa bile, gerekli anlam yüklenecek ve şöyle denecektir; "Hakikat şudur ki Kur'ân-ı Kerîmde birçok ilmî gerçeklere, birçok tabiat kanunlarına işâret edilmiştir. Ancak Kur'ân, bunlara sadece bir *mucize* olarak işaret yapmış ve hiçbir zaman *ilimle* çatışmadığını göstermiştir. Ondaki kevnî hakikatler ana prensipler halindedir. Öyle ki hiçbir buluş onu nakzedemez. Yalnız Kur'ân'ın işaret ettiği hakikatleri anlayabilmek için müsbet ilimlere iyice vakıf olmak ve Kur'ân'ı iyice düşünerek tetkik etmek gerekir."⁷²

"Kur'ân-ı Kerim, beşeri gelişmenin çok ileri derecesini gösteren fenni keşiflere işaret etmiş, böylece onları keşfedilmezden çok önce bildirmekle, *gaybdan haber vermiştir*. Ancak bu işaretler o keşiflerin tekniğini öğretmesi anlamında değil, kuvvetli sezgi ve kavrayış gücü olan kimselere şimşekvari işaret vermesi anlamındadır."⁷³

Kur'ân'da Bilimsellik Neden Kapalı?

Peki, K. Kerim bu fenni keşifleri neden doğrudan bildirmez de işaretle yetinir? Açıkça değil de; batınî, işârî ya da müteşâbih (!) olarak bildirir? Onları apaçık bildirseydi de inananlar tez elden geliştirip, insanlığın hizmetine sunsalar mı ya? İşte bu sorulara verilen cevap aşağı yukarı şöyledir. K. Kerim on dört asır önce gönderilmiş bir kitaptır. Bugün istifade ettiğimiz radyo, elektrik, uçak gibi fenni keşifler ise, son birkaç yüzyılın

72 Bkz. Prof. Dr. Süleyman Ateş, İslâm'a İtirazlar ve K. Kerîm'den Cevaplar, Ankara, Tarihsiz, S. 212.

73 Bkz. Suat Yıldırım, Kur'ân-ı Kerim ve Fenni Keşifleri Ankara, 1990, S. 5-6.

mahsulüdür. 'Dünya dönüyor' dediğinden dolayı Galile'nin kilise tarafından engizisyon mahkemesine verildiğini hatırlayacak olursak, Kur'an'ın bu tür fenni keşifleri neden doğrudan bildir-meyip işaretle yetindiğini anlarız.⁷⁴

Demek ki Kur'an-ı Kerim, fenni keşifleri işaretle değil de açıkça belirtseydi kim bilir Galile'nin başına gelenler onun da başına gelebilirdi...

Bilimsel Yaklaşımların Çıkmazları

Şimdi Kur'an'ın bütün bilimleri ihtiva ettiğini, yahut bazı âyetlerin ancak çeşitli keşiflerden sonra anlaşılabileceğini ileri sür-enlere şunları soralım.

Kur'an'ı, doğal ortamdan bilimin tartışma ve deney orta-mına çekmekle, onun hidâyete olan rehberliğini unutturma yanlışına düşmüş olmuyor musunuz?

Bilimsel araştırmaların yanılan, değişen ve yenilenen ka-rakterinden dolayı, zamanla yalan söyleyen bir Kur'an'la baş ba-şa kalmış olmaz mısınız? Nitekim bir zamanlar bilim yerkürenin dönmediğini söylüyordu. Bilimsel yorumcu bu fikri Kur'an'a onaylattırmıştı. Şimdi aynı Kur'an'a bilimin yerkürenin döndü-ğü yolundaki kanaati onaylatılıyor.

Siz Kur'an'da fen ve teknolojiye işaretler gösterirseniz, başkalarının da bilimle çatışan bazı âyetler arama hakkı doğmaz mı? Böylece daha önce Batının yaşadığı din-bilim kavgalarına davetiye çıkartmış olmaz mısınız?

Sizce, Bilim ve teknoloji, bu biçimiyle tek doğru ve hak mıdır? Bilim, Allah sözünün kendisini hedef göstermesine layık

74 Bkz.; Yrd. Doç. Dr. Şadi Eren, Kur'an'da Gayb Bilgisi, İzmir 1995, S.237 "Bu yüzden de esas maksat geri kalmış olurdu. Hem de sırf birkaç asrın insanını memnun etmek için, öteki devirlerin insanlarını mahrum etmek uygun olmazdı." Safvet Senih, Kur'an ve Bilim, İzmir, 1995, S.35.

mıdır? O kadar masum mudur teknoloji? Modern kirlilik, Mukaddes bir Kitabın istediği sonuç mudur?

Bilimsel tefsirler neden hep keşiflerden sonra yapılıyor? Başlama noktası sadece Kur'ân olan bilimsel bir tefsir sonunda keşfedilen hangi buluş var? Kur'ân bütün bilim ve keşifleri ihtiva ediyorsa, siz bilimsel yorum yanlıları neden Kur'ân'dan sadece bazılarını çıkarmakla yetiniyorsunuz?

Neden âyetleri seçerek sadece bazıları üzerinde bilimsel izahlarda bulunuyorsunuz? Kur'ân'ın tamamını bilimle tefsir edebilir misiniz?

Edebî dili, laboratuara sokabilir misiniz? Kur'ân-ı Kerîm, *yedi gök ve ölü yer* der. Laboratuar bu deyimleri nasıl karşılar? Onlardan ne anlar? K. Kerim, bulutların rüzgârlarla sürüklenecek, 'Ölü' bir yere gelip orayı dirilttiğine temas eder. Der ki;

"Onu ölü bir beldeye sevk ettik..."⁷⁵

"Onu ölü bir beldeye yollarız."⁷⁶

Kur'ân'ın diline, bilimsel anlam yüklemeyi sevenlerin, bu anlatımlarda bir sorunla karşılaşacakları tabiidir. Çünkü burada, yağmurun topraktaki ölü şeyleri canlandırdığı ifade edilmektedir. Oysa, o canlanan şeylerin, daha önceden ölü olduğunu, laboratuar tasdik etmeyecektir. Gözle görülemeyecek kadar küçük olan canlı zerrelere, ölü diyemeyenler, bu durumda laboratuarda incelemeye aldıkları vahyi yanlışla mahkum etmek zorunda kalacaklardır.

Oysa yukarıdaki âyetlerin anlatmak istediği şey, her seviyedeki insan için gâyet açıktır. Gözümüzle cansız gördüğümüz bir toprakta, bin bir çeşit bitki tohumu yağmurlarla nasıl hayat

75 Fâtır, 35/9.

76 Arâf 7/57

buluyorsa,⁷⁷ toprağa gömülmüş insanlar da, gelecek hayat için, öyle hayat bulacaklardır. Nitekim yukarıdaki iki âyet şöyle son bulur:

“Ölümünden sonra dirilme de işte böyledir.”

“İşte ölüleri de böyle çıkaracağız.”

77 “Allah’ın gökten suyu indirip onunla, ölümden sonra toprağı dirilterek üzerine tüm canlılardan yaymasında, rüzgarların bir düzen içinde yönden yöne çevrilmesinde, gök ve yer arasında bir hizmete memur edilen bulutlarda, aklını işleten bir topluluk için sayısız izler-işaretler vardır.” Bakara, 2/164.

SONUÇ

Din ve hidâyet rehberi olan bir kitapta peygamberliğe hiç de gerekli olmayan bilimsel ve teknolojik anlamlar aranmamalıdır. Nitekim Kur'ân-ı Kerimi bilimle yorumlama anlayışının, peygamberliğin ilk üç asrına indirilebilecek bir delili de yoktur. Kur'ân'nın muhtevasını herkesten iyi bilen sahabe ve ondan sonra gelen iki nesil, dünya ve âhiret ahkâmı dışında, Kur'ân'ın bütün ilimleri içerdiğine dair bize bir görüş nakletmemişlerdir.⁷⁸

Tanımlamaları devamlı değişebilen astronomi, tıp, biyoloji, matematik, fizik ve kimya gibi bilimleri, hikmetleri asla değişmez bir kitaba yüklemek onu gündeminden uzaklaştırır.

Kur'ân'ın bilimle tefsiri, geleneksel tefsir kurallarını iptal ettiği gibi ayrıca evrensel yorumlama yöntemlerine de asla sığmamaktadır. Bu durum, mukaddes metnin kelimelerini istenildiği gibi eğip bükmeye sebep olmakta, dil ve filoloji açılarından Kur'ân'ı zorlamakta ve yormaktadır.

Bilimsel tefsir yaklaşımları halka hoş gelebilir. Bu anlayışa sıcak bakan ve hatta yer yer bu yöndeki yorumlara katkıda bulunan, iyi niyetli, bilim adamları da bulunabilir. Onlar, Kur'ân'ı yakından tanımadıkları için bu konuda mazur da görülmelidirler. Fakat Kur'ân'ın dil ve üslubunu bilenlerin bilimsel yaklaşım-

⁷⁸ Şatıbî, el-Muvâfakât.

ları birer talihsizlik sayılmalıdır.

Sözün burasında, şu gerçeği de ifade etmek gerekir. Batı dünyası, İslâm âlemine karşı mağlupken tenzîlî âyetlerde bilim ve teknoloji arıyordu. Sonra uyandı ve bilim ve keşifleri tekvini âyetlerde aramaya başladı. Şimdi muzafferdir. Fakat bu sefer tenzîlî âyetlerde bilim arama yanlışına İslâm dünyası düşmüş görünüyor. Böyle oldukça da Batı karşısında sosyal hüsrân ve mağlûbiyeti sürecektir.

Üçüncü Sûrenin Yedinci Âyeti

Bilimsel tefsir yanlılarının, görüşlerini dayandırabilecekleri Kur'ânî tek kavram *müteşâbihtir*. Birinci bölümde buna temas etmiştik. Bu bölümde, işte bu kavramın anlamı ve kapsamı üzerinde durmak istiyoruz. Acaba bilimsellikle ilişkisi nedir?

Bilimsellik yanlılarının iddialarına mesnet yapabilecekleri bu tek kelime, -kast ettikleri anlamla- tek âyette kullanılmaktadır. O da üçüncü sûrededir. Üçüncü sûrenin yedinci âyetinde şöyle buyrulur:

“Sana kitabı indiren O’dur. Ondandır muhkem âyetler -ki onlar kitabın anasıdır- ve diğerleri müteşâbihlerdir. Şu var ki, kalplerinde eğrilik bulunanlar, fitne aramak ve tevilini aramak için ondan müteşâbih olanları izlerler. Ve bilemez tevilini Allah’tan başkası ve ilimde derinleşenler derler ki; “Ona inandık, hepsi Rabbimizin katındandır.” Ancak akıl sahipleri düşünebilirler.”

Şimdi bu âyet üzerinde biraz düşünelim. Burada kast edilen kitap Kur'ân mıdır? Eğer Kur'ân ise, Peygambere inişinden önceki, Allah katında korunan durumu mu, yoksa Mushaf haline gelişinden sonraki hali mi kast edilmiştir? İkinci durumda;

sadece Kur'ân kast edilmiş olur. Birinci durumda ise *levh-i mah-fuz*⁷⁹ kast edilmiş olur ki bu anlam Kur'ân'la birlikte Tevrat ve İncil gibi diğer mukaddes kitapları da kapsamış olur. Ayrıca kitap terimi bu âyetle iki defa geçmektedir. Bunlar, iki ayrı kitap mıdır, yoksa tek kitap mıdır?

Bir başka soru da şudur. Kur'ân bir çok âyetten bahseder. Varlıkların olağan ve olağandışı seyirlerine âyet der. Bu durumda yer ve gökte ne varsa hepsi birer âyettir. Bir de Peygamberlere indirilen sözlere âyet der. Kur'ân, üçüncü tür âyetten daha söz eder. Bunun mâhiyetini ancak Allah ve peygamberler bilir. Hz. Peygambere, semâvî bir yerdeki el-Mescidu'l-Aksâ'da gösterilen âyetler böyledir.⁸⁰ Acaba muhkem ve müteşâbihlik bu âyetlerin hangisindedir?

Tabi cevaplandırılması gereken en önemli soru da, Müteşâbih'in ne olduğudur? Muhkem ve müteşâbih zıt anlamlı mıdır? Yoksa bu ikisi, birbirini kısmen kapsayan kelimeler midir? Yani muhkem bir âyet aynı zamanda müteşâbih de olabilir mi? Yoksa muhkem olmayan her âyet ya da bazı âyetler mi müteşâbihtir? Kitabın ne kadarı müteşâbihtir? Kitabın bir kısmı mı yaksa tamamı mı muhkem ve müteşâbih biçiminde iki kategori

79 Anahtar kavramlar bölümünde 'Kitap' maddesine bak.

80 "Kulunu bir gece Mescidi Haramdan, kendisine bir kısım âyetlerimizi göstermek için, çevresini mübarek kıldığımız Mescidi Aksaya götüren Allah'ın şanı yücedir." İsrâ, 17/1. "Bu mescit, göklerde olmalı. Yoksa Kudüs'teki Mescit-i Aksa değil. Çünkü, Rûm, 30/ 3. âyet, Filistin'i "yakın topraklar" olarak niteler. Burada Mirâç olayı söz konusu edilmektedir: Hz. Muhammed, göklere çıkarıldığını, Allah'ın yüce huzuruna girdiğini, Cennet'i ve Cehennem'i ziyaret ettiğini, diğer olağanüstü tanrısal âlemleri gezdiğini görmüştür. Hz. Peygamber, tanrısal bir armağan olarak toplumu için günlük beş vakit namazı getirmiştir. Hatırlatalım ki, Müslümanlar, namazlarının son rekâtında tanrısal huzurda bulunuş duası (teşehhüd) okurlar. Bu duada, Mirâç olayında Allah ile Hz. Muhammed arasında cereyan eden selâmlaşmada geçen aynı ifadeler yer alır. Bu dua, Allah'ın huzurunda bulunmayı soyut bir biçimde simgeler." M. Hamîdullah, Le Saint Coran, Amana Corporation, 1989, ilgili âyetin dipnotu.

oluşturuyor? Başka bir ifade ile, kitapta bu ayırımı sokulamayacak âyetler var mıdır? Her iki durumda da Kur'ân'ın ne kadarı muhkem, ne kadarı müteşâbihdir?

Muhkem ve müteşâbihe bağlı olan bir başka soru daha cevap beklemektedir. Kur'ân-ı Kerîm kendisini 'Hakîm' bir kitap olarak tanıtır. Bu kelime muhkemle aynı köktendir. Yani Kurân, sadece âyetlerinin bir kısmına değil, bir anlamda tamamına muhkem demektedir. Kaldı ki Hûd sûresinde de âyetlerinin tamamı *muhkem* bir kitaptan bahis açılmaktadır.

*"İşte bu sana okuduğumuz, o âyetlerden ve o hakîm Zikirdendir."*⁸¹

*"Elif-lâm-râ, âyetleri muhkem kılınmış bir kitaptır."*⁸²

Bununla birlikte Zümer Sûresinde Peygambere indirilen kitabın tümünün *müteşâbih* olduğu söylenmektedir;

*"Allah, sözün en güzelini müteşâbih ikişerli bir kitap halinde indirmiştir."*⁸³

Şimdi, tamamı muhkem olan kitap hangisidir? Eğer Kur'ân ise, tamamı müteşâbih olan kitap hangisidir? Kur'ân'ın tamamı muhkem midir, müteşâbih midir? Yoksa hem muhkem, hem de müteşâbih midir? Eğer tamamı muhkem ise müteşâbih-ten, şâyet tamamı müteşâbih ise muhkemden söz edilebilir mi?

Yukarıdaki âyette cevap isteyen bir soru da şudur. Alimler müteşâbihlerin tevilini bilir mi? Müteşâbihlerin tevilini Allah bilir. Fakat acaba ilimde derinleşenler de bilirler mi? Bu açık değildir. Eğer bilirlerse, bu âyetlerin anlam ve sayıları üzerinde ittifak edebiliyorlar mı? Böyle bir ittifak yoksa, o bilmenin sıhhati

81 Âl-i İmrân, 3/58. Ayrıca bkz; Yunus, 11/1, Yâsin 36/1-2.

82 Hûd, 11/1. Ayrıca bkz; "Elif, Lâm, Râ. İşte bunlar, hikmetli (el-Hakîm) Kitabın âyetleridir." Yunus, 10/1.

83 Zümer, 39/23.

nasıl anlaşılacak? Doğruluğundan nasıl emin olacağız? Ayrıca, üzerinde derinleşme yapılan ilimdir. Kast edilen dini bilimler mi, yoksa Fizikî Bilimler midir? Peygamberin yaşadığı asırda sözü edilen ilim ne olabilir? Buradaki ilimden maksat, vahye dayalı bilimler midir? Yoksa fizikî bilimler midir? Yahut her ikisi de kast edilmiş olabilir mi?

Âyette, dikkat edilmesi gereken bir husus da; kalplerinde eğrilik bulunanların kimler olduğudur. Gerçekten inanmayanlar, münâfıklar veya kitap ehli midir bunlar? İlgili âyette, onların Hz. Muhammed'i izlemeyen kimselerden olduğu açık değildir. O zaman sahabeden midir? Peygamber henüz hayatta iken onu izleyen kimseler arasında eğri kalpliler var mıdır? Ya da onlar ileride ashabın arasından yolundan ayrılacak kimselerden midirler? Yoksa bu sözün muhatabı bütün insanlar mıdır?

Âyetle ilgili olarak, akla gelebilecek muhtemel bir soru da şudur. Eğer müteşâbih âyetleri de Allah indirdi ise, onları izlemek neden fitne aramakla eşitlensin ki? Bu âyetler birkaç manaya ihtimalli yahut kapalı ve anlamak zor ise, kötülük aramayan kimseler de farkına varmadan fitneye düşmezler mi? Bu durum; insana gücünün yetmediği şeyin yüklenmiş olması anlamına gelmez mi? Şimdi, bu soruların cevaplarını ilgili âyete yakından bakarak arayalım.

Kitabın Anası

“Sana kitabı indiren O’dur.”

Kur’ân, mahiyetleri itibariyle iki tür kitaptan söz eder. Bunlardan biri *indirilen* kitaplar, diğeri *korunan* kitaptır. İndirilen kitaplar, her peygambere kendi diliyle indirilen kitaplardır.

“Ondan önce önder ve rahmet olarak Mûsâ’nın kitabı vardır.”⁸⁴

84 Ahkaf, 46/12.

“Bu da Arap diliyle indirilmiş doğrulayan kitaptır.”⁸⁵

Korunan kitap ise, peygamberlere indirilen bütün kitapların anasıdır. Kur’ân da onda saklanmaktadır. O bir anlamda Allah’ın bilgisi ve takdiridir. Ona, ancak arındırılanlar dokunabilir, korunmaktadır, gizlidir ve ana bir kitaptır.

“O, katımızdaki ana Kitaptadır.”⁸⁶

“Levh-i Mahfuzdadır.”⁸⁷

“Titizlikle saklanan bir kitaptadır.”⁸⁸

“...ondan daha küçüğü de daha büyüğü de Rabbindan gizli kalmaz; tümü apaçık bir kitaptadır.”⁸⁹

Şimdi yedinci âyette anılan kitap bunların hangisidir? İndirilen midir korunan mıdır? Ayrıca, âyette iki kitaptan söz edilmektedir. Bunlar aynı mıdır, birbirinden farklı mıdır?

Kur’ân yorumcularının hemen hepsine göre yedinci âyette anılan kitapların her ikisi de aynıdır. Bu da elbette Kur’ân-ı Kerîmdir. Dolayısıyla muhkem de müteşâbih de onda aranmalıdır.

Bir başka görüşe göre de; her ikisi ile kast edilen aynı kitaptır. Fakat, o Kur’ân değil, onunla aynı kaynaktan olan Tevrat ve İncil’in asıllarıdır. Fitne aramak için söz konusu müteşâbihlerin ardına düşenler de Peygamberin arkadaşları değil, Kitap ehlinen eğri kalpli kimselerdir. Dolayısıyla yanlış yorumdan kaçınanlar da yine onların âlimleridir.⁹⁰

⁸⁵ Ahkaf, 46/12.

⁸⁶ Zuhruf, 43/3-4.

⁸⁷ Burûc, 85/21-22.

⁸⁸ Vâkıa, 56/77-78.

⁸⁹ Yunus, 10/61.

⁹⁰ Bkz; Süleyman Ateş, Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsiri, İstanbul 1989, ilgili âyetin tefsiri.

Kimi yorumculara göre ise; âyette ilk geçen kitap Kur'ân'dır. Fakat ikincisi, korunan kitaptır. Olay ve varlıkların meydana gelmesini sağlayan özel kararnamelerin bulunduğu ana yerdir.⁹¹

Eğer Kur'ân'ın parça parça indirildiği, Hz. Peygamber ha-yatta iken bir Mushaf olarak değil de aksine ilâhî vahiy biçimin-de algılandığı, ancak Peygamberin vefatından yıllar sonra iki ka-pak arasında bir ciltte toplandığı düşünülürse; âyetteki her iki kitap kelimesinin de 'Vahiy' biçiminde anlaşılması da yanlış ol-mayacaktır.⁹²

Aslına bakılırsa Kur'ân-ı Kerim, bütün bu kitapların ara-larında bir fark görmez. Bu nedenle de çoğu zaman onları bir birinden ayırmadan *kitap* der. Bu durumda yedinci âyette kast edilen sadece Kur'ân değil, Tevrat, İncil ve Kur'ân gibi, indiril-miş bütün kitaplar olur.

Onda Muhkem Âyetler Vardır

Âyet kelimesi doğduğu dilde; alâmet, işâret, nişan, ipucu, emâre, elçilik, topluluk, yüksek bina, delil ve ibret anlamlarında kullanılmıştır.⁹³ Sözcüğün Türkçe'mizde yaygın kullanılan an-la-mı ise mukaddes kitaplardaki, özellikle de Kur'ân'daki cümle-lerdir. Kur'ân'daki kullanılışlarına baktığımızda kelimenin an-lamlarının şu beş grupta toplanabileceğini görürüz.

- a) Evrende süregelen olağan vaka ve varlıklar.
- b) Evrendeki olağan dışı şeyler, mucizeler.
- c) İnsanın kendisinde bulunan; aklî deliller.
- d) Bütün mukaddes kitaplarda, okunduğunda anlam

91 M. Hamîdullah, Le Saint Coran, Amana Corporation, 1989, ilgili âyetin dipnotu.

92 Bkz; Muhammed Esed, Kur'ân Mesajı, Önsöz.

93 Kelimenin kökü; 'Eyâ' dır. Sonunda uzatan harf ye olduğunda; durup kalmak, eğleşmek anlamında, eğer elif olursa; güneş, güneşin ışığı ve güzelliği, güneşin etrafında ışıktan oluşan kısım anlamına gelir.

ifâde eden her bir bölüm.

e) Korunan kitaptaki âyetler.

“Ondandır muhkem âyetler”

Muhkem, H-K-M kök harflerindendir. Binici, atın muhalefet etmesini engellemek için ona gem vurması bu kök ile anlamlandırılır. Hâkim ve mahkeme de bu kökten gelir. Hâkim, zulme gem vuran kimse, mahkeme ise zulme gem vurulan yerdir. Adâlete uygun olmayanı engelleyen ahkâm ve bu işin felsefesi olan hikmet de aynı köktendir. *Muhkeme* gelince. Eğer muhkem şey bir bina ise o dayanıklı demektir. Şâyet bir söz ise; farklı bir hüküm çıkarmayı engelleyen nihâî bir hüküm bildiriyor demektir. Nitekim bu sebeple muhkem âyetler ana âyetler olarak nitelenmiştir;

“Ki onlar kitabın anasıdır.”

Ana kelimesinin Kur’ân dilindeki karşılığı *ümm*dür. *Ümm* bir şeyin merkezidir. *Ümmü’l-Kurâ*,⁹⁴ kentlerin bağlı olduğu anakent demektir. Bir şeyin büyük çoğunluğuna da *ümm* denir. *Ümmüt-Tarîk*, yolun büyük bir kısmı demektir. Bir şeye kendisiyle başlanılana da *ümm* denir. Nitekim Kur’ân’a Fatiha sûresiyle başlanır. Ayrıca yirmi beş kelime ile Kur’ân’ın tamamını özetler. Bu nedenle Fâtiha Sûresine Kur’ân’ın anası denmiştir.⁹⁵ Bu isimlendirme; ‘el-Hamdü lillah’, Kur’ân’ın ve Kitabın anasıdır”, “Allah, Incil ve Tevrat ve Zebur’da Kur’ân’ın anası (Fatiha kast ediliyor) gibi bir şey indirmedir...” gibi bazı hadislerle de teyit edilmektedir.⁹⁶

94 Şûrâ, 42/7

95 Bu anlamdaki hadis için bkz. Buhari, es-Sahih, Kitabu’t-Tefsir. Ayrıca bkz; Ibnu Kesîr, Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azîm, Lübnan, 1969, Tefsiru Sûrati’l-Fatiha. Yine, Kurtubî, adı geçen eser, Sûratü’l-Fatiha,

96 Hadisler için Bkz. Tirmizî, Fezailu’l-Kur’ân, no: 2800; Dârimî, Fezailu’l-Kur’ân, no: 3239. Bu adlandırma için ayrıca bkz. Ebu Davud, es-Salat, no: 702.

Şimdi bu detaydan sonra şunu anlamamız her halde yanlış olmayacaktır. Muhkem âyetler, *ana* diye nitelendirildiğine göre; bunlar Kur'ân'da gâyet az bulunur. Çok özlü ifadelidirler. Kitaptaki diğer âyetlerin anlam merkezi durumundadırlar. Bir hüküm için başlama noktası oluşturlar.

Diğerleri Müteşâbihlerdir

Müteşâbih kelimesi, benzeme anlamı veren 'Ş-B-H' kök harflerindendir. Benzetmek, yerine koymak anlamındaki *teşbih* ve benzeşmek anlamındaki *müşâbehet* de bu köktendir.

Eğer iki şey, biri diğerinden ayıramayacak kadar birbirine benziyorsa onları tanımada bir kuşku oluşur. Bu kuşku, *şübhe* kelimesi ile ifade edilir. Nitekim Hz. İsa'nın mâhiyeti kuşkulu olan ölümü ile ilgili bir âyette bu kökten bir kelime kullanılmıştır. Yahûdiler onu öldürdüklerini kesin biçimde bilemedikleri halde; 'İsa Mesîh'i biz öldürdük!' derler. Hristiyanlar da İsa'nın ölümü hususunda tam bir kuşku içindedirler. *"Oysa onu öldürmediler ve asmadılar; fakat kendilerine, benzer gösterildi (şbh)."*⁹⁷

Müteşâbih'e gelince. Kelimenin bu formu, ortaklık ifade etmektedir. Yani, birden fazla şeyler arasındaki birbirine *benzeşmeyi* anlamlandırır. Bunun için de benzeyen ve kendisine benzetilen en az iki şey gereklidir. Nitekim kelimenin bu formu, Kur'ân'da iki ve daha fazla şeyin birbirine benzeşmesi anlamında kullanılmıştır.

1- inançsızların kalpleri, cehâlet ve taşkınlık açısından, kendilerinden önceki inançsızların kalpleri ile benzeşir;

*"Onlardan öncekiler de onların dedikleri gibi demişlerdi. Kalpleri birbirine benzedi (teşâbehe)."*⁹⁸

97 Nisa, 4/157

98 Bakara, 2/118.

2- Bu hayatta, birbirine benzer ve benzemez meyveler bulunmaktadır. İnananlara, ikinci hayatta verilecekler de burada kilerle benzeşir;

...zeytin ve narı birbirine benzer ve benzemez
(teşâbehe) şekilde yaratan O'dur."⁹⁹

"Birbirine benzeyen ve benzemeyen (teşâbehe)
yığın yığın taneler..."¹⁰⁰

"Onlara benzer (teşâbehe) verilmiştir."¹⁰¹

3- İnekler birbirleriyle benzeşirler;

"Çünkü inekler birbirine benzer (teşâbehe)."¹⁰²

4- Kitabın bazı bölümleri, diğer bölümleri ile benzeşir.

"Allâh, sözün en güzelini, birbirine benzer (teşâ-
behe), ikişerli bir kitap halinde indirdi."¹⁰³

Kalpler kalplere meyveler meyvelere inekler ineklere benzer. Kitabın bölümleri de diğer bölümlerine benzer. Bunlar tamam. Peki, Üçüncü sûrenin yedinci âyetinde geçen *müteşâbih* kelimesinin yukarıdakilerle bir anlam ilişkisi var mı? Orada müteşâbih âyetlerden söz ediliyor. Acaba, kitabın bölümleri birbirine benzer demek, âyetlerin bir kısmı diğer kısmına benzer anlamına gelir mi? Yoksa üçüncü sûrenin yedinci âyetindeki müteşâbih kelimesi, daha farklı bir âyet grubuna mı işaret etmektedir?

Muhkem ve Müteşâbihler İçin Yapılan Tanımlar

Klasik dönemin en çok tartışılan konularından birisi müteşâbihtir. Tefsir kitaplarında, bu terim için yapılan şu tanımlarla karşılaşırız.

99 En'âm, 6/141.

100 Enâm, 6/99.

101 Bakara, 2/25.

102 Bakara, 2/67-73.

103 Zümer, 39/23.

1. Muhkemler; Yahudilerin uymakla yükümlü oldukları ve “On emir” diye bilinen hususlara işaret edilen Kur’ân’daki üç âyettir.¹⁰⁴ Müteşâbihler ise, Yahûdilerin tevil yaptığı bazı sûre başlarındaki *mukattaa* harfleridir.¹⁰⁵ Bu durumda Kur’ân’ın büyük bir bölümü muhkem-müteşâbih kategorilerinin dışında kalmaktadır.
2. Muhkemler *nâsih*, müteşâbihler ise, *mensuh* âyetlerdir.¹⁰⁶ Bu tanım esas itibariyle ihtilaflı olan başka bir

104 Bunlar, En’am Süresinin, 151-153. âyetleridir; “De ki: “Gelin size Rabbinizin haram kıldığı şeyleri söyleyeyim: O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın, anaya babaya iyilik yapın, yoksulluk korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin, sizin ve onların rızkını veren Bizi², “Gizli ve açık kötülüklere yaklaşmayın, Allah’ın haram kıldığı cana haksız yere kıymayın. Allah bunları size düşünesiniz diye buyurmaktadır. Yetim malına, erginlik çağına erişene kadar en iyi şeklin dışında yaklaşmayın; ölçüyü ve tartıyı doğru yapın. Biz kişiye ancak gücünün yeteceği kadar yükleriz. Konuştuğunuzda, akraba bile olsa sözünüzde adil olun. Allah’ın ahdini yerine getirin. Allah size bunları öğüt almanız için buyurmaktadır. Bu, dosdoğru olan yoluma uyun. Sizi Allah yolundan ayrı düşürecek yollara uymayın. Allah size bunları sakınasınız diye buyurmaktadır.”

105 Mukattaa harfleri, yirmi dokuz sûrenin başında yer alan on dört farklı harftir. İki, üç, dört ve beş harfli formlarla on üç tür oluştururlar. Çoğunluğu Mekki sûrelerdedir. Yahudiler, ebced sistemiyle onlardan hesap yaparak İslâm mesajına ömür biçerlerdi.

106 Nesih konusu, genelde Bakara sûresinin 106. âyeti ile başlatılır. Âyet şudur: “Biz daha iyisini veya benzerini getirmedikçe bir âyet nesh etmez veya onu unutturmayız. Allah’ın her şeye kâdir olduğunu bilmedin mi?” Âyette kullanılan *nesh* kelimesi üzerinde, konuyla ilgili eserlerde çokça durulmuştur. Bir yazıyı bir yere aktarmak, silmek ve yok etmek anlamlarına gelmektedir. Öyleyse, yok edilen, unutturulan ve daha hayırlısı ya da benzeri getirilen âyet ne olabilir? İşte bu âyet lafzı, kimine göre, mushaftan beş ile beş yüz arasında değişen sayıda hüküm âyeti ile ilgilidir. Kimine göre de temas ettiğimiz gibi, mushaftan bazı ahkâm âyetleri ile ilgilidir ki bunlar, önceden nâzil olan kitaplardaki bazı hükümleri nesh etmiştir. Bu konuda üçüncü bir yorum daha vardır. Bu yoruma göre metinde sözü edilen âyet Kur’ân’ın kendisidir. Kur’ân âyetler toplamından oluşan bir *mûcize* olarak önceden verilen *mûcizeler* devrini kapatmıştır. Biz bu son görüşün birçok yönden daha isâbetli olduğunu düşünüyoruz. isabet noktaları hiç şüphesiz âyet lafzı ile ilgili ayrıntılarda saklıdır. Kur’âna göre, aynı özden farklı dil ve renklerde yaratılmamız, edep yerlerimizi örteceğimiz

konu üzerine oturmaktadır. Klasik anlamda nâsihler hüküm kaldıran, mensuhlar ise hükmü kaldırılan âyet-elbiselerimiz, uykumuz, uyanmamız ve doğal yaşantımızdaki her obje bizim için birer âyettir. Arşın altında olan her şey birer simge, gösterge ve âyettir. Fakat bu âyetlerde süregelen aynılık âdeti, kimilerine perde olarak bu âyetlerdeki *acaipliği* gizler. Bunun için onlar her an yeniden oluşu göremezler. İlahın, tabiat kanunlarına zorunlu olduğunu zannederler. İşte bundan dolayı yaratıcı, bazen elçilerine verdiği mucizelerle yaraulış sürekliliğini geçmiştir. Bu, bir âyetin başka bir âyetle kaldırılmasıyla olmuştur. Hakîkatte, süregelen âdetler de peygamberlere verilen hârikalar da birer âyettir. Hârikalar, bize doğal gelen âyetlerle çelişmez, onları geçer. Bu, yer çekimi âdetine mukâbil eldeki kaldırma kuvveti gibidir. Ancak peygamberlere verilen bu hârikalar ilâhî mesaja bir artı katmamış ve muhataplarını îmâna zorlamamıştır. Hârikalar, tenzîlî âyetlere dikkat çekmek, ilkel toplumların doğayı "Yaratılışçı" okumalarına yardımcı olmak için verilmiştir. Son peygamber zamanında ise bilinç tekâmülü tamamlanan, "iletişimsel" okuma düzeyi yükselen insanlığa böyle bir yardıma gerek kalmamıştır. Bu dönemde insanlık *enfûsî*, *kevnî* ve *tenzîlî* âyetlerle baş başa kalmıştır. Daha önceden verilen *Sihri* ve *cezâi* mucizeler ise neshedilmiştir. Kur'ân, îmânın bilişsel bir temel üzerine oturmasını hatırlatması yönüyle o cins âyetlerin yerini alarak öncekileri unutturmuştur. Allah dilediğini siler ve dilediğini bırakır. "Allah'ın izni olmadan hiçbir peygamber bir âyet getiremezdi. Her sürenin bir kitabı vardır. Allah dilediğini siler ve dilediğini bırakır. Kitab'ın anası, O'nun yanındadır." Ra'd Sûresi, 38 ve 39. âyetler. Bakara Sûresinin 106. âyetini bu bağlamda tekrar okumamız gerekecektir. "Biz daha iyisini veya benzerini getirmedikçe bir âyet kaldırmaz veya onu unutturmayız. Allah'ın her şeye gücü yeter olduğunu bilmedin mi?" Kitab-ı Kerîmin bu beyanlarına göre Hak Teâlâ eğer dilerse bir âyeti başka bir âyetle değiştirir. Vurgulanan, böyle bir şeyin vuku bulmuş olmasından çok, böyle bir şeye ancak yaratıcının kâdir olmasıdır. Ayrıca âyetin sonunda "gücü yetme"yi karşılayan kadîr kelimesi, sözü edilen âyetin de, mucize kâbilinden olan âyet olabileceğini hissettirmektedir. Kur'anın, tenzîlî vahiyden bahsederken âyet lafzını çoğul olarak âyât şeklinde kullandığı halde, burada doğal olaylardan söz açtığına olduğu gibi tekil olarak âyet şeklinde kullanması da duruma açıklık kazandıran hususlardandır. Kur'ân, Tevrat'ı tasdik eden, 107 ama zamanındaki vakti mucizeleri nesheden bir âyettir. Zâten nesh ve mahv ancak böyle kevnî âyetlerde cârî olur. "Benzeri" veya "daha iyisi" şeklinde bir mukâyese de tenzîlî âyetler için bir anlamsızlık taşıdığı halde, mucizevî âyetler için böyle bir mukayeseden söz edilebilmektedir. Sonuç olarak şunu diyebiliriz. Zebur, Tevrat, İncil ve Kur'ândakiler aynı Kitabın âyetleridir. Hz. İbrâhîm ve Hz. Mûsâ toplumlarına, Hz. Muhammed'in kendi kavmine okuduğu âyetlerdeki hikmetleri okumuşlardır. Şâri' tarafından mus-

lerdir. İşte kimi yorumcular, hüküm kaldıran âyetlere muhkem, hükmü kaldırılan âyetlere de müteşâbih demişlerdir. Bu durumda her âyet muhkem-müteşâbih kategorisine girmemektedir.

3. Muhkemler, açık olsun kapalı olsun, herhangi bir delile dayanılarak bilinebilecek hususlardır. Müteşâbihler ise, bilinmesi aslâ mümkün olmayacak, bilgisini Allah'ın kendisine sakladığı hususlardır. Bu görüş, Kur'anın bir kısmının anlaşılamaz olduğunu kabul etme esasına dayanır. Kıyâmetin zamanı gibi, yalnız Allah'ın bileceği şeyler ise müteşâbih olarak gösterilemez. Çünkü zaten Kur'an'ın kendisi bu gibi şeylerin bilinemeyeceğini tembih etmektedir.
4. Muhkemler, üzerinde tek bir yorum yapılabilen, müteşâbihler ise, birden çok yoruma müsait âyetlerdir. Bu yoruma göre, muhkemler tahrife uğratılamazlar. Fakat müteşâbihlerin anlamında ihtilaf olacağı için tahrif edilebilir. Böyle olması da lâhî bir imtihan vesîlesi sayılır. Zamanın tümü kullanılmadan yapılan bu yorum da bizce tutarlı değildir. Çünkü bugüne kadar tek bir yorum

hafın iki kapağı arasında bazı revüzyonların yapılmış olacağını düşünmek nasıl makul değilse Levhdeki kitapta yapmış olmasını düşünmek de öyle makul sayılmamalıdır. Hikmeti aynı olan form değişikliklerine gelince, bu elbette hükmün iptal edilmesi anlamında bir nesh değildir. İyileştirmeyi hedefleyen bir tedricidir. Her kademedeki söylenenler, aynı şartlarda her zaman, yerinde ve doğrudur. O halde nesh, tebdil, tağyir ve mahv gibi öncekini geçen uygulamalar, ancak enfûsî, teczîî, sihrî ve tekvînî âyetlerde söz konusu olabilir. Siyak ve sibakına bakılırsa, ikinci Sürenin 106. âyeti îmânî küfürle değiştirenlerin Hz. Mûsâ'dan "Allah'ı bize göster, yahut nehir fışkırt" demeleri gibi Hz. Muhammed'den istekte bulunanlara bir cevap mâhiyetindedir. Durumu sonraki âyetler daha da tavzîh etmektedir: "Yoksa siz de peygamberinizden daha önce Mûsâ'dan talep edildiği gibi talepte mi bulunuyorsunuz. Halbuki kim îmânî küfre değişirse artık düz yolun ortasında sapmıştır."

üzerinde birlik sağlanan bir âyetin, bundan sonra birkaç yorumu daha yapılmayacağını kimse söyleyemez.

5. Muhkemler, detaylı olarak anlatılan kıssalar, müteşâbihler ise, tekrar edilen kıssaların lafızlarındaki muğlaklıktır. Yahut, anlamları bir lafızları farklı, veya anlamları farklı lafızları bir biçimde tekrar edilen kıssalar müteşâbih, diğer âyetler ise muhkemdir. Kur'ân kıssalarının müteşâbih sayılmasının birçok sebebi vardır. Kıssaların gaybî konularda olması, tarih ve mekan seyri gözetilmeden anlatılmış olması ve bu kıssalara farklı sürelerde farklı kelimelerle temas edilmiş olması bunlardan bazılarıdır. Ancak yukarıdaki tanım da kıssalar dışındaki âyetleri kategori dışında bıraktığından yeterli görülmemektedir.
6. Muhkemler, delâleti açık olan, üzerinde düşünmeden, herhangi bir itiraza mahal bırakmadan, kolay anlaşılabilen âyetlerdir. Geçmiş toplumların kıssalarını nakleden âyetlerle Allah'ın yaratma kudretini ve birliğini dile getiren âyetler böyledir. Müteşâbihler ise, öldükten sonra dirilme, kıyâmet ve azap gibi, anlaşılması için derin düşünmeye ve tefekküre gerek duyulan, mâhiyetlerinde kapalılık bulunan konulardan haber veren âyetlerdir.¹⁰⁷ Bu tanım, *ahkâm* âyetlerini iki katagorinin de dışında bıraktığı gerekçeyle eksik görülmektedir.
7. Hakîkata delâlet edenler muhkem, araştırmayı gerektirenler müteşâbihtir. Bu tanım bir öncekine çok benzer.

¹⁰⁷ Bu, müfessir Ebû Bekir Esamm (vefatı; H. 200) ın görüşüdür. Fahrudin er-Râzî, bu görüşü tefsirinde naklettikten sonra, kapalı ve eksik bulduğunu belirtir.

8. *Müteşâbihler*, figüratif tarzda ifade edilen ve doğrudan bir çok kelime ile anlatılma yerine mecâzî olarak işaret edilen bir anlam taşıyan Kur'ân pasajları, *muhkemler* ise "İlâhî kelâmın özü" dür. Çünkü bunlar, mesajın temelini teşkil eden ana prensipleri ve özellikle ahlakî ve sosyal öğretileri kapsar. ¹⁰⁸
9. Muhkemler bir eylemi konu edinen âyetler, müteşâbihler ise imanla ilgili âyetlerdir.
10. Müteşâbihler Allah'ın sıfatlarıyla ilgili âyetler, diğerleri de Muhkemlerdir.
11. Muhkemler herkesin bilebilecekleri, müteşâbihler ise ancak ilimde derinleşenlerin bilebilecekleridir.
12. Muhkemler, tevilinde ittifak edilenler; müteşâbihler ise, tevilinde ihtilaf edilenlerdir.
13. Muhkemler, Fâtiha sûresindeki âyetlerdir. Diğer sûrelerdeki âyetler müteşâbihtir.
14. Muhkem, İhlas sûresidir. Çünkü onda sadece tevhid vardır. Bu durumda diğer sûrelerdeki âyetler müteşâbihtir.

Dikkat edilirse, bütün bu yorumlarda, *teşâbehe* formu, bu formun kullanıldığı bütün âyetlerde, Âl-i İmrân sûresindekinden ayrı tutulmuştur. Hepsine *benzeşme* anlamı verildiği halde, Âl-i İmrân sûresindeki aynı kalıba bu anlam verilmemiştir. Fakat belki yine benzeşmeden hareketle, kapalı ya da bilinemez anlamında ittifak edilmiş gibidir.

Farklı Bir Tanım

Bu hususta başka bir rivâyet daha vardır. Bu rivâyet, Âl-i İmrân sûresinin yedinci âyetindeki *teşâbehe* formuna verilen an-

¹⁰⁸ Bkz. Muhammed Esed Kur'ân Mesajı, Âl-i İmrân 3/7 âyetin dipnotu.

lamı, bu formun kullanıldığı diğer âyetlerden ayırmaz. Bu görüş aynen şöyledir:

“Helâl ve harama dair olanlar muhkem, bazıı bazısını tasdik eden diğer âyetler de müteşâbihlerdir.”¹⁰⁹

Bu yorum, hicretin yüz ikinci yılında vefat eden tabiin neslinden Mücahid b. Cübyr el-Mahzûmî'ye aittir. Bu görüş, gerçekten usul alimlerinin yukarıda naklettığımız izahlarının bir özeti gibidir.¹¹⁰ Bizce isabetli olan yorum budur. Buna göre; bir şeyin haramlığını belirleyen âyet muhkemdir. Fakat o şeyin haramlığını belirlemediği halde, kötölemeye onu teyit ve tasdik eden başka âyetler vardır. Ki bunlar muhkemlerle ve kendi aralarında bir birleriyle benzeşirler. İşte Kur'ân bunlara da *müteşâbihler* demektedir. Kısaca, müteşâbihler, bazıı bazısını tasdik eden, bu yönüyle birbiriyle benzeşen âyetlerdir.

Mesela içki konusundaki beyanlara bakalım. İçkiye temas eden ilk vahiy pasajında açık bir hüküm belirlenmez. Sadece, onun güzel bir içecek olmadığına işaret edilir. Daha sonra indirilen bir âyet helal ve haramlık hususunda açık bir hüküm yine belirtmez. Ama içkinin zararlarının çokluğundan bahseder. İçkinin kötü olduğunu belirtmede yukarıdaki ile *benzeşir*. Daha sonra indirilen bir âyet ise, ne söylediğini bilemeyecek kadar içkili olan kimsenin namaza yaklaşmaması tembih eder. Belli ki bu âyet de yasaklık hususunda nihâî bir hüküm belirtilmemektedir;

“Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlerden içki ve güzel rızık elde edersiniz.”¹¹¹

“Sana içki ve kumarı sorarlar, de ki; “İkisinde hem büyük günah ve hem insanlara bazı fayda-

109 Bkz; Buhari, es-Sahih, Kitabu't-Tefsir.

110 Bkz, ez-Zebidî, et-Tecridu's-Sarih, 1684. hadisin şerhi.

111 Nahl, 16/67

lar vardır. Günahları faydasından daha büyüktür.”¹¹²

“Ey İnananlar! Sarhoşken, ne dediğinizi bilene kadar, cünüpkken, yolcu olan müstesna gusledene kadar namaza yaklaşmayın.”¹¹³

Bu âyetler içkiyi kötülemede birbirleriyle benzeşirler. İçki konusunda Kur’ân’ın son uyarısı, onun şeytan işi pislik olduğu, inananların ondan uzak durması gerektiği biçimindedir.

“Ey İnananlar! İçki, kumar, putlar ve fal okları şüphesiz şeytan işi pisliklerdir...”¹¹⁴

İşte nihâî hüküm budur. Buradan Kur’ân açısından içkinin yasal olmadığını öğreniyoruz. İşte bu son âyet muhkemdir. Başka bir açıdan da, önceki âyetler içkiyi kötülemede birbirleriyle ve bu son âyetle benzeşmektedirler. O halde bu konudaki bütün âyetler müteşab sayılırlar.

Şimdi bir de, Hz. Mûsâ ile toplumu arasında geçen şu konuşmaya dikkat edelim;

Hz. Mûsâ: - Allah bir inek kesmenizi emrediyor.

Toplumu: - Bizimle alay mı ediyorsun?

Hz. Mûsâ: - Câhillerden olmaktan Allah’a sığınırım.

Toplumu: Duâ et Rabbına o ineğin ne olduğunu bize açıklasın.

Hz. Mûsâ: - Allah diyor ki; o ne yaşlı ne genç, ikisi ortası dinç bir inektir.

Toplumu: - Rabbına duâ et, rengi nasıl olacak bize açıklasın.

Hz Mûsâ: Diyor ki; seyredenlere ferahlık verecek, san bir inektir.

¹¹² Bakara, 2/219.

¹¹³ Nisâ, 4/43.

¹¹⁴ Mâide, 5/90.

Toplumu: - Rabbına duâ et, nedir o bize açıklasın. Çünkü inekler birbirine *benzer*.

Hız. Mûsâ: Rabbım buyuruyor ki; o çiftle koşulup tarla sürmemiş, ekin sulamamış, alacası olmayan, salma bir inektir.

Toplumu: - İşte şimdi gerçeğı getirdin.¹¹⁵

Yahudiler, inek kesme emrinde bir gayrı muayyenlik olduğunu düşünüyorlar. Bu durum ilâhî buyruktan kaytarmalarına kapı açıyor. Bu nedenle Hız. Mûsâ'ya dört kere itiraz ediyorlar. Fakat toplumun her itirazına, gittikçe nihâî maksada yaklaş-tıran bir açıklama ile cevap veriliyor. Bu tafsilatlı sözler insanları ilâhî emre yöneltmede birbirine benzeşiyor. Sonunda itiraza mahal bırakmayacak, nihâî maksadı belirleyen muhkem söz gelince de itirazları bitiyor. Eğri kalpliler artık kaytaramıyorlar. İşte o zaman ineğı boğazlıyorlar. Son açıklama olmasa, az kalsın yapmayacaklardır.

Yukarıdaki Kur'ân pasajında açıkça görüyoruz ki; kalbinde eğrilik olanların, işaret ettiğı hükümden kaytarabildikleri bir söz, anlayamadıkları bir söz değildir. Onlar, özün açıklamasını değil de, son hükmün ne olduğunun açıklanma (*beyan*) sını istiyorlar. Zaten onlar yakarışlarında, bizzat *açıklama* kelimesini kullanmaktadırlar. Şöyle diyorlar; '*Nedir o bize açıklasın?*'

Muhkem Bir Süre

Üçüncü sürenin yedinci âyetine göre, bir âyet okuyucuya ya muhkem görünür, ya da müteşâbih. Öyle ise, müteşâbihin ne olduğunu, muhkemin ne olduğuna bakarak da anlayabiliriz. Muhkem müteşâbihle karşılaştırmalı olarak Kur'ân'da başka bir yerde kullanılmaktadır. Ancak, muhkemin mukabili olarak müteşâbihin anlamı hissettirilmektedir. Hız. Peygamberin arkadaşları, savaş konusunda ilâhî muradı kesin olarak belirleyen, bir

¹¹⁵ Bakara, 2/67-73.

sûre inmesini isterler. Bu durumdan bahseden âyet şöyle devam eder;

*“Derken muhkem bir sûre indirilip...”*¹¹⁶

İnen sûre, savaşmanın nihâî hükmünü üstü kapalı bir biçimde değil de, doğrudan belirleyen bir sûredir. Bu, ‘*Boyunlarını vurun*’¹¹⁷ biçiminde içinde savaş hükmünün açıkça zikredildiği Muhammed sûresidir. Bu âyette *muhkem sûre* formunun; ‘Nihâî hükmü belirleyen sûre’ anlamında olduğunu görüyoruz.

Yukarıdaki ilk âyet, bir başka açıdan da dikkat çekmektedir. Âyetin devamında münâfıkların tepkilerinden söz ediliyor.

“Muhkem bir sûre indirilip onda kıtal zikredilince, kalplerinde hastalık bulunanları görüyorsun, sana öyle bir bakış bakıyorlar ki, tıpkı ölümden baygınlık gelmiş kimsenin bakışı...”

Kalplerinde hastalık bulunanlar savaş emrini belirleyen sûreden hoşlanmıyorlar. Demek ki onlar bu konuda hüküm belirlemeyen bir sûre bekliyorlardı. Yani sadece savaş iyidir ve yararlıdır gibi şeyler söyleyen ama kesin hükmü belirlemeyen *müşâbih* bir sûre istiyorlardı. Ki onu tevil edip istedikleri gibi bir anlamın peşine düşebilsinler. Savaştan kaytarabilsinler.

Bunlardan üçüncü sûrenin yedinci âyetine geçerek şunu söyleyebiliriz. Muhkem âyet kuşkuyu ortadan kaldıran, nihâî hükmü açıklayan âyettir. Bu nedenle böyle bir âyet kalbinde hastalık olanların hoşuna gitmez. Onlar, kesin hüküm belirlemeyen, hüküm konusunda kuşkuya sebep olan âyetlerin ardına düşmek isterler. İşte onların ardına düştüğü böyle âyetler de müşâbih âyetlerdir.

¹¹⁶ Muhammed, 47/20-21

¹¹⁷ Muhammed, 47/4.

Müteşâbihler Niçin Kuşkuya Sebep Olur?

Helal ve haram açıktır. Arada kalanlar, ya helale ya da harama benzer. Yani bu ikisinden birine *müteşâbihtir*. Halkın çoğu da bunları bilemez.¹¹⁸ Müteşâbih âyetler de tıpkı böyledir. Onların maksadını tayin etmede bir tereddüt oluşabilir. Çünkü nihâî hükümleri muayyen değildir. İşte kalbinde eğrilik bulunan kimseler, bu beyanların arasındaki benzeşmeyi önemsemezler. Aksine her birini ayrı birer muhkemmiş gibi ele alırlar. Bundan sonra da artık istediklerine uyarak keyfi bir yol izlerler.

Mesela içki konusunda benzeşen âyetlerden birisi, '*Sarhoş iken namaza yaklaşmayın*' diyordu. Eğriliği arayan kimse, bu âyetin beyanına göre, sarhoş etmeyecek miktarda içip, namazlarına da devam etmeyi düşünebilir. Bir türlü, '*Şeytan işi bir pislik*' olduğu hükmüne gelemmez. Böylece de o konudaki gerçek hüküm kendisine örtülür. Oysa Kur'ân her konuda olduğu gibi, bu konuda da âyetlerinin benzeştiğini, böyle durumlarda kitabın anası olarak gösterilen, nihâî hükmün belirlendiği muhkem âyetin izlenmesi gerektiğini söyler.

Bu durumda Kur'ân'ın bütünlüğü açısından şu netice hasıl olmaktadır. İçki ile ilgili dört âyet çelişkisizdir. Aralarında, klasik anlamda- bir *nâsihi mensuh* olma durumu da yoktur. Aksine içkinin kötülüğünü beyan etmede birbirini *tasdik* etmekte, yani benzeşmektedirler. Nitekim ilk üç âyette, içkiyi kötüleme derecesi gittikçe artmakta, bu durum dördüncü âyette son noktaya varmaktadır.

Aslında bu dört beyanda da derin anlayışlı kimseler (er-Râsihûn) için yasak hükmü belirlidir. Bu durumda âyetlerin bu

118 Bu anlamda merfu bir hadis için bkz. Sünen ed-Darimi, Kitabu'l-Büyü', Hadis no; 2419. Ayrıca bkz. Müslim, es-Sahih, Musâkat, no 107 Aynı anlamdaki bir başka rivâyette ise; *müteşâbih* kelimesi yerine *müşebbihat*, *müşebbehat* ve *müştebihat* biçiminde üç farklı okuyuş vardır. Bkz. Buharî, es-Sahih, K. İman.

vurgusunu anlayan kimselere, dördü de muhkem olmuştur.

O zaman şunu söyleyebiliriz. Kur'ânın bütün âyetleri, konularındaki nihâî hükmü daha açık görülen diğerlerine benzer bilinmelidir. Yani nihâî hüküm bildirmeyen âyetler, helal ve haramdan kaytarmak maksadıyla yalnız başlarına ele alınmamalı, o konudaki 'Ana'ya bakarak yorumlanmalıdır.

Çocuklar Anaya Benzer

Akla şöyle bir soru gelebilir. Eğer müteşâbih âyetler, muhkem âyetlere benziyorsa, müteşâbihler de izlenebilir. Onlara uymak neden kınanıyor? Muhkem olana uymak iyi bir şey ise, ona benzeyene uymak da iyi sayılmalıdır?

Yukarıdaki sorunun cevabı, *ana* kelimesinde saklıdır. Kur'ân'ın âyetlerini gruplaması, aslında muhkem-müteşâbih değil, ana ve müteşâbih biçimindedir. Çünkü, ilgili âyette, muhkemlere ana dendikten sonra, diğerleri müteşâbihlerdir deniyor. Ana ise, kendisinden öncekini değil, daima kendisinden sonrakini çağırıştır. Bir yerde anadan söz edilmişse, ardından ondan sonra gelenlar, yani *çocukları* akla gelir. Çocuklar ise, ondan neşet ettiği için, ona *benzeyenler*dir. Bu sebeple, kitabın bir kısım âyetleri ana ise, diğerlerinin onlara *benzeyenler* olması kaçınılmaz olur. Çocuklar anaya benzerse, doğal olarak analar da çocuklara benzeyeceklerdir. Fakat, analar çocuklara benzer denemez. Çünkü temel olan analardır.

Emir ve yasaklarda, birey tarafından son hükmün kabul edilmesi dâima zordur. Bunları toplum bazında uygulamak ise daha da zorlaşır. Bu nedenle nihâî hükmü belirleyen ana sözlerin, diğer bazı sözlerle açıklanması gerekir. Yani muhkem bir söz, tafsîlat ister. Bu durumda benzeyen sözler, ana sözlerin tafsilatı sayılır. Bu ikili adlandırma şu âyette açıkça belirtilmiştir:

"Bir kitaptır ki, hikmet sâhibi, her şeyden haberi

*olan tarafından âyetleri muhkem kılınmış (hk̄m)
ve ayrıca açıklanmıştır (fsl).”¹¹⁹*

Ana âyetlerden sonra ayrıca neden açıklama yapıyor? Kur’ân-ı Kerim, bu açıklamaların gerekçesini de belirtmektedir. Anaya benzer olarak getirilen bu âyetler; düşünmeye, akli kullanmaya ve bilmeye mesnet olması içindir;

“İşte biz, düşünen bir toplum için âyetleri böyle geniş geniş açıklarız.”¹²⁰

“İşte biz, aklını kullanan bir toplum için âyetleri böyle açıklıyoruz.”¹²¹

“İşte biz, bilen bir topluluk için âyetleri böyle açıklıyoruz.”¹²²

Ancak bilinmelidir ki, bu açıklamalar, muhkem bir sözün maksada götüren parçalarıdır. Bu nedenle onlar tek tek ele alındığında anlamsız görülebilir. Üzerinde düşünülmezse yanlışla iletebilirler.

Başka bir açıdan bakıldığında, şöyle bir tanım da yanlış olmayacaktır. Muhkem âyetler, *ana kitapta* bulunanlardır. Oradakiler ilk ve son tecellilerdir. Müteşâbihler ise bunlardan nüsha¹²³ edilen, yani çoğaltılan âyetlerdir. Bu anlamda mukaddes kitapların tamamı, ana kitaba benzediği için müteşâbih sayılırlar. Nitekim Kur’ânı Kerim, birbirinden nakledilen, yahut inişi diğerlerinden sonraya bırakılan, öncekilerin *benzeri* veya *daha iyisi* olan âyetlerden söz eder.

“Biz bir âyeti nakleder yahut ertelersek, ondan daha iyisini, ya da benzerini getiririz.”¹²⁴

119 Hüd, 11/1.

120 Yunus, 10/24.

121 Rûm, 30/24.

122 A'râf, 7/32.

123 Nesh bu köktendir.

124 Bakara, 2/106. Âyete verilen bu anlam ve tartışmalar için bkz. Kurtubi, adı geçen eser, ilgili âyetin tefsiri.

Peki bir âyetin benzeri ya da daha iyisi, başka bir-deyişle güzeli ve daha güzeli var mıdır? Kur'ândan anladığımıza göre sözün güzeli ve en güzeli vardır. Bunu da ancak 'Ulu'l-elbâb' olan kimseler anlar.

Sözün Güzeli ve En Güzeli

Üzerinde durduğumuz üçüncü sûrenin yedinci âyeti, 'Ulu'l-elbâb' tamlaması ile son buluyor. Bu terkip, sağduyu sâhibi, akli ve gönlü işleyen kimseler anlamındadır. Âyetin bu biçimde son buluşu, elbette muhtevasına uygundur. Çünkü âyette ilimden ve bilmekten söz edilmektedir. Bu da ancak sağduyulu, akli ve gönlü işleyen kimselerin yapabileceği bir iştir.

Ulu'l-elbâb terkipi, Kur'ân-ı Kerimde altı yerde daha özne olarak geçmektedir. Bunlar yedinci âyetin anlaşılmasına ışık tutacak niteliktedir. Onların üçünde açıkça Kitabı anlamaya vurgu yapılmaktadır.

*"Rabbından sana indirilenin hak olduğunu bilen kimse, kör gibi olur mu? Ancak ulu'l-elbâb öğüt alır."*¹²⁵

*"Bu, insanlara bir tebliğdir. Bununla uyarılsınlar; O'nun tek tanrı olduğunu bilsinler ve ulu'l-elbâb öğüt alsınlar diye."*¹²⁶

*"Sana mübarek kitabı indirdik ki âyetlerini düşünsünler ve ulu'l-elbâb öğüt alsınlar."*¹²⁷

Ulu'l-elbâb, birinci âyette Kitaba karşı kör olanlara mukabil anılıyor. Sonraki âyetlerde ise onların öğüt alma ve düşünme özellikleri vurgulanıyor. Aşağıdaki âyetler bizi deyimmin vurgusuna daha da yaklaştırmaktadır;

¹²⁵ Ra'd, 13/19.

¹²⁶ İbrâhim, 14/52.

¹²⁷ Sa'd, 38/29.

*Hikmeti dilediğine verir. Hikmet verilen kimseye çok hayır verilmiştir. Bunu ancak ulu'l-elbâb düşünür anlar.*¹²⁸

*“Bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak ulu'l-elbâb öğüt alır.”*¹²⁹

Ulu'l-elbâb, ilk âyette hikmet verilenlerle birlikte anılıyor. Hikmet kelimesinin muhkemle aynı kökten olduğunu hatırlayalım. Deyim ikinci âyette ise bilenlerle birlikte anılıyor. Üzerinde durduğumuz yedinci âyette ise ilimde derinleşenlerle anılmıştı. İşte bütün bunlar bir anlamda ulu'l-elbâb'ın tanımıdır. Ayrıca, müteşâbih sözler karşısındaki fonksiyonlarının da özetidir. Demek ki, onlar hikmeti kavrarlar ve bilirler.

Ulu'l-elbâb la tamamlanan şu âyet, durumu müteşâbihlere doğru daha da özelleştirmektedir;

*“Onlar ki, sözü dinlerler ve onun en güzeline uyarlar. İşte onlar Allâh'ın kendilerini doğru yola ilettiği kimselerdir ve onlar ulu'l-elbâbdır.”*¹³⁰

Bir önceki âyette Tağuttan bahsedilmektedir. Tağutun sözünün kötü, Allah'ın sözünün güzel olduğundan söz edildiği sanılabilir. Fakat bu âyette anlatılan elbette kötü sözü bırakıp güzel sözü almak değildir. Çünkü söz konusu olan; kötü ve en güzel değil, sadece güzel ve daha güzeldir. Yani bu seçimin, Tağut'un sözleri ile Allah'ın sözleri arasında değil, Kur'an'ı âyetleri arasında yapılması istenmektedir. Bu durum şu iki âyette daha da açık değil midir?

*“...kavmine de emret, bunların en güzelini tutsunlar.”*¹³¹

128 Bakara, 2/269.

129 Zümer, 39/9.

130 Zümer, 39/18.

131 Allahu Teala, Hz. Musâ'ya Tevrat'la ilgili olarak buyurmaktadır. A'râf, 7/145.

*"Rabbınızdan size indirilenin en güzeline
uyun."¹³³*

Bellidir ki, 'bununla da akıl yürütme ve muhakeme önerilmektedir. Zira sözün güzeli ile daha güzelinin hangisi olduğuna ancak muhakeme ile ulaşılır.

Sözün En Güzeli Nasıl Bilinir?

Maksadını iyi anlatan bir yazıyı beğeniriz. Yazı bütünüyle güzeldir. Fakat özellikle bir bölümünü alıntı yapacak değerde görürüz. Çürkü o bölümü, maksadı anlatması açısından daha güzeldir. Bir kitabı okurken, bir konuşmayı dinlerken de farkında olmadan bunu hep yaparız. Sözün maksada götüreni, daha güzelini ararız.

Kur'an'ın güzel ve en güzel sözüne gelince. O bir hidâyet kitabıdır. Maksadı da kulluk bilinci öğütlemektir. Bunu yaparken, elbette iyi olan şeyin yasalını da gerekli olanını da belirtir. Kötünün, çirkinini de yasadışı olanını da belirtir. Eğer bir konuda; ruhsat ve azimete götüren iki farklı yol öğütlemişse, sağduyulu kimse için ilki güzel, ama ikincisi daha güzeldir. Akıl sahipleri ikincisine uyarlar. Sözlerin birisi menduba diğeri vacibe götürüyorsa, ilki güzel ama ikincisi en güzeldir. Akıl sahipleri vâcibe uyarlar. Sözlerin birisi suçlunun cezalandırılmasını, diğeri bağışlanmasını istiyorsa, ilki güzel ama ikincisi en güzeldir. Akıl sahipleri bağışlamayı öneren söze uyarlar.

Nitekim Kur'an-ı Kerim, cinâyet probleminin çözümü için, öldürülenin yakınlarına üç teklifte bulunur. Bunlar; ya kâtile kısas uygulanması ya diyet ödettirilmesi ya da suçunun bağışlanmasıdır. Fakat Kur'an, kâtili bağışlamanın daha iyi olacağını da gösterir.¹³³ İşte bu sözlerin ilk ikisi güzeldir. İlâhî bir tekliftir. Üçüncüsü ise daha güzeldir. Çünkü diğerleri arasından se-

¹³² Zümer, 39/55.

¹³³ Bkz, Fahrüddin er-Râzî, et-Tefsîru'l-Kebîr, A'râf, 7/145. âyetin tefsiri.

çilerek tavsiye edilmiştir.

Hatırlayalım daha önce, üzerinde durduğumuz üçüncü sûrenin yedinci âyetinden şunu anlamıştık. Kalbinde eğrilik bulunanlar, hükmü belirleyen muhkem söz kendilerine geldikten sonra bile dönüp nihâî bir hüküm belirlemeyen müteşâbihlere uyarlar. Şu son âyetlerden ise şunu anlıyoruz. Ulu'l-elbâb olanlar, sözün en güzeline uyarlar. Bu durumda sözün güzeli müteşâbihler, en güzeli ise muhkemler olmaktadır.

Sözün İki Tevili

Tevil kelimesi, asla dönmek anlamındaki 'E-V-L' kökündendir. Kitabın maksadını anlamak için yapılan bir çeviriye bu kökten *meal* diyoruz. *Te'vil* ise, döndürmek, çevirmek, tabir etmek, kaynağa vardırmak anlamındadır. Kur ân'da ise bir işin veya sözün varacağı son nokta anlamında kullanılmaktadır. Bu durumda kelime, 'Beyan'la eşitlenmiş olur. Bu da kendisiyle kast edilen amacın ve son durumun açığa çıkması anlamındadır.

*"Bu daha iyidir, tevilen de daha güzelâir."*¹³⁴

*"Onun tevilini mi gözetiyorlar, onun tevili geldiği gün..."*¹³⁵

*"Rabbın, sana rüyaların tevilini öğretecek."*¹³⁶

Bu âyetlerin söz olarak beyanları açıktır. Bu açıdan teville ihtiyaç yoktur. Fakat haberi verilen *olaylar* yönünden açık değildir. Tevil edilmesi gerekmektedir. Birinci âyette iyi denen şey, ölçüyü tam yapmanın ve doğru terazi ile tartmanın sonucudur. Bu sonuç öteki hayatta açığa çıkacaktır. İkinci âyetin konusu da kıyâmettir. Kıyâmetin varacağı son nokta ise kopmasıdır. Kıyâmetin kopmasını gözetmek, onun tevilini gözetmektir. Üçüncü

134 İsrâ, 17/35.

135 Arâf, 7/53.

136 Yusuf ,12/6.

âyette ise rüyadan söz ediliyor. Görülen bir rüyâ hatırlanabilir. Ama hatırlananlar ancak bir takım sembollerdir. Gerçek sonucu bilinemez. Allah'ın Hz. Yusuf'a öğrettiği de işte o sembollerin nasıl açığa çıkacağı ve gerçek olacağıdır.

Üçüncü sûrenin yedinci âyetinde durum bunlardan daha farklıdır. Orada, indirilen kitabın âyetlerine, yani sözlerin teviline dikkat çekilmektedir. Bu durumda şunu söyleyebiliriz. Bir sözün iki tevili olabilir. Birincisi, anlamı murat olunan son noktaya vardırma, beyan etmektir.¹³⁷ Bu anlam da o sözü muhkem bir bilgiye benzeterek elde edilebilir. İlimde derinleşenlerin bileceği tevil işte budur. İkinci tevil ise, anlamın vaki oluşudur. Bu da ancak haber verilen şeyin meydana gelmesiyle bilinecektir. Ancak Allah'ın bildiği tevil de budur.

“Ve bilemez tevilini Allah'tan başkası ve ilimde derinleşenler...”

Türkçe'ye 'Derinleşenler' diye çevrilen kelimenin Kur'ân'daki karşılığı 'Râsihûn'dur. Bu kelime, bir şeyin belli bir yerde istikrara kavuşmasını anlamlandırır. İlimde rasih olanlar, bir şeyi kesin delillerle bilen, bilmede istikrara kavuşmuş, tutarlı kimseler demektir. Onlar, bildiği şeylerle bilemediklerine ulaşabilen gerçek âlimlerdir. Yani, çok malumat sahibi olduğu halde, bildikleri çelişkili olan kimseler râsihûndan sayılmazlar.

Üçüncü sûrenin yedinci âyetinin bu kısmında yapılacak bir noktalama önemlidir. Eğer 'Allah bilir' dedikten sonra, bir nokta konursa, sözün sonrası yeni bir cümle olarak başlar. Bu durumda, ilimde derinleşenlerin müteşâbihlerin tevilini bilemeyecekleri anlaşılır. Fakat, oraya nokta konmaz da 've' bağlacıyla devam edilirse; o zaman müteşâbihin anlamını Allah ve ilimde derinleşenler bilir biçiminde anlaşılır.

137 Kelimenin bu anlama kullanıldığını görüyoruz. Bkz. Râgıb el-İsfehâni, el-müfredât, E-V-L kökü.

Göğün yarılabacağını, yerin dümdüz edileceğini,¹³⁸ yıldızların dağılabacağını, denizlerin kaynatılacağını,¹³⁹ Güneş'in söneceğini, dağların yürütülerek¹⁴⁰ atılmış pamuk gibi olacaklarını ve insanların pervâne gibi döneceklerini bildiren âyetlerin anlamlarını ilimde derinleşenler bilirler. Fakat bütün bunların zamanını¹⁴¹ kim bilebilir. Alışageldiğimiz âdetlerin dışında seyredecek bu olayları kim deneyebilir? Kim laboratuara sokup inceleyebilir? Nitekim onları Peygamber de bilemiyordu:

*"Sana Saat'ten soruyorlar: Demir atması ne zaman diye. Sen nerede, onu söylemek nerede?!"*¹⁴²

Kıyametin kopma zamanı, kesin bir bilinmeyendir. Böyle bir *gaybı* âlimler de bilemezler. Onlar ancak haberin anlamını tevil etmeyi bilirler. Yoksa o haberin sonucunu tevil etmeyi değil. Nitekim yukarıdaki âyetin anlamı, kıyametin kopacağı saatin kesinlikle bilinemez olduğudur. Bunu da ilimde derinleşenler bilir ve ona inanırlar. Fakat kıyametin vaki oluş zamanını bilemezler.

Eğer üzerinde durduğumuz yedinci âyette, benzeşen sözler karşısında dikkat çekilen şey sadece *inanmak* olsaydı, meselâ müminler ya da muhsinler denebilirdi. Oysa burada, *bilme* özelliği ön plana çıkarılıyor. İlimde derinleşenler anılıyor. Onların özelliği de şüphesiz düşünme ve bilmeleridir.¹⁴³ Bu bilmede de sadece naklî değil, aynı zamanda aklî bir tarz söz konusu olmalıdır. Yani açıkça benzeşenler üzerinde *düşünülmesi* istenmekte-

138 İnşikak, 84/1-5.

139 İnfitâr, 82/1-3.

140 Tekvîr, 81/1-3.

141 Kâria, 101/4-5.

142 Nâziât, 79/42-43.

143 Hz. Peygamberin ellerini İbn. Abbas'ın omuzlarına koyarak onun için şöyle dua ettiği söylenir: 'Allah'ım ona tevil ilmini öğret.' Bak. A. İbn. Hanbel, Müsned-ü Beni Haşim, Hadis no: 2274 ve 2731 ayrıca bkz; aynı eser: 2296, 2875 ve 2937 numaralı hadisler. İbn. Abbas'ın da şöyle söylediği nakledilir: 'Müteşâbihleri Allah ve bir de ilimde derinleşenler anlar. Ben de onlardanım.'

dir. Zaten Kur'ân-ı Kerim'in kınadığı da üzerinde düşünmeden ve o konudaki diğer benzeşenlerle irtibatını araştırmadan keyfince bir anlama uymaktır.

Benzeşenler, inceden inceye düşünülmedikçe, ilk planda muhkem âyetlerle uyumsuz görülebilirler. Zâten eğrilik arayanlar, bu gerekçeyle keyiflerine göre bir anlama uyarlar. Benzeşenlerin anlamını istikrara kavuşturmak için düşünmekle, fitne çıkarmak için onlara keyfince uymak ise elbette farklı şeylerdir. Âyetin olumsuz gördüğü kuşkusuz ikinci durumdur. Yoksa anlamak için araştırmak ve üzerinde tefekkür etmek kınanmıyor. Kaldı ki âyetin son kısmı, benzeşenler üzerinde inceden inceye bir düşünme yapılması gerektiğini tembih etmektedir:

“Ancak akıl sahipleri düşünebilirler.”

Ayrıca, Kur'ân'ın ilk muhatapları arasında, müteşâbihleri diğerlerinden ayıran ve 'Bu âyet müteşâbih olduğu için anlamayız, bunu geçelim' biçiminde bir söz nakleden rivâyet de mevcut değildir.¹⁴⁴

İlimde derinleşenler ve kitabın anası deyimlerinin birbirine yakınlığı da bize şunları hatırlatmaktadır. Demek ki müteşâbihlerden, ana kaynak muhkemlere doğru bir seyir izlenecektir. Bunu da ancak bu işin ehli yani ilimde derinleşenler yapabilirler. Ne var ki, alimlerin bildikleri ve bilecekleri tevîl sadece anlam üzerindedir. Bu bile Allah'ın bilmesi yanında dâima az kalacaktır. Bu nedenle onlar son sınıra vardıklarında hemen imana sarılacaklardır. Âyetin devamında şöyle demeleri istenmektedir:

“Ona inandık, hepsi Rabbimizin katındandır.”

144 Müteşâbihler hakkında sorular soran Sabîğ adında Iraklı birisini Hz. Ömer çağırıp döver. Sonra da memleketine gönderir. Ancak ilgili rivâyetlerden anlaşılmaktadır ki, olay Hz. Ömer devrindedir ve bu zat sağda solda konuşan kötü niyetli birisidir. Bak; Dr. M. Said Şimşek, Kur'ân'da İki Mesele, Konya, 1987, S. 41-42.

SONUÇ

Her Őeyde bir amaç, bir de o amaca ulaştıracak araçlar olur. Amaç ve araç konular olduğu gibi, amaç ve araç sözler de vardır. Amaç sözler anadır, araç sözler ise onlara benzerler.

Araç sözler, zihni bir maksat için uyarır. Amaç sözler ise o maksadı belirler. Araç sözler güzel, amaç sözler ise daha güzel-dir. Araç sözler mufassal, fakat amaç sözler muhkemdir. Araç sözün maksadını ancak ustaları bilir. Fakat amaç sözlerin maksadını herkes bilebilir.

Kısaca, amaç sözler, yasal ve yasadışı olanı tayin eder. Ama araç sözler, onlara hazırlar. Amaç sözlerin çevresinde dolandır. Amaç ve araç sözlerin hedefi aynıdır. Birbiriyle benzeşirler. Ama araç söz kesinlik taşımaz. Bu nedenle, kalbinde eğrilik olanlar, bu iki tür sözün arasını ayırabilirler. Bazı kişisel yorumlarla, amacı göz ardı ederek araç sözleri izleyebilirler.

Kur'ân, Kitab-ı Mukaddesle Benzeşir

Üçüncü sûrenin yedinci âyetinde, kınanan kimselerden, kalplerinde eğrilik bulunanlar biçiminde söz ediliyordu. Eğrilik kelimesinin Kur'ân dilindeki karşılığı zeyğdir. Bu kelime, bir kimsenin önce istikamet üzere iken, daha sonra ondan ayrılma ve sapma durumunu anlamlandırır.¹⁴⁵ Nitekim aynı kök, yedinci âyetten hemen sonra, bu anlamı belirleyen bir söz dizisinde yer almaktadır;

“Rabbımız, bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğrilme (zeyğ).”

Demek ki, yedinci âyetle kınanan kimseler, kendilerini Hak yola nispet ettiği halde, gerçekte sapmaya meyilli olan, Kitapla ilişkisini kesmemiş olan kimselerdir. Zâten, “Müteşâbihlere uyarlar” ifadesinden de bu durum anlaşılmaktadır. Bu niteleme, “Kitabın bir kısmına inanırlar”¹⁴⁶ demek gibidir.

Bireysel değişimler, bir birinin açılımı olan hükümler silsilesi üzerine oturur. Kemikleşmiş inanç ve alışkanlıkların yerine, yeni bir şey öğretebilmenin temel şartı, adım adım ilerleme

145 Bkz, Râgıb el-İsfehânî, Müfredât, İstanbul, 1986, 'Zyğ' kökü. Kelimenin Kur'ân'daki kullanımı için bkz; Saff, 61/5, Tevbe, 9/117

146 Kitap ehlinin durumunu açıklayan bir âyetle şöyle denir; “Yoksa siz kitabın bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz?” Bakara, 2/85.

(tedrîc) yolunu izlemektir. Bu ise ancak derece derece öğretme (kerteleme) ile başarılabilir. Eğitilecek olan eğer toplum ise, bu durum daha da bir önem arz eder.

İsâ peygamberin; Tanrının oğlu ve hatta Tanrı olduğuna inanan bireylerden oluşmuş toplumu düşünelim. Onlar bu inançlarını Kutsal Kitap İncil'e dayandırıyorlar. Bu durumda, Kur'ân-ı Kerim, Tevrat ve İncil'e asla yanlış isnat etmiyor. Önceki kitapların söylediklerini -Kitap ehlinin yanlış anlama ve tahriflerine işaret ederek- kesin bir dille teyit ve tasdik ediyor. İşte bu beyana, üçüncü sûrenin yedinci âyetinin hemen öncesinde rastlanmaktadır:

“Sana kitabı gerçek ile ve kendisinden öncekini doğrulayıcı olarak indirdi.”

Kur'ân-ı Kerim'in, Kitâb-ı Mukaddesi teyit ve tasdik etmesi, âyetlerinin onun âyetleriyle benzeşmesi anlamına gelir.¹⁴⁷ Bu nedenle Kur'ân, Kitap ehlini bilgilendirmeye onların, Tevrat ve İncil'den anladıklarına benzeşen âyetlerle başlıyor. Anne Meryem'in seçilmişliğini ve temizliğini onaylıyor. Oğul İsa'nın doğumundaki olağandışılığı tasdik ediyor. Onu “Allah'ın ruhu” olarak niteliyor. Peygamber İsâ'nın çamurdan kuş yapıp onu canlandırmasına değiniyor. Fakat bütün bunların arkasından da tanrının bir olduğunu, oğul ve kızları olmadığını belirtiyor. Hz. İsâ'nın ikinci hayatta yargıçlık yapacağı inancına karşı da, orada tek yargıcın Allah olduğunu, asla adam kayırma ve torpil yapılamayacağını, adaletin mutlaka tecellî edeceğini söylüyor.

İşte görülüyor ki bu eğitim ve öğretim seyridir. Kur'ân

¹⁴⁷ Muhammed Hamidullah, Kur'ân'ın bu durumu onayladığına işaret eder; “Allah, sözün en güzelini, benzeşen ve sık sık tekrar edilen bir Kitap olarak indirdi” “Buradaki benzeşen” ifadesi, muhtemelen Kur'ân'ın, Kitab-ı Mukaddes gibi eski tanrısal kitaplara benzediğine işaret ediyor.” Bkz; Le Saint Coran, Zümer Sûresinin 23. âyetinin açıklaması.

önceki kitapları onaylar. Onların öğrettiklerinin üzerine, yeni şeyler bina eder. Arkasından da yanlış anlamalara temas ederek doğruları açıklar. Ama kalbinde sapma meyili olan kimseler, kendilerine doğrular geldikten sonra bile, geriye dönmek isterler. Bunun için en uygun yöntem, aşama aşama öğreten âyetlerden bir kapı aralamaktır.

Tarihî Arka Plan

Ebcd sistemini tarihte ilk kullananların Yahudiler olduğunu biliyoruz. Bu sistemle yapılan şey, bazı harflerin sayısal karşılıklarının toplanmasından ibarettir.

Kur'ân'ın inşi henüz tamamlanmamıştır. Yahudiler, bazı sûrelerin başındaki *mukattaa harflerinin* sayısal değerlerini *ebced* sistemi üzere toplarlar. Buldukları rakamdan da, İslâm ümmetinin çok kısa bir süre yaşayacağı sonucuna varırlar. Daha sonra da Hz. Peygamber'e gelerek bu konuyu tartışırlar. İşte bu olay üzerine, Âl-i İmran Sûresinin ilk bölümü indirildiği söylenir. Ancak bu rivâyet otoritelerce zayıf görülmektedir. Bu konuda sağlam görülen bir rivâyet vardır. O da Hıristiyanlarla alakalıdır. Kuzey Yemen'in verimli topraklarında büyük bir medeniyet yükselmiştir. Burası Hıristiyan Necran'dır. Bütün Yemen bölgesine Hıristiyanlığı yayanlar işte bu Necranlı ticaret adamlarıdır.

Necran'da, nüfusun çoğunluğunu Hıristiyanlar oluşturmaktadır. Altmış kadar binitli bir heyet; eşraf, yönetici, piskopos ve âlimleri ile birlikte Medîne'ye gelirler. Bunlar inançlarına o kadar bağlıdırlar ki alimlerinden birinin adı Abdu'l-Mesîh'tir. Yani, İsâ'nın Kulu. Bu heyette Hıristiyanlığın üç farklı görüşü temsil edilmektedir. Bu görüşlerin temsilcileri¹⁴⁸ Hz. Peygamberle tartışmak isterler. Konuları, kendi Tanrı anlayışlarının, sonuçta Kur'ân-ı Kerîm tarafından da onaylandığı yolundaki iddialarıdır.

148 Bunlar; Ebû Harise, Abdu'l-Mesîh ve el-Ayhem'dir.

Necranlılar derler ki; Hz. İsâ, yeryüzündeki kimselerden her hangi birisi gibi değildi. Çünkü onun bilinen bir babası yoktu. Ayrıca daha beşikte bir bebek iken de konuşmuştu. Bütün bunları, Kur'ân'da da görüyoruz.¹⁴⁹ Bu nedenle, onun Allah'ın oğlu olduğunu kabul etmeniz gerekir.¹⁵⁰

Necranlı heyetin bir başka iddiaları da şudur. Kur'ân, Tanrının eylemlerini bazen; 'Yaptık, yarattık, indirdik...' ¹⁵¹ gibi çoğul fillerle anlatmaktadır. ¹⁵² Eğer Tanrı tek olsaydı, böyle çoğul değil, 'Yaptım, yarattım, indirdim...' gibi tekil ifadeler kullanılırdı. ¹⁵³ Demek ki Hz. İsâ'nın üçün üçüncüsü yani Baba, Oğul

149 "Beşikte ve yetişkin iken insanlarla konuşuyordun." Mâide, 5/110. "Beşikte ve yetişkinlikte insanlara konuşacak ve iyilerden olacaktır." Âl-i İmrân, 3/46, ayrıca bkz; Meryem, 19/29.

150 Oysa Kur'ân'a göre, babasız yaratılan sadece İsâ değildir. Onun durumu, ilk insanın yaratılışına benzetilir: "Allah katında İsâ'nın durumu kendisini topraktan yaratıp sonra ol demesiyle olmuş Adem'in durumu gibidir." Âl-i İmrân, 3/59.

151 "Nitekim Biz size, âyetlerimizi okuyacak, sizi her kötülükten arıtacak, size Kitabı ve hikmeti öğretecek ve bilmediklerinizi bildirecek aranızdan bir Peygamber gönderdik. Artık Beni anın, Ben de sizi anayım; Bana şükredin, nankörlük etmeyin. Ey inananlar! Sabır ve namazla yardım dileyin. Allah, muhakkak ki sabredenlerle beraberdir." Bakara, 2/15-153.

152 Bu anlatımlar, bir kralın elçisini huzuruna çağırıp ona talimat verirken kullandığı çoğul ifadelerle benzer. Krallar sıradan insanlar gibi konuşmazlar. 'Ben diyorum ki' biçiminde söz söylerken, aniden üslup değiştirerek; "Biz diyoruz ki", yahut "Kral diyor ki" biçiminde devam ederler. Kralın yanındakiler bu durumu anlar. Diğerleri de zaten her şeyi bilmek ihtiyacında degillerdir. Bkz; M. Hamidullah, adı geçen eser, Introduction, Beyrut, 1973.

153 Kur'ân'da; Melik/Kral olarak nitelenen Allah'ın zâtının kast edildiği zamirler; O, Ben ve Biz biçiminde üç ayrı kullanım gösterir. İlâhî nimet, itaat, ibadet, hidâyet, duâ, küfür, kibir ve fışk gibi; ulûhiyet, ubudiyet ve tevhidin vurgulandığı yerlerde tekil olan 'O' ve 'Ben' zamirleri kullanılır. "Allah, O'ndan başka tanrı olmayan, kendisini uyuklama ve uyku tutmayan, diri, her an yaratıklarını gözetip durandır." Bakara, 2/255 ayrıca bak; Arâf 7/6, 29, 45 Ama, yaratma, inşâ etme, diriltme, yaşatma, indirme, okuma ve gönderme gibi olaylar ve bu olayların sebepleri kast ediliyorsa, çoğul olan 'Biz' zamiri kullanılır. "Sonra yeryüzünü iyice yarmakta ve orada taneli ekinler, üzüm, sebzeler, zeytin, hurma ağaçları ve bahçelerde koca koca ağaçlı meyveler ve çayır-

ve Ruhu'l-Kudüs gibi üç uknumdan birisi olduğunu Kur'ân da onaylamış bulunuyor.¹⁵⁴

Necranlılar, bundan daha da ileri giderek şunu söylerler; "Kur'ân'da, Hz. İsâ'nın Allah'ın kelimesi¹⁵⁵ ve ondan bir rûh olarak nitelendiğini¹⁵⁶, körleri ve alaca hastalarını iyileştirdiğini, ölüleri dirilttiğini, çamurdan kuş yaparak ona can verdiğini

lar bitirmekteyiz." Abese 80/26, ayrıca bak; Hicr 15/9, 26, 66. Fakat eğer bu tür âyetlerde itaat, ibadet, tevhit ve imana dikkat çekiliyorsa yine tekil olan 'Ben' zamiri kullanılır. "Elinizde bulunan Tevrat'ı tasdik ederek indirdiğim Kuran'a inanın" Bakara 2/41 ayrıca bak; Mâide 5/11, Bakara 2/33. Bu hususta bir mukayese açısından şu bölüm ilginçtir. Art arda gelen üç âyette her üç zamir de yukarıda yapılan tespitle uyumlu kullanılmıştır: "Nitekim Biz size, âyetlerimizi okuyacak, sizi her kötülükten arıtacak, size Kitabı ve hikmeti öğretecek ve bil-mediklerinizi bildirecek aranızdan bir Peygamber gönderdik. Artık Beni anın, Ben de sizi anayım; Bana şükredin, nankörlük etmeyin. Ey inananlar! Sabır ve namazla yardım dileyin. Allah, muhakkak ki sabredenlerle beraberdir." Bakara, 2/15-153. Yine; bir âyet indirilmesini anlatan şu ifade çoğul zamirle, fakat devamında *ikâb* kelimesiyle öteki hayattaki azabı hatırlatan bölüm tekil zamirle gelmiştir. "Onlar da âyetlerimizi yalanladılar. Allâh da onları günâhlarıyla yakaladı. Allah'ın ikâbı çetindir" Âl-i İmrân, 3/11, Oysa aynı anlamdaki ve hemen hemen aynı kelimelerden oluşan şu âyette, aynı zamanda bu hayattaki azap da mevzu bahis olduğundan, helak durumunu bildiren zamir çoğul getirilmiştir. "Rablerinin âyetlerini yalanlamışlardı; biz de onları günâhlarıyla mahvetmiştik ve Firavun âilesini boğmuştuk." Enfal, 8/54.

154 Oysa Kur'ân, onların bu inancını bir küfür olarak niteler; "Allâh, için üçüncüsüdür" diyenler elbette kâfir olmuşlardır. Yalnız bir tek tanrı vardır, başka tanrı yoktur." Mâide, 5/73. "Ey Kitap ehli, dininizde taşkınlık etmeyin ve Allâh hakkında gerçek olmayan şeyleri söylemeyin! Meryem oğlu İsâ Mesih, sadece Allâh'ın elçisi, O'nun Meryem'e attığı kelimesi ve O'ndan bir ruhtur. Allah'a ve elçilerine inanın, (Allâh) "Üçtür" demeyin. Kendi yararınıza olarak buna son verin." Nisâ, 4/171.

155 Melekler demişti ki: "Ey Meryem! Allah sana, Kendinden bir *kelimeyi*, adı Meryem oğlu İsa olan Mesih'i, dünya ve âhirette şerefli ve Allah'a yakın kılınanlardan olarak müjdelere." Âl-i İmrân, 3/45.

156 "Meryem oğlu İsâ Mesih, Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı kelimesi ve kendinden bir ruhtur." Nisâ, 4/171.

ve gaybı bildiğini¹⁵⁷ görüyoruz. Böyle bir kimse de Allah'tan başka birisi olamaz.”

Hız. Peygamber Necran heyetini dinler ve onları cevaplandırır. Tartışmada karşılıklı konuşmalar olmuştur. Bu diyoloğun son bölümü şöyledir;

Sözcü: - Sen İsa'nın, Allah'ın kelimesi olduğunu bilmiyor musun?

Hız. Peygamber: - Evet öyle biliyorum.

Sözcü: - Allah'tan bir ruh olduğunu zannetmiyor musun?

Hız. Peygamber: - Evet öyle biliyorum.

Sözcü: - Eh bu da bize yeter.

İşte bu olay ve bu konuşmalar üzerine, üçüncü sûrenin yedinci âyeti Peygambere nâzil olur.¹⁵⁸

157 “Onu, İsrâil oğullarına şöyle konuşan bir elçi yapacak; “Ben size Rabbinizden bir mucize getirdim Ben, çamurdan, kuş görünümünde bir şey yapar ona üflerim de Allah'ın izniyle kuş oluverir. Ben, körü ve abraşı iyileştirir, ölüleri Allah'ın izniyle diriltirim. Evlerinizde yemekte ve biriktirmekte olduklarınızı size haber veririm. Eğer inananlarsanız, bunda sizin için tam bir mucize vardır.” Âl-i İmrân, 3/49. Ayrıca şu âyet; “Allah, “Ey Meryem oğlu İsa! Sana ve anana olan nimetimi an” demişti, “Seni Ruhul Kudüs ile desteklemiştim; beşikte ve yetişkin iken insanlarla konuşuyordun; sana kitabı, hikmeti, Tevrat'ı ve İncil'i öğretmiştim. Sen iznimle, çamurdan kuş gibi bir şey yapmış ona üflemiştin de iznimle kuş olmuştu; anadan doğma körü, alacalıyı iznimle iyi etmiştin. Ölüleri iznimle diriltiyordun.” Mâide, 5/110. Hız. İsa'nın körü iyileştirmesi olayı için bkz, İncil Yuhanna, 9/1-41, Alaca hastasını (cüzam) iyileştirmesi ile ilgili olay için bkz, İncil Matta, 8/1-4, Ölüyü diriltmesi ile ilgili olay için bak, İncil Luka 7/11-17

158 F. er-Râzî a.g.e. Âl-i İmrân Sûresi ikinci âyetin tefsiri. Rivâyet için bkz; es-Sîratü'n-Nebeviyye, İbn'u Hişâm (Mütercim; Yusuf Velişah Urulgi-ray) Riyad 1985, Cilt II. S. 287-296. et-Taberî Muhammed b. Cerîr, Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân. Fahrüddin er-Râzî, et-Tefsiru'l-Kebîr ilgili âyet.

Burada bir hususu belirtmekte yarar vardır. Üçüncü Sûrenin nüzülü, doksan dördüncü sıradadır. Bu da yaklaşık olarak Hız. Peygamberin Medîne'deki ilk yıllarına tekabül eder. Necranlı heyetin Medîne'ye gelişi ise heyetler yılı denilen dokuzuncu yılında olmalıdır. (Bu duruma dikkat çeken Seyyid Kutup, yukarıdaki rivâyete ihtiyatla yaklaşır.

Görülüyor ki Hristiyanlar, Incil'deki Hz. İsâ ile ilgili pasajlarla benzeşen Kur'ân âyetlerini ele alarak sadece onlara inanıyorlar. Bu bize yeter diyerek çekip gidiyorlar. Incil'deki bazı sözlerle benzeşen Kur'ân âyetleri şunlardır;

*"Mesih, Allah'ın elçisi, Meryem'e ulaştırdığı kelimesi ve kendinden bir ruhtur."*¹⁵⁹

*"Ey Meryem! Allah sana, Kendinden bir kelimeyi müjdeler..."*¹⁶⁰

Fakat Hristiyanlar, bu konudaki şu muhkem âyete bakmıyorlar.

*"İsâ'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir: Onu, topraktan yarattı, sonra ona "Ol!" dedi, artık olur..."*¹⁶¹

Bizim muhkem gördüğümüz bu âyet, yedinci âyetle birlikte, aynı sûrede ve aynı bölümde nazil olmuştur. Bunun anlamı şudur. İsâ peygamberin yaratılışı ile ilgili bu muhkem hükme bakmadan, fitne için sadece Incil'deki sözlerle benzeşenlere uyanlar kalplerinde eğrilik bulunanlardır. Bilinmelidir ki, bütün oluş Allah'ın 'Ol' kelimesine bağlıdır. Yani her oluş bir *kelime* ile-
dir. Hz. İsâ da Allah'ın diğer kelimelerinden biridir.

Bkz. Fı Zilâli'l-Kur'ân, Al-i Imrân 3/7 âyetin tefsiri.) Bu durumda, Sûrenin ilk bölümündeki bu âyetin ilk muhatapları, Yahûdiler de Necran heyeti de olmayabilir. Eğer bu rivâyetlerde anlatılanlar, Sûrenin bu ilk bölümü nâzil olduktan daha sonra meydana gelmiş olaylar ise, bu durumda yedinci âyetin kitabın bir kısmını alıp bir kısmını terk etmede Yahudi ve Hristiyanlara benzeyen başkaları için inmiş olduğunu düşünebiliriz. Rivâyetçiler de daha sonra bu olaylara tanık olunca onları nûzul sebebi kapsamına almış olabilirler. O zaman yukarıda nûzul sebebi diye anılan olaylara bir çeşit tefsir olarak bakabiliriz.

159 Nisâ, 4/171.

160 Âl-i Imrân, 3/45.

161 Âl-i Imrân, 3/59.

Ayrıca şu da bilinmelidir ki bütün insanların yaratılışında Allah'ın ruhu bulunmaktadır. Yani sadece İsa'da değil, her insanda Allah'ın rûhu vardır. Şu âyetler bu hususu açıklamaktadır.

*"Rabbımın kelimeleri tükenmeden önce deniz tükenir."*¹⁶²

*"Ona (insana) kendi ruhundan üfledi."*¹⁶³

Şefaât Konusunda Benzeşenler

Hıristiyanlıktaki ruhbanlık kurumunu ayakta tutan şey şefaât (aracılık) inancıdır. Katolik Hıristiyanlığın âmentüsü sayılan inanç esaslarına göre; İsa'nın göklere çıkıp Kâdir olan Baba Tanrının sağına oturduğuna, oradan gelip ölüleri ve dirileri hesaba çekeceğine, Azizlerin cemaatine, günahların affedileceğine inanılması gerekmektedir. Günah çıkarma merasiminde kullanılan resmî üslup da şudur: " Hata ile çok günah işledim (üç ke-re). Bunun içindir ki, hâlâ bâkire olan mesut Meryem'e, Mikâ-il'e, Saint Jean-Baptiste'e, havârîlerden Saint Pierre ve Saint Pâ-ul'a, bütün Azizlere ve siz Pederime benim için Tanrıma dua etmeniz için yalvarıyorum."¹⁶⁴

Hıristiyanlar, Hz. İsa'nın çarmıha gerilmeyi kabul etmesiyle, bütün insanlara şefaâtçı olmayı üstlendiğine inanırlar. Bir dînî bölgenin başına getirilen başpiskoposa, iki tarafın arasında geçiş sağlayan anlamında 'Köprü' demeleri de bundandır. O, günahkârlarla Tanrı arasında aracılık edecek bir köprüdür.

Muhataplarının bir kısmı Hıristiyan olan Kur'ân-ı Kerim, doğal olarak bu inancı gündemine alır. Otuz kadar âyetinde şefaâten açıkça söz eder. Bu âyetlerin bir bölümü, kâfirler için şefaâtçı olmadığını bildirir. Onlar öteki hayatta şöyle diyeceklerdir;

¹⁶² Kehf, 18/109.

¹⁶³ Secde, 32/9.

¹⁶⁴ Bkz. Doç. Dr. I. Süreyya Sırma, İslâmiyet ve Hıristiyanlık, İstanbul, 1980, S. 34.

“Şimdi artık bizim ne şefaâtçilerimiz var, ne de samimi bir dostumuz.”¹⁶⁵

Şimdi bunu dinleyen Hristiyanlar, biz inanan kimseleriz. Kâfir değiliz. Bu nedenle âyet bize konuşmuyor diyebilirler. Oysa Kur’ân, bizzat iman edenlere de seslenerek Allah’tan başka şefaâtçı olmadığını ilan eder;

“Rablerine toplanacaklarından korkanları onunla uyar ki; kendilerinin, O’ndan başka ne dostları, ne de şefaâtçıları yoktur.”¹⁶⁶

“Ey inananlar! Alışverişin, dostluğun, şefaatin olmayacağı günün gelmesinden önce sizi rızıklandırdığımız şeyden hayra sarf edin.”¹⁶⁷

Hristiyanlar, bu sefer, “Hz. İsâ sıradan bir şefaâtçı değil ki” diyebilirler. Oysa, Kur’ân, Allah izin vermedikçe kimsenin şefaât edemeyeceğini bildirir.

“Rahmânın huzûrunda söz almış olanlardan başkaları şefaât edemezler.”¹⁶⁸

“İzni olmadan kimse şefaât edemez. İşte Rabbiniz Allah budur.”¹⁶⁹

Bu dafa Hristiyanlar, o bir Tanrıdır, diyebilirler. Oysa, başka bir grup âyet, Tanrı yerine konulanların da şefaât edemeyeceklerini gerekçesiyle belirtir.

“Allâh’ı bırakıp kendilerine ne zarar, ne de yarar veremeyen şeylere tapıyorlar ve: “Bunlar Allâh katında bizim şefaâtçilerimizdir!” diyorlar. De ki: “Göklerde ve yerde bilmediği bir şeyi mi

165 Şu’arâ, 26/96-101.

166 En’âm, 6/51.

167 Bakara, 2/254.

168 Meryem, 19/87

169 Yunus, 10/3.

Allah'a haber veriyorsunuz?"¹⁷⁰

"O'nu bırakıp da tanrılar edinir miyim? Eğer Rahman bana bir zarar vermek isterse, o tanrıların şefaati bana fayda vermez, beni kurtarmaz da."¹⁷¹

Belli ki Kur'ân'da şefaât konusundaki bazı âyetlerde nihâî hüküm yoktur. Bu elbette konuyu kavratmak için böyledir. O zaman bu konuda nihâî hüküm bulundurmayan âyetler, aşağıdaki şu âyetlere müteşâbih yani benzer bilinmelidir.

"Ve öyle bir günden sakının ki, o gün hiç kimse, kimsenin cezâsını çekmez; kimseden şefâat kabul edilmez; kimseden fidiye de alınmaz ve onlara hiçbir yardım yapılmaz."¹⁷²

"Ve şu günden sakının ki, kimse kimsenin cezâsını çekmez, kimseden fidiye kabul edilmez, hiç kimseye şefâat fayda vermez."¹⁷³

"De ki: "Şefaât tamamen Allâh'ındır."¹⁷⁴

Yoksa kalbinde hastalık bulunan kimse, bu âyetler arasında bir irtibat aramadan istediğine uymak isteyebilir. Şefaâtçılar edinmeye devam edebilir. Ama inanan bir kimse için gerçek hüküm önemlidir. Peki, gerçek hüküm nedir? Gerçeği arayanlar, âyetlerin çelişkisiz olmadığını bilir. Nâsihi mensuhu olmadığını anlar. Hepsinde de, şefaât fikrinin ve bir şefaâtçı edinmenin olumsuzluğunu görür. Âyetlerdeki farklı üslubun, şefaâtçı edenlerle dolu bir toplumun terbiye seyrini hikâye etmekte olduğunu fark eder. Bu durumda, derin anlayışlı kimseler (er-Râsi-

170 Yunus, 10/18.

171 Yâsin, 36/23.

172 Bakara, 2/48.

173 Bakara, 2/123.

174 Zümer, 39/43-44.

h n) için bu âyetlerin hepsi de muhkem olur.

Pratik Bir Konuda Benze enler

Klâsik dönem müfessirlerinin bir kısmı, pratik konulardaki muhkem âyetlere nâsih, m te  bihlere de mensuh deyimini kullanmışlardır. Bazı tefsir tartışmalarında, ‘Bu  yet mensuh değil, muhkemdir’ ib resini görmek mümkündür. Yani; nihâi hükmü açıkça görülen bir âyetin, nasih olduğu söylenir. N sih görülen âyetlere muhkem denir. Bu durumda; mensuh olarak nitelenen âyetler de, muhkemin mukabili olan m te  bihle e itlenmi  olmaktadır.

Kölelik ile ilgili hükümler böyledir. Kur’ n, bir boynu kölelik zincirinden çözmeyi, insanın a ması gereken bir engel olarak gösteriyor;

“Fakat (insan) o, sarp yoku a a amadı. Sarp yoku un ne olduğunu sen nereden bileceksin? Bir boynu çözmektir.”¹⁷⁵

Şimdi hiç kimse çıkıp da, tarihte çözüm öneren diğer bazı müteşâbih âyetlere bakarak, Kur’ân’ın köleliği teşvik, hatta tecviz ettiğini iddia edemez. Kur’ân’ın fakirlere zekat verilmesini emretmesi, nasıl her her toplumda fakir bulundurmaya istediği ile yorumlanamazsa, kölelerin hürriyete kavu turulmasını teşvik etmesi de k le edinmeyi onaylad  nı göstermez. Bu konudaki âyetlerin hepsi yukarıdaki muhkem söze ba lanarak okunmalıdır.

Burada asıl üzerinde durmak istediğimiz örtünme konusudur. Örtünme ile ilgili âyetler, pratik konularda benze enler için güzel bir örnek oluşturur. Bu konudaki âyetler nihâi hükmü, dört kademed  vuzuha kavu turur. Kur’ân, birinci kademed  kadın erkek ayırımı yapmadan, Allah’ın bütün insanlara elbise (yapma bilgisi) indirdi ini belirtir. Fakat, örtünmeye yönelik

sorumluluk ve korunma bilincinin (takvâ elbisesinin) daha iyi olduğunu söyler.

*“Ey Âdem oğulları, size çirkin yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise indirdik. Korunma giysisi, en iyisidir.”*¹⁷⁶

Bu âyet, korunma bilincini, elbiseden iyi göstermekle, elbise ile örtünmeyi elbette önemsiz kılmamakta, aksine onun örtünme ile birlikte de gereğine vurgu yapmaktadır. Nitekim, Kur’ân rızık konusunda da sorumluluk ve korunma bilincinin daha iyi olduğunu söyler.¹⁷⁷ Ama böyledir diye kimse, yeme içmeyi önemsiz görmez. Kaldı ki daha sonra nâzil olan bir âyette, kadınların bir ihtiyaç için dışarı çıktıkları zaman, tanınmadıkları durumlarda eziyete uğramasınlar diye bir elbise ile örtünmelerinden söz eder.

*“Örtülerini üstlerine salsınlar; onların tanınıp incitilmemesi için en elverişli olan budur. Allâh çok bağışlayan, çok esirgeyendir.”*¹⁷⁸

Bundan sonra nâzil olan bir âyet de yakın akrabalarla, cinsellik konusunda problem oluşturmayacak erkeklerin ve erkek çocukların dışındaki kimselere karşı kadınların örtünmelerinden söz eder.

“Kocalarına, yahut babalarına, yahut kocalarının babalarına, yahut oğullarına, yahut kocalarının oğullarına, yahut kardeşlerine, yahut kardeşlerinin oğullarına, yahut kız kardeşlerinin oğullarına, yahut kadınlarına, yahut ellerinin altında bulunanlara, yahut kadına ihtiyacı bu-

176 A'râf, 7/26.

177 Hac'dan bahseden bir âyette şöyle denir; “Yanınıza azık alın, azığın en iyisi takvâdır.” Bakara, 2/197

178 Ahzâb, 33/59.

lunmayan erkek tâbilerine, yahut henüz kadınların mahrem yerlerini anlamayan çocuklara gösterebilir.” 179

Bütün bunlardan sonra nâzil olan bir âyette ise, evlene-meyecek kadar yaşlı olan kadınların dışarı çıkarken, -kasten sūs gösterme amacı olmaksızın- bir dış örtü ile örtünmeyebilecekleri, fakat örtünmelerinin daha iyi olacağı belirtilir.

“Evlenme arzusu kalmamış, oturan kadınların, kasten sūs göstermeğe çalışmadan, dış örtülerini bırakmalarında kendileri için bir günâh yoktur. Ama sakınmaları, kendileri için daha hayırlıdır.” 180

Bütün bu âyetlerden, örtünmede nihâî maksadın kadın-erkek ilişkilerindeki muhtemel problemleri önlemek olduğu anlaşılmaktadır. Bu iş için en uygun şey de örtünme olarak gösterilmiştir. Demek ki bu âyetler, birbiri ile çelişkili değil, birbirinin nasih mensuhu değil, örtünmenin gereği konusunda birbirine benzeşmektedir.

İkinci Hayatın Öğretilmesinde Benzeşenler

İnsanın bilgi edinmesi için iki alan vardır. Birincisi ‘Şehâdet’ alanıdır. Biz burayı müşahede eder, işitir, görür dokunur ve kavrayabiliriz. Böylece muhkem bilgiler elde ederiz. Bu bilgiler-

179 “İnanan kadınlara da söyle: “Bazı bakışlarını kıssınlar, ırzlarını korusunlar. Sūslerini göstermesinler. Ancak kendiliğinden görünenler hariç. Baş örtülerini (göğüs) yırtmaçlarının üstüne koysunlar. Sūslerini kimseye göstermesinler. Yalnız kocalarına, yahut babalarına, yahut kocalarının babalarına, yahut oğullarına, yahut kocalarının oğullarına, yahut kardeşlerine, yahut kardeşlerinin oğullarına, yahut kız kardeşlerinin oğullarına, yahut kadınlarına, yahut ellerinin altında bulunan (köle) lerine, yahut kadına ihtiyacı bulunmayan erkek tâbilerine, yahut henüz kadınların mahrem yerlerini anlamayan çocuklara gösterebilir. Gizledikleri sūslerin bilinmesi için ayaklarını vurmasınlar. Ey müminler, topluca Allah’a tövbe edin ki felâha eresiniz.” Nur, 24/31.

180 Nur, 24/60.

den, evrensel yasalara dayanan Fiziksel bilimler doğar. Bilgi edinebilecek ikinci alan ise, metafizik olan ‘Gayb’dır. Fakat duyu organlarımız bu alanı kavramakta yetersiz kalır. Her iki terim de şu âyette kullanılmıştır;

“O, görülen (şehâdet)i de görülmeyen (gayb)ı da bilen, kendisinden başka tanrı olmayan Allah’tır.”¹⁸¹

Burada önemli bir noktanın altını çizmemiz gerekmektedir. Gayb; sadece “Görülmeyen” demek değildir. Aynı zamanda ‘Şu anda hazırda bulunmayan’ demektir. Bu nedenle, o anda hazırda bulunmayan kimsenin onu üzecek biçimde anılmasına ‘Gıybet’ denmektedir. Kelime bazen, bilinenin mukabili olarak da kullanılır. Kur’ân’da daha çok insanın kavrayış alanının ötesinde bulunan hakikati nitelemek için kullanılmıştır.

Oysa sadece görülmeyen niteliğindeki bir şey, şehâdet alanında bulunan, fakat duyularımızdan uzak kalan, yahut zihnimizde gelecek biçiminde algılanan eşya, haber ve hadiseler olabilir. Bunlar bilinebilirlik açısından gayba benzer. Fakat mutlak bilinmez değildir. Meselâ çocuk, annesine misafir geldiğini duymuştur. O bir misafirin geldiğini muhkem olarak bilmektedir. Ancak tanımadığı için misafirin kimliği ve ne zaman döneceği ona gayb gibidir. Fakat bunları her an bilme imkanı olduğundan tam bir gayb da değildir. İşte şehâdet alanında bulunup da, gayba benzeyen bu tür haber ve olayları gayb dışında bir isimle adlandırmamız gerekmektedir. Hiç bilinemeyecek olana Kur’ân’da ‘el-Gayb’ denmektedir. Biz bundan hareketle; zamanla bilinebilir olana aynı kökten bir kelimeyle ‘Gâib’ diyebiliriz. Böylece mutlak gayb ile, şu anda bize gayb gelen şeyi birbirinden ayırmış oluruz.

¹⁸¹ Haşr, 59/22.

Meselâ Kıyâmetin ne zaman kopacağını bilmek bizim için mutlak anlamda bir gaybdir. Çünkü onun zamanını sadece Allah bilir;

“Saat’in bilgisi ancak Allah’a mahsustur.”¹⁸²

“Ben size, Allâh’ın hazîneleri yanımdadır, demi-yorum. Gaybı da bilmem.”¹⁸³

“Size söylenen şey yakın mıdır, yoksa Rabbim onun için uzun bir süre mi koyacaktır, bilmem. Gaybı bilen O’dur.”¹⁸⁴

Fakat yağmurun ne zaman, nereye ve ne kadar yağacağını takdir eden bilgi mutlak gayb olsa da, onun yağacağı yer, zaman ve mikdarı bilmek gayb değil gâibdir. Çünkü, bulutların cinsi, yoğunluğu ve rüzgarın seyri gibi emareler, onun zamanını ve yerini bize haber vermektedir. Nitekim yukarıdaki âyet, kıyâmetin zamanını bilmeyi Allah’a tahsis ettikten sonra şöyle devam eder;

“Yağmuru indirir, rahimlerde bulunanı bilir, kimse yarın ne kazanacağını bilemez ve hiç kimse nerede öleceğini bilemez. Allah şüphesiz bilendir, her şeyden haberdardır.”

Allah, sadece bunları değil, her şeyi bilir. Ama, hiç kimse-nin bilemeyeceği, sâdece Allah’ın bileceği başka şeyler de vardır. Bu âyette vurgulanan şudur. Yarın ne kazanacağını ve nerede öleceğini bilemeyen kimse, kıyâmetin saatini nasıl bilsin? Fakat, yağmurun ne zaman yağacağı, ana rahminde ne olduğu, ne zaman şiddetli bir depremin olacağı mutlak gayb ile sınırlanmamıştır. Bunlar sadece bilemeyene gâibdir. İlk ikisinin şu anda bilim adamları için gâib olmaktan çıktığını da biliyoruz.

182 Lokman, 31/34.

183 Enâm, 6/50.

184 Cin, 72/25-26.

İkinci hayata gelince. O mutlak anlamda bir *gayb*dır. Doğal olarak oradaki nimet ve azabın mahiyet de insan için *gayb* kalacaktır. Fakat din koyucusu, kulların iman ve inkarına karşılık onlara vereceği nimet ve azabın niteliklerini anlatacaktır. Bu anlatış da elbette muhataplarının *diline* yani onların nimet ve azap kültürlerine uygun düşmesi gerekir. Aksi taktirde, sözün ruhlara bir etkisi olamaz.

Kur'ân'ın ilk seslenişi, döneminin büyük bir kentinde, köleleri ve hizmetçileri bulunan zengin bir halka olmuştur. Bu halkın yoksulları genelde ona uymuşlar, zenginleri karşı koymuşlardır. Bu nedenle, Kur'ân vaat ettiği nimetleri doğal olarak o yoksulların hoşlanacağı, kendisiyle tehdit ettiği azabı da o şımarık zenginlerin kaygılanıp korkacağı niteliklerle anlatmıştır.

Onların nankör zenginlerinin en nefret ettiği şey şüphesiz sıcaklıktır. Kur'ân da, onların yaptıkları kötülüklere karşılık onların hiç istemediği bir şeyden, *ateşten* söz eder. Fukaranın hasret kaldığı şey de yeşillikler arasında ferah bir ortamdır. Kur'ân da, o yoksulların iyiliklerinin karşılığını, onların özlemini duyduğu *bahçelerle* tasvir eder.

Şimdi eğer biz, günlerinin çoğunu kar ve buz üzerinde geçiren zalimleri ateşle tehdit etsek, yahut hayatı zaten bağ ve bahçelerde geçen iyilere bahçeler vaat etsek, Kur'ân'ın aldığı neticeyi almayabiliriz.

Yani, üzerinde durulan coğrafya Arabistan, uyanılan toplum Arap, aralarından seçilen elçi Arap, onlara cehennemi ve cenneti tanıtan da Arapça bir *Kur'ân*'dır. Buradan şu noktaya ulaşmamamız zor olmasa gerektir. Kur'ânın kendi dilini Arapça ile sınırlaması, aynı zamanda o günkü Arap kültürüyle de sınırlandırması anlamına gelir. Yani Arapça Kur'ân, aynı zamanda gününün Arap kültürüyle konuşan Kur'ân demektir.

Bu durumda, yukarıdaki üç paragraftan şunlar anlaşılırsa yanlış olmayacaktır. Mutlak gayb alanını anlamak için iki benzetmeye ihtiyaç olacaktır. Birincisi gaybdan haber vermedeki zorluktandır. Bu zorluk, haber verilen yerle o haberi alanın saha ayrılığından kaynaklanır. Bu nedenle Kur’ân ikinci hayattaki meyveleri bu hayattaki meyvelere benzetir.

*“Inananlar ve yararlı işler yapanlara, içlerinden ırmaklar akan cennetler olduğunu müjdele. Onlara bir ürün rızık olarak verildiğinde, “Bu daha önce de bahşedilenin aynısıymış” derler. Bunlar, müteşâbih olarak sunulmuştur.”*¹⁸⁵

Benzetme gereğinin ikincisi, verilen haberin, zihinlerde algılanış biçimindendir. Bu haberi veren toplumla, alan toplumun kültür farkı bu gereği artırır. Âyetlerde cennet; huzur verici gölgeler, tarifsiz güzellikte eşler, üzüm, nar, hurma, kuş eti, gırlı ağaçlar, zencebîl, kâfûr, misk, ipekler, atlaslar, kanepeler, divanlar, yastıklar, dolaşıp hizmet eden sürekli aynı yaşta, güzel kız ve oğlanların bulunduğu, içinden ırmaklar akan bahçeler şeklinde tasvir edilir.

Inananlara; ağzı mühürlü bir testiden, gümüşten sırça kadehlerde, içine kâfur ve zencefil karıştırılmış tertemiz, güzel kokulu bir şarap sunulur. Zencefil, güzel kokusuyla içkiye lezzet katan bir baharattır. Kâfûr soğukluk, zencefil ısı verir. İçildikten sonra ağızda misk kokusu bırakır. İçenleri sarhoş edip salyalarını akıtmaz. Öyle bir iki kadeh içmekle tükenecek gibi de değildir. Çünkü Tesnim ve Selsebîl denen bir pınardan beslenir. Tesnim, Allah’a yaklaştırılanların içki pınarıdır. Selsebîl ise içimi gâyet lezzetli, tatlı, boğazdan çok rahat geçen bir içkidir.

Altın ve gümüş kaplara konulmuş lezzetli yemekleri ve te-

miz içkileri dolaştıranlar, ihtiyaçlamazlar, tazelikleri bozulmaz. Ölümsüz gençlerdir onlar. Etrafa saçılmış inci taneleri gibidirler. İnci taneleri düz yerde dağınık olursa ışığı birbirine vurduğu için güzel bir görünüm verir. O kadar güzeldirler. Onlar sürekli-
dirler.¹⁸⁶

Nankörlüğe karşılık olarak verilecek cehennem için de tasvirler yapar Kur'ân. Özellikle ateş bunların başında gelir. Düşünün ki şımarık bir zengin; kavurucu bir sıcakta çölde kalmış. Açlık gidermeyen dikenli otlardan başka bir yiyeceği yok. Şiddetli bir susuzluk içinde, fakat kaynamış ve kirlenmiş içeceklerden başka içeceği de yok. Yaşamanın ve ölmenin bulunmadığı bir çaresizlik ortamında.

“Cehennem bir gözetleme yeri olmuştur. Azgınlık için bir barınak. Devirlerce kalacaklardır içinde. Ne bir serinlik tadacaklar ne de bir içecek. Sadece; kaynar ve atık bir su”¹⁸⁷

Şimdi cennet ve cehennemle ilgili şu tasvirler bize bir şeyler hatırlatıyor. Çünkü bu kavramlara yabancı değiliz. İşte inananlara verilen cennet nimetleri, bu hayatta tanıdığımız nimetlere böyle benzer. Nankörlere verilecek karşılık da bu ilk hayattaki mahrumiyetlere benzer. Fakat aynen böyle midir? Buna rahatlıkla hayır diyebiliriz. Gerçekte bunlardan çok farklı olmalıdır zira iki hayatın oluşu birbirinden farklıdır. Orada zaman algısı bildiğimizden farklıdır.

“Göklerle yer genişliğindeki cennet”¹⁸⁸

“Sakınanlara vaat olunan cennetin meseli şöyle-

186 Kur'ân'ın sürekli anlamında kullandığı kelime 'Huld'dur. Uzun zaman kalıcı olmaya da 'Hulûd' denilir. Kelime, hem uzun zaman için, hem de sonsuzluk için kullanılır. Yaşandığı halde saçları ağarmayan, dişleri dökülmeyen kimseye de 'Muhlid' denir.

187 Nebe', 78/21-25.

188 Âl-i İmrân, 3/133.

dir: Orada bozulmayan sudan ırmaklar, tadı bozulmayan sütten nehirler, içenlere lezzet sunan bir  araptan nehirler, süzme bir baldan oluşan nehirler var.”¹⁸⁹

Bu hayatta; tadı bozulmayan su ve lezzeti bozulmayan süt bulunur mu? Süzme baldan bir nehir nasıl olur? Ayrıca, herkes sütü ve balı sevmeyebilir de. Şarap, hiç tatmamı  kimseye de lezzetli gelir mi? Bu nedenle cennette bunların da ne i i var diyen çıkabilir.

Bu son âyetlerden anlıyoruz ki cennet ve cehennem tasvirleri muhkem değildir.       cennet ve cehennem sadece vad ve vaiden ibaret değildir. Zaten  ayette bunların bir ‘Mesel’ olduğu söylenmektedir. Nitekim bu sayılanları ödül ve ceza olarak algılayı lar da farklıdır. Bunlar kalplerinde hastalık olanların hastalığını artırabilir.

Allah’ın Z tının   retilmesinde Benze enler

Kur’ân’da, Allah’ın antlarda bulunduğu görülür. Oysa Kur’ân’in tanımladığı Tanrı a kındır. Ant etmek de insanbiçimci bir i tir. Arapların sosyal hayatta yaygın biçimde ant etmeleri, Tanrı beyanında da bulunabilmesi için yeterli bir izah tarzı sayılabilir mi? Acaba Allah, kitabında daha fazla aklî ve mantık  deliller sunmak yerine, neden ant etmek yolunu seçmiştir? Kur’ân’daki antların maksadı sadece hitabet gücüyle insanları ikn  etmek midir? S ylevsel etkisi dışında, bir değeri yok mudur? Onlar âyetlerde birer s s m d r? Ayrıca ant, delil getirmede çaresiz kalan, belki de sinirlenip kızan kimselerin ba vurdu u yollardan biridir. Her şeye gücü yeten Allah’ı kim sıkı tırıp delil getirmeye zorlayabilir ve kızdırabilir ki, ant etmeğe sığınmaktadır?

Bu konuda akla gelebilecek bir başka soru da şudur. Allah, ant etmese de bir mümin zâten O'na inanırdı. Fakat defalarca ant etmiş olsa bile kâfir yine O'na inanmayacaktı. Öyleyse ilâhî kelâmda ant edilmiş olmasının pratikte ne gibi faydaları olabilir? Ayrıca Hadis-i şeriflerde Allah'tan başkasının ismiyle ant edilmesi yasaklanmaktadır. Oysa Allah 'Güneş, Ay ve Yıldızlar' gibi kendinden başka, hem de yarattığı varlıklarla ant etmektedir. Bir şeye ant edilmiş olması onu yüceltiyorsa, Araplar zaten gök cisimlerini yüceltip onlara ibâdet ederlerken, Kur'an'ın tutup da yine de onlarla ant etmesinin anlamı ne olabilir?¹⁹⁰

Sonra problem sadece ant değildir. Kur'an-ı Kerîm, Yaratıcıyı, bu hayattakilere benzeyen isim ve fiillerle tanıtmaktadır. Bu isim ve fiillere göre Yaratıcı, intikam alan, lânet eden, tuzak ku-

190 Kur'an'da, üç ayrı terim ile 'Ant' yapıldığı görülür. Bunlardan birisi 'Yemin' diğerleri ise, 'Hulf' ve 'Kasem' terimleridir. Bazen de bu kelimeler gizlenir. Ama onlara işaret eden 'Vav', 'Be', 'Te' ve 'Lâm' harflerinden biri getirilerek ant edilir. Kur'an'ın yaptığı ant, yemin ve hulf değil, kasemdir. Kur'an, kendisinin yaptığı antlarda, yemin ve hulf terimlerini değil, 'Kasem' terimini kullanmaktadır. İnsanların güç gösterisinde bulunmak için 'Yemin' etmeleri gibi ant etmez. Toplumsal birlikteliklerini sergilemek için yaptıkları antlaşmalar gibi 'Hulf' de etmez. Fakat 'Kasem' eder. Yani sözünü kesin olarak tayin edip, muhatap tarafından iyi bilinen bir tanıkla açığa çıkarır. Kur'anın yaptığı kasemin, bir yemin ve hulf anlamında değil de, bir kesinlik ve tahkik anlamında olduğu 'Ve le kad' gibi tahkik harflerinden de anlaşılmaktadır. Eğer İlâhın kendi zâtına ant etmesi bir sorun görülüyorsa, bu ifâdelerdeki cemi zamirlerinin kast ettiği delâlete dikkat edilmelidir. Bu âyetlerde ant eden şahıs zamiri tekil, ant cevabındaki zamir ise çoğuldur. Yani ant eden Allah'ın Zâtı, Tanık Gösterilen ise O'nun kudretidir. Bu nedenle İlâha isnat edilen antlarda, ant eden özne tekil, fakat andın cevabındaki özne çoğuldur. Putperestlerin tapındıkları bazı şeylerle ant yapılmış olması da bir sorun görülebilir. Oysa putperestler, pislik böceği ve kaplumbağadan Ay ve Güneşe kadar, her cins eşyadan put seçmişlerdir. Gelecekte de seçeceklerdir. Yani üzerinde ittifak ettikleri muayyen bir varlık yoktur. Bu nedenle onların inançları hiç kâle alınmadan; yaratılışında muhkem ve sağlam olması cihetiyle insanların belleğinde ilâhî kudrete daha güçlü bir âyet teşkil eden, faydaları cihetiyle de bütün insanlar arasında maruf ve meşhur olan şeylerle yemin edilmiş olabilir. Doğrusunu bilen Allah'tır.

ran, öfkelenen, gökte sekiz köşeli tahtta oturan bir sultandır.

“O intikam alandır.”¹⁹¹

“Allâh, en iyi tuzak kurandır.”¹⁹²

“Allâh, onlara gazap etmiş, onları lanetlemiştir..!”¹⁹³

O gün Rabbinin tahtını, üstlerinde sekiz taşır.¹⁹⁴

“Güneşe ve onun aydın sabahına ant olsun.”¹⁹⁵

“Din gününün Sultanı...”¹⁹⁶

Bunların beşerî nitelikler olduğu tartışılmaz. İnsan da ‘İntikam alır, tuzak kurar, öfkelenir ve yemin eder. Yüce Allah’ın isim ve fiillerinin, böyle beşer terminolojisiyle ifade edilmesi, insan zihninde problemler oluşturabilir. Eğer; *belli bir yerde oturan, ant eden, hoşlanan, sevmeyen, öfkelenen, tuzak kuran, hesaba çeken, cezalandıran* ifâdeleri Allah için muhkem görülürse, tekrar bir İsâ-Tanrı modeline dönülmüş olur. Kalplerinde eğrilik olanlar da bunu izler ki, bu putperestlikten başka bir şey değildir.

Eğer biz, yukarıdaki âyetlere, bu varlık alanında algılanan biçimiyle uyarsak, farkına varmadan, Kur’ân’ın diğer bazı hükümleri ile çelişkiye düşmüş oluruz.¹⁹⁷ Çünkü Kur’ân’a göre Allah, kendisinden sonraya hiçbir şeyin kalmayacağı sondur. Var olduğu aşikar, fakat varlığının mâhiyeti gizlidir. Evvel, fakat aynı zamanda âhir, zâhir fakat aynı zamanda bâtındır. Her yerde bizimledir.

191 Âl-i İmrân, 3/4

192 Âl-i İmrân, 3/54.

193 Fetih, 48/6.

194 Hakka, 68/17

195 Şems, 91/1.

196 Fâtiha, 1/4.

197 Nitekim müşebbihe fırkası bu çelişkiye düşmüştür.

“O öncedir; sondur; aşıkardır; gizlidir. O her şeyi bilir.”¹⁹⁸

‘Nerede olursanız O sizinledir’¹⁹⁹

Kur’ân dilinde; öz, mâhiyet ve cevherde benzerlik için ‘ndd’,²⁰⁰ nicelik, kemmiyet ve seviyede benzerlik için ‘svy’,²⁰¹ ölçü, miktar ve hacimde benzerlik için ‘şkl’²⁰² kökleri kullanılır. ‘Şbh’ kökü ise; nitelik, keyfiyet, oluş ve sıfatta benzerlik için kullanılmaktadır.²⁰³ Örnek, benzer ve ...gibi olma’yı anlamlandıran en kapsamlı kelime ise ‘msl’ kökündendir. Bir şeyin tam benzeri olması amacıyla yapılan *timsal* (heykel) bu kökten yapılır.²⁰⁴

‘Msl’ kökünün kullanıldığı bir söz dizisinde, eğer anlam bir kayıtlı sınırlanmışsa, tam benzerlik sadece o kayıtlanan yönünde düşünülebilir. Meselâ şu âyette iki şeyin bir birine benzemesi, ancak benzetme noktasında tamdır;

“Allah’tan başka velîler edinenler, bir ev edinen örümceğe benzerler (msl). Evlerin en gevşegi örümcek evidir”²⁰⁵

Allah’tan başka koruyucu edinen kimse, örümceğe benzetilir. Benzeme noktası ise, örümcek sığınağının basitliği ve gevşekliği ile koruyucu edinilen kimsenin basitliğidir. Allah’tan başkasını dost edinenin dostu, örümcek evi gibi dayanıksızdır.

Fakat eğer benzetmede, sözü sınırlayan bir kayıt yoksa. Ayrıca benzerlik de olumsuz gösteriliyorsa, o zaman, ‘msl’ kökü yuka-

198 Hadid, 57/3.

199 Hadid, 57/4.

200 Bakara, 2/22.

201 Mâide, 5/100.

202 Sad, 38/58.

203 Nisâ, 4/157

204 “Ona dilediği gibi kaleler, heykeller (timsal’in çoğulu) havuzlar kadar leğenler, sabit kazanlar yaparlardı.” Sebe, 34/13.

205 Ankebût, 29/41.

ndaki dört benzeme yönünü de kapsar. Bir âyette şöyle denir;

*“O’na benzer (msl) şey yoktur. O işitendir, görürdür.”*²⁰⁶

Yani, öz, nitelik, nicelik ve hacim yönüyle Allah’ın misli düşünülemez. Bu durumda; Allah’ın meseli en üstün olmalıdır.²⁰⁷ Öyleyse O’na mesel getirilmemelidir.²⁰⁸ Ama O, mesel getirir.²⁰⁹ Çünkü her mesel, bir açıklama ve tavzih için getirilir. Bu nedenle onu ancak bilen verir.

*“Allah’a meseller vermeğe kalkmayın! Çünkü Allâh bilir, siz bilmezsiniz!”*²¹⁰

Allah’ın insanlar düşünsünler diye²¹¹ verdiği bu meselleri de ancak âlimler düşünürler.

*“Biz bu misalleri insanlara anlatıyoruz ama onları, âlimlerden başkası düşünüp anlamaz.”*²¹²

Zaten müteşâbihleri de ancak alimlerin kavrayabileceğine yukarıda temas edilmişti. Bu sebeple deriz ki; O’nu, gökte arşı üzerine yerleşmiş, gören, işiten, bilen, öfkelenen, elleri bulunan ve yemin eden sultan olarak tanımlayan ifadeler, beşer tecrübe ve idrakinin üstünde kalan bir kudreti, beşerin, seviyesine indiren kavramlardır. Bu ifadelerle, Allah’ın yüceliği, her şeye gücü yettiği, bütün varlıkların mutlak hâkimi olduğu anlatılmıştır.

206 Şûrâ, 42/11.

207 Nahl, 16/60.

208 Nahl, 16/74.

209 Bakara, 2/24.

210 Nahl, 16/74.

211 Haşr, 59/21.

212 Ankebut, 29/43.

Yorumlar Üzerine

Klâsik dönem müfessirlerinin 'müteşâbih' üzerine yaptıkları yorumlar; ilk bakışta, delilsiz, tutarsız ve çelişkili görülebilir. Oysa, verilen örneklerle bakıldığında, biz bu yorumların hemen tamamının bir noktada birleştiğini düşünüyoruz. Bu durum, konuyu dikkatle inceleyen kimseye asla uzak kalmayacaktır.

Ancak, konunun daha iyi anlaşılması için, iki hususu hatırlamamız gerekecektir. İlk husus, Âl-i İmran sûresinin yedinci âyetinde geçen, *kitap* ve *âyet* kavramlarının en geniş delâletiyle düşünülmesidir. O zaman; hem indirilen, hem de korunan kitapların âyetlerinde muhkem ve müteşâbih kategorisinden söz edebiliriz. Hatırlatmak istediğimiz ikinci husus da şudur. Sadece gerçekliği bilinemez olan değil, aynı zamanda, nihâî maksadı bilinmez olan her âyet de müteşâbih sayılmalıdır. Bu yaklaşım, ifade tarzı tamamıyla teşbihî olan²¹³ âyetler ile tedricî bir öğre-

213 Metafizik konularla ilgili olmadıkları halde kastı ve ifade tarzı tamamıyla teşbihi (allegorical) olan bir çok Kur'an pasajını da dikkate almak gerekir. Bu şekildeki müteşâbihatın (allegory) mahiyeti ve fonksiyonuna gerekli dikkat gösterilmeden müteşâbih konusunun doğru şekilde anlaşılması mümkün olamaz. Gerçek bir müteşâbihat, -doğrudan terimlerle aynı kolaylıkla anlatılabilecek olan bir şeyin bambaşka renkli ifadelerle tasvirinden farklı olarak - karmaşıklığından dolayı

tim yapan âyetleri de müteşâbih kapsamına alacaktır. Bu bakış asla yanlış olmayacaktır. Çünkü, aşama aşama anlatma yolunda ve mecaz ifadeleriinde, nihâî hüküm açısından elbette bir çeşit belirsizlik söz konusudur.

O zaman, müteşâbih konusu, mutlak gayb içerikli âyetlerle sınırlandırılmamış olacaktır. Zaten bir şeyi, başka bir şeye benzer kılma gereği, sadece beşer dilinin, ilâhiyat konuları için kullanılmasıdan doğmaz. Aynı zamanda sözün muhataplarının, farklı zaman, idrak, kültür, sezgi, ilgi ve bilgi seviyelerinden de kaynaklarabilir.

Son iki paragraftan anlaşılması gereken şudur. *Nihâî amacı*, -bir anlamda tevili- ilk plânda, beş duyardan birisiyle veya akılla anlaşılan her âyet muhkemdir. Bunlar, ana âyetlerdir. Nihâî amacı belirsiz olan diğer âyetler bu analara benzer bilinmelidir. Nihâî amacı belirsiz olanlar, hem birbirleriyle, hem de o konudaki analarla benzeşirler. Bu âyetler ancak açıklayıcı bir söz, yol gösterici bir bilgi, tanıtıcı bir kültür veya kuvvetli bir sezgi ile kavranabilirler.

Âyetler arasındaki benzeşmeyi ifade eden, ‘Şbh’ kökü; nitelik, oluş ve sıfatta benzerlik için kullanılmaktadır.²¹⁴ Bundan hareketle şunu söyleyebiliriz. Yalnız başına nihâî bir hüküm belirlemeyen, yahut elde edilen anlamda bir istikrarsızlık bulunan âyetler, hâricî bir bilgi, derin bir düşünme veya kuvvetli bir sezgi yoluyla, o konudaki ana âyetlere benzetilerek; nitelik, oluş ve sıfattaki bilgi netlik kazanacaktır.

doğrudan terimler yahut önermelerle yeterli biçimde ifade edilemeyen ve bu karmaşıklık sebebiyle, detaylı bir “ifadeler” serisi olarak değil de genel bir zihinsel imaj olarak ancak sezgi yoluyla kavranabilen şeyleri mecazi bir şekilde ifade etmeyi kapsar. “Allah’tan başka kimse müteşâbihin nihâî anlamını bilemez” ibaresinin anlamı da budur. Bkz. Muhammed Esed Kur’ân Mesajı, Âl-i İmrân 3/7 âyetin dipnotu.

214 Râğıb el-İsfehânî, Müfredat, ‘M-S-L’ maddesi, Örnek olarak bkz; Nisa, 4/157

Yorum Noktaları

Bir âyet aklın muhkem verisine, başka bir âyet, Tarihin muhkem bilgisine, bir başka âyet de doğal bir olaydan çıkarılan evrensel bilgiye benzer kılınabilir. Bu da ancak ‘Sağ duyulu ve bilmede derinlik sahibi’ kimselerin yapabileceği bir iştir.

Şimdi bu farklı durumları, bir kaç örnekle açıklayalım;

“Bakmıyorlar mı deveye, nasıl yaratıldı!”²¹⁵

Şimdi, gökdelenlerde çalışan, akaryakıtlı araçlardan başka bir ulaşım ve nakil aracı göremeyen çağımızdaki insanlar için bu ‘deve’ örneği ne ifade eder? Hatta, vahyin indiği coğrafyada bugün yaşayan bazı kimseler için bile ‘deve’ uygun bir örnek midir acaba?

Oysa, deve vahyin ilk muhataplarınıın hayatını dolduran bir hayvandı. Onlar için çok itaatkâr bir arkadaştı. Kocaman cüssesine rağmen bir çocuğa bile diz çökebilirdi. Kanaatkâr, tasarruflu ve sabırlı bir yardımcıydı. Çölde bulduğu bakır bir teli

215 Gâşiye, 88/17 Muhammed Esed şöyle diyor; “Âyetle ‘Develer’ anlamına gelen kelime ‘İbil’dir. Ama bu ismin aynı zamanda ‘Yağmur taşıyan bulutlar’ı anlattığı da unutulmamalıdır. Eğer bu terim âyetle ‘Develer’ anlamında kullanılmış olsaydı, ona yapılan atıf, öncelikle deve-nin, dikkat çekici dayanıklılığı, binme, yük taşıma, süt, et ve yün elde etme gibi çok çeşitli işlerde kullanılabilmesi ve çöl ortasında yaşayan insanlar için taşıdığı vazgeçilmezlik gibi sebeplerden dolayı kendileri için daima hayranlık duyulan bir nesne olarak Peygamber’in çağdaşı Araplara hitap etmiş olurdu. Ama ‘Develer’e yapılan atıf, anlamını, belirli bir çevrenin ve belirli bir zamanın insanları ile sınırlamış olacağından, burada hiç dikkate alınmamalıdır. Çünkü Kur’anda, Allah’ın yarattığı evrenin olağanüstülüklerini gözlemlemek için yapılan çağrı, bütün zamanların ve bütün toplumların insanlarına yöneliktir. Bu nedenle, *ibil* teriminin burada ‘Develer’ için değil, ama ‘Su ile yüklü bulutlar’ için kullanıldığını varsaymak için bir çok neden vardır: Ayrıca, burada suyun buharlaşması, buharın göğe yükselmesi, yoğunlaşması ve sonunda yere düşmesi şeklindeki olağanüstü devrevi sürece işaret edilmiş olması, ne kadar hayranlık verici ve faydalı olsalar da ‘Develer’e yapılan atıftan çok, daha sonraki âyetlerde gökyüzü, dağlar ve yeryüzünün anılması ile daha fazla uyumludur. Bkz. Kur’ân Mesajı, Gâşiye Sûresi, ilgili âyetin dipnotu.

bile yiyebilir, on beş gün su içmeden durabilir, rutubet kaybetmemek için dilini çıkarmadan dudaklarıyla yayılabilir.

Gözünü dünyaya açan her Mekkeli, nakil vasıtası olarak deveyi görmüş, sonra da hayatını ondan kazanmıştı. Çölde onu kılavuz edinmiş, yolculukta eşyasını onun üzerinde taşımış, sırtına binmiş, sütünü içmiş, etini yemiş, derisini giyinmiş, kemiklerini kullanmıştı. Cinâyetlerde, diyeti onun üzerinden hesaplamıştı. Onun için şiirler yazmış, şarkılar bestelemiş, darb-ı meseller söylemişti. Kur'ân, bu nedenle ilk muhatabının dikkatini ona çekiyordu. Bu nedenle, yukarıdaki âyet, deveyle birlikte yaşayan kimse için, elbette muhkemdi.

Bir başka örnek de sivrisinekle ilgili âyettir. Kur'ân'da şöyle buyrulur:

*"Allah, bir sivrisineği ve onun da üstündekini örnek göstermekten çekinmez."*²¹⁶

Âyetin kelime kelime anlamı; 'Sivrisineği ve onun da üstündekini' biçimindedir. Bazıları, bu anlamı kısmen yorumlayarak, 'Cüsse itibariyle onun üstündekini' biçiminde Türkçeleştirirler. O zaman, fil ve manda gibi iri hayvanların kastedilmiş olacağını düşünürüz. Bazı yorumcular da, 'Küçüklükte onun üstündeki' biçiminde anlam verirler. O zaman vurgulanan *küçüklük* vasfının üst derecesi olur. Birisinin, "Filan şahıs, insanların en alçağıdır, hatta ondan da fazla" demesi gibi. Bu kez kastedilen hayvanlar farklılaşır. Sivrisinekten daha küçük böcekler gelir akla. Âyet şöyle devam eder: *"İnananlar, bilirler ki o, Rablerinden bir gerçektir."*

Bu örneğin anlaşılamayacak bir tarafı yoktur. Ancak doğal âyetler üzerinde kafa yormayan, şartlanmış kimselere bu ifade basit gelebilir. Hatta Kur'ân'ın muhatapları, bu sözde ilk planda

216 Bakara, 2/26.

bir derinlik de bulamamış olabilirlerdi. Bu nedenle âyette; kimilerinin “Allah, bir böcekla uğraşıyor” diye, akıllarınca temsili alaya alarak sapkınlıklarını artırdıklarından söz eder;

“İnkâra sapmışlar ise “Allah bu örnekle ne muradetti?” derler. Allah birçoğunu onunla saptırır.”

Çünkü âyet üzerinde düşünmüyorlar. Sivrisinek örneğini basit buluyorlar. Anlamı bir muhkeme irca etmiyorlar. Hatırlanacağı üzere, müteşâbihler kalplerinde eğrilik bulunanların fitne kapılarıydı. Sivrisinekle ilgili âyet şöyle sona erer;

“Birçoğunu da onunla doğruya kılavuzlar.”

Bilgi çağı günümüzde, ilgili âyeti, laboratuvar tahlilleriyle okuyan kimsenin algısı daha hızlı olabilir. Bu nedenle, “sivrisinek” örneği müteşâbih bilinmesi gerekirken, bu bilgilere ulaşan kimse için muhkem olabilir.

Kitabın Tamamı Muhkemdir

Kitabın tamamı, hatta bütün mukaddes kitaplar muhkemdir. İndirene göre muhkemdir. Âyetlerin nihâi ve gerçek maksadını anlayana göre de muhkemdir. Kitaplar, elçinin kalbine indirilirken şeytanın tahrifine karşı da muhkemdir. Ona, temiz meleklerden başkası müdahale edemez, bâtıl karışamaz. Bu sebeple Kur’ân kendisini ‘hakîm’ yani korunmuş olarak nitelemiştir.

“Allâh, şeytânın attığını siler, sonra kendi âyetlerini muhkemleştirir.”²¹⁷

Kitaplar peygamberlerden sonra, bugüne kadar da korunmuşluğu ile muhkemdirler. Çünkü onlar birbirini zikir olarak korumuşlardır.²¹⁸

²¹⁷ Hacc, 22/52.

²¹⁸ Hicr, 15/9.

Kitap, çelişkisizliği ve anlam bütünlüğü ile de *hakîm* yani sağlam ve muhkemdir:

“*Hakîm Kur’ân’a ant olsun...*”²¹⁹

Kitabın Tamamı Mütешâbihdir

Kendisini muhkem olarak niteleyeni Kur’ân, aynı zamanda tamamını *mütешâbih* olarak da niteler;

“*Allâh, sözün en güzelini, mütешâbih, ikişerli bir Kitap halinde indirdi.*”²²⁰

Çünkü çelişkisizdir. Yani, bütün âyetler o konudaki ana âyetlere benzeşirler. Anlam itibariyle olduğu gibi lafzen de birbiri ile benzeşir. Bunlar lafzî benzerlik taşıyan (*mütешâbih*) âyetlerdir. Söz ya aynen, ya aynı lafızların yer değiştirmesi ile, ya da kıssalarda olduğu gibi kısmî lafız değişimleriyle tekrar edilir.²²¹ Benzetimli, ikiz bölümlerden oluşur.

Ayrıca, Fâthâ Sûresini *ümmü’l-Kitâb* olarak görürsek, geriye kalan yüz on üç sûreyi de ona benzer bilmek yanlış olmayacaktır.

Kitabın tamamı hiç anlamayan için de *mütешâbih* bilinmelidir. Nitekim bir çocuk okuduğu her şeyi anlayamaz. Bu nedenle rûşt çağına kadar, Kur’ân onu *ahkâm*ından sorumlu tutmaz. Çünkü rûştünden önce, okuduklarının pek azını anlayacaktır. Kur’ân’ın hepsini *mütешâbih* bilmesi gerekli olacaktır. Fakat idrâki geliştikçe, onun için muhkemleşenler artacaktır. Âyetler muhkem hâle geldikçe de zaten *ahkâm*la ilgili sorumluluğu artacaktır.

Kitabın tamamı kendi dilinden okumayan kimse için de *mütешâbih* bilinmelidir. Bu durumda benzeteceği muhkemler,

²¹⁹Yâsin, 36/1-2.

²²⁰Zümer, 39/23.

²²¹Bkz; Rahmân, 55/10-77, Bakara, 2/58, A’raf, 7/161.

fıtratındaki muhkem bilgilerdir. Okuduğu şeyin adaleti isteyeceğini, zulmü kınayacağını bilmelidir.

Kitabın bazı bölümleri kimi dinleyenlere muhkem gelmeyebilir. Bu durumun akla gelen ilk sebebi, okuyucunun kendisinde, diğeri de sözde olmasıdır. Okuyanın anlama düzeyi ve kültür farklılığı, sözün de tadrîcî, mücmel, temsîlî, tarihî, gaybî vs. olması hüküm çıkarmayı zorlaştırır. Toplumlar da böyledir. Onların çocukluk ve adamlık dönemleri olur. Elçiler, özellikle son elçi, müteşâbihlerle sapan bir toplumu uyarmıştır.

Kitap Hem Muhkem Mem Müteşâbihtir

Bütün bunlar bize gösterir ki, bugün bilinemediği için, müteşâbih görülmesi gereken bir söz, yarın bilinirse muhkem olabilir. Artık Kur'ân'da birbirine benzeştiğinden dolayı hükmü belirsiz gelen âyetleri saymak anlamsız olur. Çünkü onlar bugün çok, yarın az olabilir.

Kalplerinde Hak'tan sapma eğilimi bulunanlar, rölatif gördükleri âyetlerin muhkemlere benzerliğini kopararak onlara uyarlar. Bunu kendi içlerindeki belgelerde yapanlar, psikolojik dengelerini bozarak huzurlarını yitirirler. Evrendeki eşyâ ve oluş üzerinde yapanlar da, dünya hâkimiyetlerini kaybederler. Bu ayrımı, mukaddes kitaplarda yapanlar ise öteki hayatlarını kazanamazlar.

SONUÇ

Bu bölümü bir hatıra ile noktalıyalım. Azerbaycan'ın Zagatala kentinde, saatlerce votka içilen bir kır yemeği sonrası, iki kişi namaz kılacaktı. Birisi imamlık yapacağı için diğerinden yarım adım öne geçti. Yer çimenlik ve temizdi. Ayakkabılarını çıkarmadan, kıbleyi tayin edip yöneldiler. İçkili bir diş doktoru 'Bekleyin' dedi. 'Ben de kılacağım.' Yalpalı yürüyüşle onlara yaklaşarak kıbleye döndü. Bunun üzerine bir tartışma başladı. İmamlık yapacak olan, 'İçkilisin, abdest de almadın. Böyle namaz kılınmaz' diyordu. Doktor ise ona; 'Benim abdestim var. Sen kendine bak. Bir kere ayakkabılarını çıkar, böyle namaz kılınmaz' diyordu. Bu tartışmada hakem seçilmiştim. Namazdan sonra konuşmalarını istedim. Sonunda namaz ayakkabılarla kılındı. Doktor da cemaate iştirak etmişti.

Tartışma yeniden başladı. Doktor ısrarla; 'Allah, içkiyi yasaklamıyor. Bilakis içkide fayda var diyor, bu bir. Bir de hiç içmeyin demiyor. Sadece sarhoşken namaz kılmayın diyor. Sarhoş olmak çok kötü ve çok ayıp. Ben zaten sarhoş değilim. Hem içirim hem de kılarım.' mealinde konuşuyordu. İmam ise; 'Namaz Allah'ın huzuruna varıştır. O Allah ki, içkinin şeytan işi bir pislik olduğunu bildiriyor. Şimdi sen O'nun yasakladığı şeyle huzuruna nasıl varırsın?' mealinde sözler söylüyordu.

Hakemliğim bitmemişti. Ama ne söylenebilirdi ki? Bir tarafta, su yerine içki içen, fakat namazdan da vazgeçmek istemeyen Doktor. Zaten içki etkisini alabildiğince hissettirmişti onda.

Ayrıca samimi mi idi bunu da bilemezdik. Diğer tarafta da bu konudaki nihâî hükmü tebliğden vazgeçmeyen bir uyarıcı. Uyarıcı acaba zamanlamada isabetli miydi? Bu tartışılabilirdi. Fakat iki taraf da, aynı kibleye yönelerek namaz kılmışlardı. Üstelik ikisi de Kur'an'dan delil getiriyorlardı. Onları izleyen on kadar insan da vardı. Onların bu konuşmalardan istifade etmesi gerekiyordu. Oysa tartışma hoş değildi. Biteceği de benzemiyordu. Çünkü zahirde iki taraf da haklı gibi görünüyordu.

İşte o zaman, hemen her sohbetinde, mutlaka bir vesîle bulup konuşmasının bir yerine; 'Lâ takrabu's-Salâte' âyetini²²² sıkıştırarak, dudaklarını yaya yaya; 'Namaza yaklaşmayın' ama devamı var; 'Sarhoşken' diyen politikacıyı hatırlamıştım. Demek ki o da zımnın aynı mesajı vermeye çalışıyordu. Hem içer hem de kılarım!

Bu konuda bir birbirine benzer tedricî hükümler vardı. Bunu biliyordum. Fakat durmadan muhkem âyeti hatırlatan bir molla var, bir de doğru dine susamış insanlar vardı. Acaba kalplerde inat ve maraz yok muydu? Bu nedenlerle o tartışmada konuşmak zor olmuştu. Ama politikacıya verilecek cevabın Âl-i İmrân Sûresinin yedinci âyeti olduğunda kuşku yoktu;

"Sana Kitabı indiren O'dur. Ondandır muhkem âyetler -ki onlar kitabın anasıdır- ve diğerleri benzeşenlerdir. Şu var ki, kalplerinde eğrilik bulunanlar, fitne aramak ve tevilini aramak için ondan benzeşenleri izlerler. Ve bilemez tevilini Allah'tan başkası ve ilimde derinleşenler derler ki; 'Ona inandık, hepsi Rabbimizin katındandır.' Ancak akıl sahipleri düşünebilirler."

Bütün sözlerin ve işlerin tevilini bilen Allah'tır.

BİBLİYOGRAFYA

1. Râgıb el-İsfehânî, Müfredât, İstanbul 1986.
2. M.b.Ahmed el-Ensârî el-Kurtubî, el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân, Lübnan 1966.
3. Cârullah ez-Zemahşerî, el-Keşşâf, Lübnan, tarihsiz.
4. İsmâil Ibnu Kesîr, Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm, Lübnan 1969.
5. Mustafa el-Merâgî, Tefsîr, Mısır 1973.
6. es-Sîratü'n-Nebeviyye, İbn'u Hişâm (Mütercim; Yusuf Velişah Urulgiray) Riyad 1985.
7. Cemâleddin el-Kâsımî, Tefsir İlminin Temel Meseleleri, İstanbul 1990.
8. Dr. Adnan M. Zarzor, Müteşâbihu'l-Kur'ân, Dimeşk 1969.
9. M. Hamidullah, Le Saint Coran, Beyrut 1973.
10. el-Cumhûriyyetu'l-İrâkiyye Vuzâratu'l-Evkâf ve's-Şu'ûnu'd-Dîniyye, el-l'câzu'l-Kur'ânî, Bağdâd 1990.
11. Mahmud b. Ebî'l-Hasen b. el-Hüseyn en-Nisaburi el-Gaz-nevî, Vadahu'l-Burhan Fi müşkilati'l-Kur'ân, Beyrut 1990.
12. İsmail Cerrahoğlu, Tefsir Tarihi, Ankara 1988.
13. Prof. Dr. Yaşar Nuri Öztürk, Depremi Gösterdikleri, 1999.
14. Prof. Dr. Sait Şimşek, İlmi Tefsir Üzerine (Günümüz Din

Bilimleri Araştırmaları Ve Problemleri Sempozyumunda bir tebliğ), Samsun 1989.

15. Doç. Dr. İ. Süreyya Sırma, İslâmiyet ve Hıristiyanlık, İstanbul 1980
16. Fethullah Han, Kur'ân ve Kainat Âyetleri, İstanbul 1998.
- 17 Doç. Dr. Ömer Dumlu, Kur'ân Tefsirinde Yöntem, İzmir 1998.

BU ESER, İLK BÖLÜMDE MODERNLEŞME SÜRECİNDE HIZLA
GELİŞEN BİLİMSSEL TEFSİR ANLAYIŞINI KONU
EDİNMEKTEDİR. İKİNCİ BÖLÜMDE İSE, KUR'ÂN'IN
MÜTEŞÂBİH DİYE NİTELEDİĞİ ÂYETLERİ VE BİLİMSELLİK İLE
MÜTEŞÂBİHLER ARASINDA VAR SAYILAN İLİŞKİYİ
İNCELEMEKTEDİR. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM, MÜTEŞÂBİH ÂYETLER
HAKKINDA SON SÖZ NİTELİĞİNDEDİR.

ÇALIŞMAMIZIN YÜCE KİTAPIMIZ KUR'ÂN'I YORMADAN
ANLAMAYA MÜTEVAZİ BİR KATKI KABUL EDİLMESİNİ
TEMENNİ EDİYORUZ.

BÜTÜN ÖVGÜLER ALLAH'ADIR.

ISBN 975-473-276-0

9 789754 732764

www.kitapyurdu.com